

16. JUUNI
ILMUS 1940. A. OKTOOBRIST

**Eesti NSV
Kultuurikomitee
ja loominguliste
liitude häälekandja**

24 1989 SIRP ja VASAR

ARNO SAARE fotod

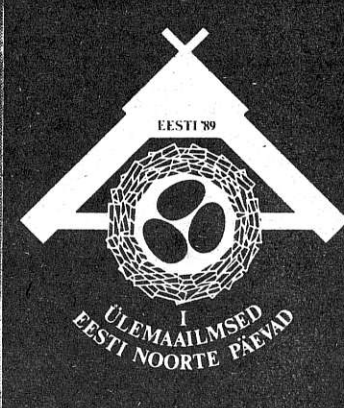
TÄNA KELL 15 AVATAKSE LAULUVÄLIAKUL II RAHVUSVAHELINE
MUUSIKAFESTIVAL «ROCK SUMMER '89».

14. juuni 1941. a. küüditamise mälestusteenistus Pirita kloostris selle aasta
14. juuni õhtul.

I ülemaailmsete eesti noorte päevade avamine Pirita jõekäärus 8. juunil. Li-
putseremoonial kõnelesid Jüri Tarmak Leningradist Sirje Ruutsoo Tallinnast ja
Ain Allas Kanadast.

NOORUS EESTIMAAL

Kongressi viimase päeva viimastel tundidel tegi akadeemik Sahharov jälle ajalugu. Saali läbis kuri mõmin, kui too kõhn, eakas ja selle maailma kõige vägevamate sõdima harjunud mees jälle kõnetoolile lähenes. Tema tuliste toetajate julgustavad hõiked ei suutnud kuidagi võistelda hüüetega, mis väga karmilt nõudsid akadeemiku suu sulgemist. Seisin just selle sektori vahetähtsus, kus Sahharov kõik need päevad istus. Kindralipagunitega meeste näod punetasid vihast ja nad ei suutnud taibata, miks Gorbatšov akadeemikule veel sõna andis. Alles nädal tagasi näitasid mõned lausa pisarateni solvunud rahvasaadikud akadeemikule koha kätte. Nüüd tahab ta jälle rääkida! Mida võiks ta veel öelda? Sõjameestelt suunasin videokaamera vaimulikele. Kiitsa näo ja pika halli habemega mees jälgis piinarikkalt ilmet, kuidas aur poliitilises katlas jälle kiiresti tõusis. Hekiti muutus surve lausa plahvatusohtlikuks. Mis saab edasi? Akadeemikule eraldati siiski 5 minutit ja saal rahunes hetkeks. Möistagi oli see pellik vaikus.

Õhus hõljus nii palju sallimatust ja vihkamist, et mõistus hakkas tõrkuma. Nähtavasti pole paljud saadikud mitmesugustel põhjustel veel võimelised oma peegelpilti taluma. Ehmatavalt paljud elavad või vähemalt mõtleavad ikka veel vana tuntud skeemi järgi — kes ei ole meie poolt, on meie vastu ja kuuluvad hävitamisele. Praegu hävitatakse siin akadeemikut. Mille eest? Ründajate loogika on lihtne — igauks, kes astub hiigeliirgi keskuse kõrvale, partei ülemuslikkuse ja armee tegevusvabaduse vastu, kuulub ühel või teisel viisil hävitamisele. Momendil lüüakse akadeemikut. Aga homme? Kes on järgmine ja kui? Oha sagedamini peatub mõte hüpoteesil, et inimohvreid nõudvate pingekollete tekkimine NSV Liidu kõige erinevates piirkondades on mingisuguse üldise skeemi ja kaugeleulatava plaani üksikud lülid. Sündmustele Usbekistanis on asjatundjad andnud vägagi tähelepanuväärse hinnangu — tegemist pole juhuslikult puhkenud rahutustega, vaid ammugi ettevalmistatud operatsiooniga. Kelle huvides toimub inimeste hävitamine ja majade põletamine Fergana orus? Sellele küsimusele saaksime vastata üksnes siis, kui teaksime täpselt, mismoodi jaotub võim tegelikult Nõukogude Liidu praegu. Kuidas hinnata asjaolu, et 25. maist kuni 10. juunini ei suudetud vastata küsimusele — kes andis käsu kasutada Tbilisis sõjalist jõudu ka naiste ja isegi kiriblaste vastu? Sugugi mitte ainult grusiinlaste tahavad teada,

KONGRESS ON LÕPPENUD, ÜLEMNÕUKOGU JÄTKAB TÖÖD

Meie erikorrespondent
JUHAN AARE
MOSKVA:

NSV Liidu rahvasaadikute kongress lõppes 9. juunil. Kongress kinnitas NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimeheks Nikolai Rõžkovi, NSV Liidu Olemkohtu esimeheks Jevgeni Smolentsevi, NSV Liidu peaarbiteriks Juri Matvejevi, NSV Liidu Rahvakontrolli Komitee esimeheks Gennadi Kolbini ja NSV Liidu peaprokuröriks Aleksandr Suhharevi. Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogu ja Liidunõukogu moodustasid oma alalist komisjonid. Moodustati samuti Ülemnõukogu komiteed. NSV Liidu rahvasaadikute kongress võttis vastu otsuse moodustada konstitutsioonikomisjon. Selle esimees on Mihhail Gorbatšov, aseesimees Anatoli Lukjanov, liikmete hulgas ka Igor Gräzin, Klara Hallik, Tiit Käbin ja Vaino Väljas. Võeti vastu läkitus maailma rahvastele. NSV Liidu sise- ja välispoliitika põhisuundi käsitleva otsuse projekt jäeti veel redaktsioonikomisjonile viimistleda.

Ülemnõukogu jätkab oma tööd 19. juunil, mil tulevad kokku kodade alalist komisjonid ja Ülemnõukogu komiteed, et arutada kandidatuure valitsuse koosseisu ja valmistada ette oma arvamused. 26. juulil alustatakse taas NSV Liidu Ülemnõukogu ja selle kodade plenaaristungeid, kus on kavas teha muudatusi NSV Liidu Ministrite Nõukogu seadusse ning kinnitada valitsuse uus koosseis, arvestades komiteede ja komisjonide arvamusi. Seejärel arutavad Ülemnõukogu ning tema komiteed ja komisjonid jäbi etteekandend Rahvakontrolli Komitee, Olemkohtu, Prokuratuuri kolleegiumi ja Riikliku Arbitraži koosseisu kohta. Alustatakse tööd seaduseelnõudega.

kes andis korralduse lasta käiku ka mürgemikalaid ja kõik muu, millest juba nõnda palju kirjutatud. Küsimuste küsimus võimutandil kõlab minu arvates nõnda — kuidas on omavahel seotud kõrgem parteijuhtkond, kindralstaap, KGB, kõrgbürokratia ja maffia oma kõige erinevamate avaldusvormides. Tegemist on äärmiselt keerulise ja pika aja jooksul kujunenud inimsuhte kombinatsiooniga, kus kõike on

alati tehtud rahva nimel, ehkki rahvast ennast, vähemalt tema elujõulisemat ja targemat osa, on viimase rohkem kui poole sajandi jooksul eeskätt seebiks keedetud.

Paar nädalat enne rahvasaadikute kongressi algust võttis minuga ühendust murest murtud perekond Virumaalt. Kuus kuud enne ajateenistuse lõppu tulistas nende poeg, sisevägedes teeniv sõdur kaheksa kuuli oma otsese

ülumuse, samuti ajateenistuses oleva vanemseersandi kehasse. Poisi kannatus oli katkenud. Kannatus on katkemas ka paljude Nõukogude Liidus elavate rahvaste hingest. Lugege veel kord üle hämmastava julguse ja visadusega esinenud Kaug-Ida ja paljude väikeste põhjarahvaste esindajate sõnavõttude kongressil ja Ülemnõukogus. Rahvusliku õitsengu asemel on nn. nõukogude võim toonud neile ühe kannatuse teise järel. Nii palju on juba hävinud ja nii palju on veel igal sammul hävimas. Mis saab edasi? Mis on ikkagi tähtsam — kas partei või rahvas? Kas loodus või kõrvkõimalike Moskva juhitud ministrite ja komiteede jagamatu võim, mille tulemusena fantastiliste loodusvaradega Kaug-Ida on muudetud laastatud maaks ja põlisrahvaste kalmistuks.

Loodevastast õnnestub üht-teist siiski veel päästa. Me peame ühinema võitluseks ja vastastikuks toetuseks. Rahvuslik ärkamine võtab hoogu Ukrainas ja Valgevenes, seninägematult viisil hävitatud loodus surub nurka ka kõige halastamatuma bürokraadi — vett juua ja õhku hingata soovib ka ükskõik kui omakasupüüdlik ametimees. Mis saab edasi? Ellujäämiseks ja arenguks näib olevat vaid üks tee. Tuleb võtta kurss liiduvabariikide poliitilisele suveräänsusele ja majanduslikule iseseisvusele. Vastasel juhul jõuab Nõukogude Liit juba lähemal aastatel täieliku majandusliku laostumiseni ja ökoloogilise katastroofi tingimustes. Aga homme? Eelarve puudujääk on tohutu, välisvaluutat laekub minimaalselt, teaduslik-tehniline mahajäämus arenenud tööstusriikidest näib esialgu üha suurenevad. Mis saab edasi? Kõige katsutavaim, suhu, selga ja jalga pandavaim tulemusi toovad kaasa vaid kirurgilised operatsioonid.

See aga pole üksnes NSV Liidu siseasi, vaid kogu planeeti erutav probleem. Juba praegu elavad kümned miljonid inimesed Nõukogude Liidu kõige erinevates piirkondades ökoloogilise katastroofi tingimustes. Aga homme? Eelarve puudujääk on tohutu, välisvaluutat laekub minimaalselt, teaduslik-tehniline mahajäämus arenenud tööstusriikidest näib esialgu üha suurenevad. Mis saab edasi? Kõige katsutavaim, suhu, selga ja jalga pandavaim tulemusi toovad kaasa vaid kirurgilised operatsioonid.

nid, radikaalsed ümberkorraldused — maa tuleb jagada talupoegadele, maa tuleb hakata müüma, põllumaadele tuleb hakata maksma (vähemalt teatud ulatuses) teravilja eest dollarite või markadega, sõjalisi kulutusi tuleb vähendada mitte mõnekümne protsendi ulatuses, vaid kaks või kolm korda. Võib rätta seada hulgaliselt kongressi kõnetoolis väljaõeldud arve, mis näitavad NSV Liidu majanduse täielikku ummikseisu. Pärast rahvasaadikute kongressi olen veelgi rohkem veendunud kui varem — IME-le pole alternatiivi. Ja mitte üksnes Baltikumis, vaid ka teistes vabariikides. Esialgu aga toimub meie majanduses kõik veel umbes nii nagu minu ihupesuga hotellis «Moskva». Ja nimelt. Mitte midagi pole selge, mitte millelegi ei või kindel olla. Igal sammul tabavad sind mingisugused ebameeldivad üllatused. Eksisteerib vaid üks väljapääs — nõuda oma õigust igas asjas ja igal hetkel. Ei ole mingisugust põhjust näidata üles leplikust seal, kus oled oma õiguses täiesti kindel, olgu siis tegemist kas või niivõrd tühi probleemiga nagu ihupesu kadumine. Üsnagi ebamugav tunne pugest naha vahele, kui märkasid, et pesu kogus oli hotellis «Moskva» pesunaise käes märgatavalt vähenenud. Ootasid ühe päeva. Võimalik ju, et midagi läks segi või ununes. Järgmisel hommikul esitasin siiski oma pretensioonid korruse administraatorile. Kolm puuduvat sokipaar ja veel üht-teist leiti üles välkkiirelt. Kahjuks polnud ebameeldivad üllatused pesunaisestega veel lõppenud, järgmisel korral puudus ka üks päevasärk. Minu kõnelus hotelli teenistujatega kujunes seekord tükk maad teravamaks ja otskohesemaks. Muu hulgas ütlesin, et kui mulle sõna antakse, siis räägin ka pealinnas hotellimajandusest «Moskva» näitel. Pretensioonide esitamine andis kõigiti rahuldava tulemuse. Järgmisel korral laekus kõik hoolikalt pakituna, kusjuures silma hakkas veel üks tähelepanuväärne fakt. Kui varem oli taks kuus rubla, ja seda ilma kviitungita, siis nüüd küsiti sama pesukoguse eest eeskujulikult vormistatud kviitungil veidi vähem kui kolm rubla. Ei ole meil põhjust küüru selga tõmmata kolleegi ees. Ei suurlinna hotelliteenijate ega ka kõrgete võimukandjate ees.

11. juuni

Peaminister tõdes, et Balti konverentsid on omandanud juhtiva koha teadus- ja kultuurikontaktide loomisel ja arendamisel. Balti riikidega, konstateerides ühtaegu, et aastate kestel on suhtlemisvõimalustes Balti vabariikide teadlastega leidnud aset muutused. Mõõdas on vaid kümme aastat, kui uurijad sellest piirkonnast said esmakordselt võimaluse sellest konverentsist osa võtta. On aja märk, et seekord on enamik delegaate ja teadustöid pärit vahetult Baltikumist. I. Carlsson juhitis tähelepanu, et seekordne konverents jätkub lähijal Tallinnas.

Selline arengusuund on igati tervitatav ja seda saab võtta kui järjekordset sammu selgitada mõningaid hiljutisi muutusi maailmapoliitikas, Ida-Euroopas ja Balti vabariikides.

Paari viimase aasta jooksul on rahvusvaheline kliima tunduvalt paranenud. Aga kas on tegemist ajutiste muudatustega, nagu seda oli pingelõpvendamine 1970. aastate alguses? Või olemas jõudnud stabiilne ja kestvama ümberkujunemiseni, mis võiks meid viia uut laadi Euroopa juurde, mis oleks vaba külma sõja konfrontatsioonist? Neile küsi-

LOOVUS, JULGUS JA MÕÕDUKUS

Balti uuringute konverentsi avakõne pidas 7. juunil Stockholmis Rootsi peaminister INGVAR CARLSSON

mustele vastates märgib I. Carlsson, et eelmisest konverentsist möödunud kahe aasta jooksul on leidnud aset dramaatilised muutused. Superriikide vahel on alanud uus süvenenud dialoog. Reaalne samm edasi on tehtud vähemalt ühes desarmeerimise valdkonnas, järgnevad tõsised läbirääkimised teistes suundades. On astutud ühepoolseid samme, mis aitavad kaasa desarmeerimisprotsessile. Algust on saamas arvukate piirkondlike konfliktide lahendamine kogu maailmas.

Oma maailmajaos täheldame kaht erakordse tähtsusega protsessi. Kõigepealt on tegemist riigipiire ületava koostöö süvendamisega Lääne-Euroopas. Teisalt väärtuste aktiivse ümberhindamisega ja uute arengusuundade otsimisega demokraatia vaimus Ida-Euroopa

mõnedes piirkondades. Need kaaks protsessi koos äratavad lootusi jõuda kogu Euroopat hõlmava ühtsuse uue mõistmiseni.

Seega on nähtavad paljud lubavad muutused, olgu siis tegemist superriikide suhetega, piirkondlike konfliktide või Euroopaga. Aga kas tohime uskuda, et muutused on püsivad ja protsessid tagasipöördumatud? See on küsimuste küsimus.

Võidujooks tuumarelvastuses on demonstreerinud superriikidele, et julgeolekut ei saa tagada jätkuvad ühepoolsed abinõud relvastuse suurendamiseks, vaid koos ettevõetavad jõupingutused üldise julgeoleku saavutamiseks...

I. Carlsson pööras rõhutatult tähelepanu keskonda ähvardavatele ohtudele ja märkis, et ka riigid on haka-

nud mõistma vajadust teha koostööd nende ohtude vältimiseks.

Üheks võtmeküsimuseks pidas I. Carlsson muudatusi Nõukogude Liidus. Radikaalset reformipoliitikat Nõukogude Liidus nimetas peaminister ajalooliste mõõtetega ettevõtmiseks ning arutles, et täna on raske ütelda, mis on selle eesmärgid või mis on lõpptulemus. Nõukogude juhtkond rõhutab veenvalt, et perestroika on vajalik ja oluline. Ometi põrkavad reformid arvukatele raskustele.

Tänu glasnostile, uuele avatusele on nüüd võimalus jälgida lähemalt kui kunagi varem, kuidas Nõukogude juhtkond püüab pikaajaliste tegevatajate läbi teravaks muutunud probleeme, uusi ning ootamatuid ülesandeid lahendada. Ta tervitas de-

mokratiseerimise edendamist. Valimised uude Rahvasaadikute Kongressi näitasid, kui innukalt kasutasid nõukogude kodanikud ära võimaluse avaldada oma arvamust. Ühtaegu märkis peaminister, et edule vaatamata ei ole Nõukogude reformijad valmis deklaratsioonide, et kõik minevikuga seotud on lahendatud. Ei ütle nad ka seda, et radikaalne perestroika on muutunud tagasipöördumatuks. Ja edasi:

Tagasilangemise risk on alati olemas. On arvukaid probleeme, mis nõuavad varasemate eiramiste tõttu kohe tähelepanu. Suurenenud poliitiline vabadus aratab vanu pingeid ja uusi ootusi. Kui poliitilise avatusega ei kaasne olulised reformid ja majanduslik edu, võib edasine areng muutuda raskelt kontrollitavaks...

Eraldi peatus peaminister Baltikumil ja tähendas, et siinsetes vabariikides on tõstatatud üles otsustavaid nõudmisi. Seda on teinud liikumine perestroika toetamiseks. I. Carlsson nimetas sellega seoses Rahvarinnet, Balti vabariikide kommunistlike parteid ja valitsusi. Need nõudmised on sageli suunatud Nõukogude bürokraatliku keskuse vastu. Selles ei näinud peaminister midagi üllatavat,

(Järg 13. lk.)

Enam kui nelikümmend aastat on avaliku elu teljeks Eestis olnud sotsialismi ehitamine. Esialgu tähendas see enam juttu sotsialistliku ühiskonna eelistest ja võimalustest. Seejärel jõudis kätte aeg, mil rohkem räägiti saavutustest. 1959. aastal nentis NLKP XXI kongress, et sotsialism on NSV Liidu võitnud täielikult ja lõplikult. Mõni aasta edasi kinnitas uus kongress, et meie maal eksisteerib reaalne sotsialism. Nüüd on siis kätte jõudnud see aeg, mil ei räägita enam ei eelistest, ei võimalustest ega saavutustest, nüüd otsitakse teid väljumaks raskustest, millesse sotsialism on sattunud peaaegu kõigis eluvaldkondades. Reaalsesse sotsialismi on lõõnud glasnosti ning perestroika välg ja selle valgusel paistab vaid kriis, määratud ideaalid või valged laigud ühiskondlikus teadvuses. Nii tõsiusklikud sotsialismiehitajad 1940.—1950. aastast kui ka nende ohvrid peaksid pöörama end haas, näeksid nad vaid rahvuslippu Pilka Hermannitornis, talude taastamist, eramajanduse ning väiketootmise uut tunnustamist või sellest tulenevaid majandusvorme, Eesti Vabariigi kultuuripärandi väärtustamist jpm. Ja see kõik on alles uuendusliikumise algus.

Millised on siis reaalse sotsialismi saavutused, millest perestroikatuulel üle käivad, pakku-mata siiski varju radikaalsete ümberhinnangute eest? Jätame kõrvale standardised näited tööstustoodangu kasvust, tasuta arstiaabist või haridusest. On natuke naeruväärne kõnelda ebarahuldava kaubaga puudulikkust täidetud letide ees tööstustoodangu kümnekordsest kasvunumbrest kui sotsialistliku majandussüsteemi eeliste või saavutuste näitajast. Ei luba ka haridus- ja tervishoiusteemilise osakssaanud kriitika neid pida-da milliegi poolest oluliselt paremaks, kättesaadavamaks või kvaliteetsemaks arenenud kapitali-maades kasutatavast süsteemist. Keskmise eluea lühenemine, sotsiaalse prestiiži niikumine hariduse sisuliselt küljelt haridust toendavale dokumendile koos sellega kaasneva haridustaseme langusega, spetsialistide töus-misega haritud inimese kohale (mida muuhulgas näeme selleski, et vähene ainetundmine, elementaarse faktoloogia puudulik valdamine ei ole takistuseks osatsemisele avalikus diskussioonis) — need oleksid mõned näited illustreerimaks seda teesi.

Nii näib, et peale tööstuspotentsiaali loomise — mis oli sotsialistlike ümberkorralduste üheks olulisemaks eesmärgiks Eestis —, tööpuuduse kaotamise ja võib-olla ka sotsiaalse õigluse (nagu meil mõistetakse selle tähendust, s. o. ühe inimese eksploateerimise lõpetamist teise poolt) pole midagi ette näidata sotsialismi saavutusena. Viimase näite tähtsus on teoreetiline ning seda pole siinkohal põhjust vaadelda. Mis puutub tööstuspotentsiaali, siis on see tõesti olemas. Kuid tööstuse olemasolu ei kujuta endast midagi spetsiifilist sotsialistlikku. Sotsialism pole kunagi tähendanud asju, olgu need siis tarbekaubad või tootmisvahendid. Kui sotsialism ka midagi tähendab, siis puudutab see inimsuhteid, inimese sotsiaalset ning õiguslikku seisundit ühiskonnas. See-tõttu tuleks sotsialismi saavutusi otsida mitte vabrikute olemasolus, vaid pigem õiguskorras. Paljud maad, sealhulgas meie naabrid Soome ja Norra elasid sõjajärgseil aastail üle kiire industrialiseerimisperiõdi. See-juures ei muutunud nendes maa-des valitsev ühiskondlike suhte-tüüp kuigi oluliselt. Küll on industrialiseerimise kaasa toonud rahvusliku jõukuse kasvu, heaolu tunduva tõusu, nii et praegu kuuluvad nad maailma jõukamate riikide hulka, mida Eesti kohta kahjuks öelda ei saa. Pidades silmas kogu tööstuspotentsiaali, tuleb suuresti nõustuda sellega, mida teisalt on öeldud meie põllumajanduse kohta: me toome sisse tooraine ja vii-me välja toodangu, meile jääb läga ning kaubakatteta raha.

Lõpuks tööpuudus. Ka selle sotsiaalse pahe on sotsialism kõrvaldanud. Aga kas tööpuu-duse kõrvaldamine majandusliku efektiivsuse vähenemise ja töö-kultuuri languse hinnaga on just parim lahendus probleemile, on iseküsimus.

Hind, mis sotsialismi ehitami-ne on nõudnud, tõuseb hirmuta-valt kõrgele. Vaimselt iseseisva inimese vaba mõtte tootaine mahasurumine, rahvusvaheliste õigusnormide ning inimõiguste rikkumine moodustab ühe osa sotsiaalsest hinnast. Seda aspek-ti on teadvustatud vähem. Kerge-m on märgata selle hinna füüsilisi komponente: laastatud majapidamisi, rikutud saatusi, kannatusi laagreis ja asumisel,

AJALOOLOSEST VALIKUST

TOOMAS
VARRAK

hävitatud elusid. Vaatamata teise poole moraalsele või materiaalsele kaalule, on praeguse kriisiseisundi loonud siiski valmisolek maksta hinna esimene pool.

Oieti ei ole nende vastandamine õigustatud. Üks on teise tulemus. Aga seni on ametlik õigusteadvus need küljed eraldanud ning näinud klassi-võitluses — mille raames toimub hinna maksmine progressi eest — õiguslikku garantiid, mis vabandab kehtiva õiguse, kodaniku-vabaduste või eetika rikkumise. Klassivõit-luse vaatenurgast nähtuna omandas niisugune tegevus suisa õigusloome iseloomu, sest kehtiv õigus, vabadus või moraal oli niisuguse käsitluse jaoks vaid väheväärtuslik, asendamist vajav alama astme kaup.

Nüüd näib, et sellisele mõt-teviisile jõuga dekreeteeritud seisund on antud avaliku arvamuse kohtu ette üldisema sanktsiooni saamiseks. Oige-mini, vaevalt on avalikule arvamusele loodud võimalus väljendada oma seisukoht selles küsimuses, kui ilmneb, sanktsiooni ei tule. Seega on klassivõitluses loodava kõrge-ma õiguse saatuseks jääda teoreetiliseks dogmaks ning te-gude mõõduks ses võitluses jääb ikkagi tavaline, inimlik õigus ja eetika. Selles äratundmises hakatakse võimuta-sandil alles nüüd aktsepteeri-ma fakte, mis moodustavad — vabrikute kõrval — reaalse sotsialismi teise palgejoone. Ja ainuüksi see vähene, mis vaieldamatu faktina ses pal-ges on jõudnud avalikkuse et-te praegu, heidab monstroosse varju kujutelmadele, mis püüavad näha reaalses sotsia-lismis inimkonna humanistliku arengu kõrgeimat etappi.

Niisugune olukord peaks vii-ma kimbatuse kõiki, kelle vastutusele ja pingutusega loodi reaalne sotsialism. Oleks loomulik, et need seltsimehed kogeksid praegust olukorda tõusmas suure küsimärgina mineviku kohale. Sama loomu-lik oleks oodata, et nende hulgas leidus siiraid, usus kindlaid ja tegudes veendu-nud inimesi, kes võtaksid nüüd sõna oma au ja väärikuse, oma mineviku kaitseks. Paraku on neid napilt, veel viletsamad on argumentid. Praktikas näeme poliitilise filo-soofia sujuvat üleminekut ühtedelt seisukohtadelt teiste-le, ilma et sealjuures tõuseks ebamugavat küsimust poliitilistest vastutusest või moraalist. Tuleb tõesti imestada, kuhu on jäänud kõik need, kelle õul olid vana režiimi ideo-loogilised talad. Endised mõt-temallid on taandunud prak-tiliselt vastupanuta ideede ees, mis meenutavad vaevalt senist ortodoksia. Ei saa ju vastupanuks pidada neid ar-metuid katseid (nii mõnigi kord pseudonüümide varjus), mille eesmärgiks on äratada uuele elule mõtteviisi, mille teoreetiliseks selgrooks on abstraktsioonid, praktiliseks si-ksus aga valed, varjamine, moonutamine või, paremal juhul, pooltõed ning üksikjuh-tumid.

Muidugi ei tähenda eelõel-du, et uuenduspoliitilist puu-dub vastupanu, puuduvad kat-seid muuta kriisiseisundi tõsine analüüs sõnamuliaks, mille varju jääks oligarhia, massi-dega manipuleerimine, rahva vajadus enesetunnetuseks, s. o. arusaamine oma tõelise ajaloost ning praegusest seisun-dist. Need jõud on endiselt

olulistel, sageli võtmeposit-sioonidel ühiskonna võimu-struktuurides. Kuid nad ei kä-suta masside tundeid ega toetust, mehhanisme, millele rajatakse poliitika demokraatli-kus ühiskonnas. Nende jõudu-de tugevus peitub administ-ratiivses, mitte poliitilises võim-lus.

Millised ka ei oleks ühel või teisel sotsialismi ehi-tamise etapil tehtud vead või puudujäägid, märk — mis ennustas tänaseid ras-kusi — löödi ta külge juba alguses. Selles veenab meid ajalugu. Kuna viimase aasta jooksul on Eesti uueumat aja-lugu käsitletud niisugusel määral, et neilgi, kelle tead-vuses tõesti oli valgeid lai-ke, peaks sellest olema enam-vähem korrektne pilt, siis piir-dume siin vaid meie ajaloo põhipunktidega, millel on ot-sene side praeguste oludega.

Geograafilisest terminist natsio-oniks ja ajaloo subjektiks muutus mõiste Eesti Vabadus-sõja käigus aastail 1918—1920. Sõja tulemuseks oli eesti riik-luse tekkimine. Õigusliku tun-nustuse Eesti Vabariigile andis Tartu rahuleping, kus Venemaa, loobudes vabatahtli-kult ja igaveseks kõigist su-verään-õigustest, mis olid Venemaal Eesti rahva ja maa kohta, töötas austada Eestit iseseisva riigina. Kuivõrd Ees-ti oli kuulunud Vene impeeriumi koosseisu, siis teised suurriigid, ehkki olid toeta-nud iseseisvusvõitlust. Vaba-dussõjas materiaalselt, hoidu-sid siiski uue riigi õiguslikust tunnustamisest. Nende jaoks oli Vabadussõda vaid akt Vene revolutsiooni ahelas ning nad ei kavatsenud omi suhteid Venemaa kui suurriigiga komplimenteerida väikese rahva iseseisvusvõitluse tunnustamise pärast. Lõppedu lõpuks olid need riigid ise koloniaalimpee-riumid ja andsid endale aru, mida selline õiguslik prete-sident tähendaks nende enda jaoks. Tartu rahu sõlmimise järel langesid niisugused kaa-lutlused kõrvale ja nüüd järe-ne Eesti iseseisvuse õigusliku iseloomu tunnustamine ka teiste riikide, sealhulgas suur-riikide poolt. Nõnda sattus EV maailma iseseisvate riikide perre.

Vaatamata sõjale Venemaa-ga ei saa Eesti Vabadussõda pidada mässuks Nõukogude valitsuse vastu. Kõrvuti rah-vaste enesemääramisprintsibi-ga andis eesti rahva võitluse-le iseseisvuse eest õigusliku iseloomu Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon. Kui esi-mene printsip oli leidnud koha rahvusvahelise õiguse alu-sena juba XIX saj. I poolel Kreeka vabadusvõitluse päevil Türgi ikke vastu, siis dekreet Venemaa rahvaste õigustest,

sealhulgas õigusest moodusta-da iseseisev riik, kuulutati välja Nõukogude valitsuse usutunnistusena rahvusvahe-listes suhetes 16. novembril 1917, s. o. praktiliselt koos Nõukogude võimu sünniga. See dokument, olnuks vaid soov püsida deklaratsioonil printsii-pide raames, pidanuks garan-teerima Eesti rahuliku eraldu-mise, nii nagu see toimus Soomes. Aga ei Tartu rahuleping, mis toetub sõnaselgelt dekla-ratsioonile, ei Nõukogude Liidu — Eesti mittekallaletungi-leping 1932/34. aastast või baasideleping 28. septembrist 1939, mis samuti tunnistas tin-gimusteta Eesti suveräänsust, ei paljud muud Nõukogude Liidu rahvusvahelised lepin-gud või deklaratsioonid ei ta-kistanud Nõukogude Liidu esitama Eesti iseseisvusele kallalekippuvat ultimaatumit 16. juunil 1940. a. Selles süi-distati Eestit baasidelepingu rikkumises, nõuti uue valitsuse loomist, kes täidaks lepin-gut nii, nagu seda pidas va-jalikuks Nõukogude valitsus, ning teatati, et sellise valitsuse loomise kindlustamiseks tuuakse Eesti territooriumile niisugused sõjajõud, mida pee-takse selle ülesande täitmiseks tarvilikuks. Vastavad jõud ka toodi, baasilepinguga saabu-nud vägedele lisandus 80 000—90 000 meest. Need, siiani pisut vähem afiseeritud sündmused koos järgnenud riigipöörde ja Eesti inkorporeerimisega Nõu-kogude Liidu koosseisu moodustavad selle, mida üldise-malt tunneme 1940. a. sotsia-listliku revolutsioonina Eestis.

Silmas pidades neid sündmu-si, võiks küsida, kumb pool Nõukogude Liidu poolt Rah-vasteliidu 1937. a. esitatud ag-ressiooni määratlustest, millega Hispaania asjadesse mittevahe-lesegamise komitee iseloomus-tati Saksa-Itaalia osavõttu Hispaania sõjast, sobiks enam meie oludele. I. Maiski sõnas-tas toona Nõukogude Liidu ametliku seisukoha järgmiselt. «Tööpoolest, vallutusteks on kaks võimalust: esimene neist seisneb alistatud maa... osa-lises territoriaalses annektee-rimises, teine — paindlikum vorm, omab pisut teistsugust iseloomu. Ja nimelt: vallutaja seab ametisse — maal, millel ei olnud enne lahinguväljal — «sõbraliku valitsuse», mis muutub faktiliselt tema abituks ning orjalikuks agen-diks.»

Seatud vastamisi vajaduse-ga anda seletusi omaenda te-gude kohta, näeb Nõukogude valitsus sündmusi aga teistest rakursist. V. Molotov ütles Saksa saadikule von Schulenburgile Moskvas Baltikumi sündmuste kohta selgituseks järgmist. «Osutus vajalikuks teha lõpp kõigile intriigidele,

millega Inglismaa ja Prantsus-maa on Baltikumis püüdnud külvata lahkeliidid ja usalda-ma'ust Saksamaa ja Nõuko-gude Liidu vahele.» Inglise valitsuse analoogilisele järele-pärimisele rääkis suursaadik Londonis seevastu mõistujut-tu, kuidas talumees haigeks jäänud ja naabrid ta varana-tukese laiali tassinud. Ning küsis seejärel retooriliselt, kas talumehel pärast tervenemist ei olegi õigust oma vara ta-gasi tuua? Välisministeeriumis, kus seda juttu räägiti, pidid härrad nähtavasti mõtlikuks jääma. Eks nendelgi oli tarvis põhimõtteid sobitada tarvidus-tega, selleks et esineda üht-aegu õiguse ja koloniaalimpee-riumi huvide eest.

Aga meie ise, kes me oleme kasvatatud aru saama kolo-niaalrahvaste tingimusteta õi-gusest oma vabadusele, võik-sime valgetele laikudele vaatamata ühineda kahtlusega, mille M. Litvinov esitas Nõu-kogude Liidu noodis Saksa valitsusele seoses Tšehhoslo-vakkia okupeerimisega 1939. a. märtsis. «On raske uskuda, et mingi rahvas nõustuks vaba-tahlikult oma iseseisvuse hä-vitamisega ja oma riigi lülitam-isega teise riigi koosseisu. Seda enam niisugune rahvas, kes on sadu aastaid võidel-nud oma sõltumatuse eest ja on säilitanud kahekümne aas-ta jooksul iseseisva eksistent-si.» Ei ole ehk ülearune lisa-da, et 1940. a. sotsialistlik re-volutsioon on Nõukogude aja-looraamatuis paigutatud tava-liselt lõiku, mille teemaks on Liidu kaitsevõime tugevda-mine.

Sellel perioodil Eesti aja-loos on õpetlik paralleel Kes-k-Euroopast, kus 1930. aastate lõpul pandi algus iseseisvate riikide kadumisele maailma poliitiliselt kaardilt. Esimese-na koges seda laadi metamorfoosi teatavasti Austria. Toe-tades ning õhutades natsio-naalsotsialistlikku liikumist sel maal, õnnestus A. Hitleril de-stabiliseerida Austria poliitili-si olusid sedavõrd, et 1938. a. veebruaris kapituleerus kants-ler K. von Schuschnigg Sak-samaa ultimaatumil ees. Kutsunud kantsleri Berchtes-gadenisse, esitas Hitler Aust-riale rea süüdistusi, mis olid ilmses vastuolus mõlema riigi vahel 1936. a. sõlmitud lepin-guga, milles Saksamaa töötas austada Austria iseseisvust. Süüdistuste hulka kuulus Saksa—Austria suhete tahtlik halvendamine, mida argumen-teeriti piirikiindluste ehitamise ning natsionaalsotsialistliku liikumise keelustamisega Aust-rias. Nõuded sisaldasid Sak-sa—Austria sõjalise koostöö tihendamist, Austria liitumist Saksa majandussuhete süsteemi, s. o. Austria majanduse allutamist Saksamaa vajadus-tele, samuti keelu kõrvalda-mist natsionaalsotsialistlikult liikumisest, sõja ja siseminist-ri portfelli andmist nende esindajale. Psühholoogilise surve all andis K. von Schuschnigg järele ning soos-tus nõudmistega. Nõukogude Liit kvalifitseeris ametlikult need sündmused agressiooniks, pööramata seejuures tähele-panu saksa propagandaameti pingutustele vaadelda juhtu-mit saksa rahva enesemäära-misõiguse kontekstis.

Nagu näeme, on Eesti ja Austria ajaloos silmatorkavaid sarnasusi. Ometi on nende riikide hilisem ajalugu läinud erinevaid teid. Austria on ise-seisev riik. Tema iseseisvust ja Saksamaaga liitmise õi-gusevastasust tunnistati liitlas-riikide poolt juba 1943. a. Moskva konverentsil. Eesti on seevastu endiselt liidetu, mitte liitunu seisundis ja veel õige hiljuti mõõdeti kahtlusi selle seisundi õiguspärasuses krimi-naalkodeksiga.

Teisalt on ajalugu andnud ka üldisema hinnangu prak-tikale, mis kujundas nende maade ja rahvaste ajalugu sel saatuslikul aastakümnevahetu-

Järg 12 lk.

EESTI NSV LOOMINGULISTE LIITUDE KULTUURI-NÕUKOGUS

Loominguliste Liitude Kul-tuurinõukogu maikuu viimasel koosolekul vahetus vastavalt põhikirjale esimees. Kultuuri-nõukogu kahel esimesel eksis-teerimis aastal esimeheks olnud Ignar Fjuki asemel valiti uueks esimeheks Jaak Jõe-rüüt.

Arutlustes käsitleti IME et-tevalmistusega tegelevate kom-issjonide ning loodava arenduskomitee suhteid kultuuriga. Leiti, et need peavad sisalda-ma kultuuriinimeste huvide esindajaid ja kaitsjaid. Kul-tuurinõukogu ettepanekute edasiantmiseks volitati minis-ter Lepo Sumera.

Viimasel istungil 12. juunil arutati kultuurinõukogu raa-diotunniga tekkinud probleeme. Lõviosa koosolekust kul-us ühisistungil Konsultatiivnõu-koguga, kus käsitleti lõppenud NSV Liidu rahvasaadikute kongressi.

PÄRAST ÜHISSEMINARI LÕPPU

Räägib ÜLO TUULIK

Pikkade aastate jooksul toimusid kõikvõimalikud kirjani-ke välismaasõidud (eriti delegatsioonide vahetamised) meil peaaegu reeglina tsentraliseeritud korras. See tähendab — oma sõidudokumendid olime vormistanud Moskvas ja teele olime läinud ikka Moskvast. Tänu elu normaliseerumisele kultuurivallaski olime viimastel aastatel hakanud oma välissõite otsustama ning vormistama kohapeal. Olime hakanud rohkem läbima nende regioonidega, mis meile kõige enam huvi pakuvad ja oma kultuuritraditsioonidelt ja —loomult meile kõige lähedased on.

Möödunud aasta detsembrikuus kirjutati alla Rootsi Kuningriigi ja Eesti NSV kultuuri-protokoll, mis näeb ette kõikvõimalikku koostööd humanitaarkultuuri vallas. Selle protokollide toimimine on olnud meeldivalt konstruktiivne, kiire ja tulemuslik. Juba mai-kuu algul võtsime Tallinnas vastu kuueliikmelise Rootsi Kirjanike Liidu delegatsiooni. Nemad vahendasid meile kutsu vastuvõetavaks maikuu viimasel nädalal. Kui koostasime oma Rootsi-delegatsiooni koosseisu, oli esmane mõte valida sinna kõige nooremad, kõige vähem käinud ja kõige ahnemalt maailma näha tahtvad meie Kirjanike Liidu liikmed. Ent praegusel hetkel, mil kogu maailma huvi Baltikumi, sealhulgas Eesti vastu on otse eriline ja iga meie külaskäiku ning esinemist võetakse mingi mõõdupuuna kogu meie demokratiseerimisprotsessile, üldisele kultuurile ja haridustasele, otsustasime kaugemate perspektiivide huvide ja meie kultuurist objektiivse pildi andmiseks lülitada oma delegatsiooni vähemalt üks laiemalt tuntud ja ka maailmakultuuris hästi orienteeruv inimene. Meil on mõnikord kombeks öelda, et eesti kirjandust tuntakse lähemal ja kaugemal, ennekõike muidugi Skandinaavia regioonis. Olen alati suhtunud skeptiliselt ja irooniliselt sellesse kaunistusse — sest mis tahes maa kirjandust ja kultuuri tuntakse ikkagi ainult selle tippude järgi. Eesti kirjanikest on Skandinaavias (väljaspool soome keeleala) tuntud ennekõike kolm nime: Jaan Kross, Jaan Kaplinski ning Viivi Luik. Järelikult tuli delegatsiooni võtta üks neist kolmest, valisime Jaan Kaplinski. Teised sõitjad olid Asta Põldmäe, Rein Raud, Rein Sander ja vennad Tuulikud. Mainiksin siinjuures, et Jaan Kaplinski, Rein Raud ja Rein Sander said väga hästi hakkama ka rootsi keelega.

Kui Rootsi delegatsioon mai algul Tallinnast lahkus, väitsid nad end olevat väga rahul sellega, mis nad Eestis nägid, Rootsis kasutasid nad seda sõitu meenutades praktiliselt vaid üht sõnaühendust — fantastiline Eesti-reis. Kui siit ka tavalise viisakushinnangu pähe pool maha arvestada, on ikkagi heameel, et Rootsi kirjani-ke delegatsioon siin sedavõrd rahule jäi. Käesolev intervjuu annab mulle võimaluse tänada oma kolleegi ning ka Eesti ajakirjandust, raadiot ja televisiooni, kes olid otsesed osalised selles, et rootslased olid Eestis ümbritsetud tähelepanu ning hoolitsusega, et nad said lühikese aja jooksul palju teada meie kultuurist ja ettekujutuse ko-

gu selle poliitilise protsessi keerulisusest ja vastuolulisusest, mida me Eestis praegu üle elame. Samasuguse tähelepanu ja siira huviga ümbritseti meie delegatsiooni Rootsis.

Üks osa meie delegatsioonist osales Malmö toimunud poeesiafestivalis, kust võtsid osa tuntud luuletajad kogu maailmast, teiste hulgas ka eestlasest ajakirjatoimetaja ja poeet Ivar Ivask koos abikaasaga. Malmö esinesid ka Jaan Kaplinski ja Rein Raud.

Põhiüritus, kus (nagu rootslased ise ütlesid) taheti muule Skandinaaviale näidata eestlasti, oli kaks päeva kestnud Skandinaavia riikide kirjani-ke ühisseminar mõnikümne kilomeetri Stockholmist Biskops-Arnö nimelisel saarekesel. Seminar viidi läbi suvelaagri stiilis, meenutades nii suvisi Lahti-seminare. Seminariteema oli «Ühine ja erinev Skandinaaviamaade kirjandustes». Sellel teemal kõneldi esimesel tööpäeval, teine päev oli tervenisti pühendatud Eesti ajaloole, kultuurile ja kirjandusele. Kõige olulisema momendina tahaksin siinkohal esile tõsta Stockholmis paikneva Balti Instituudi direktori Ivo Ilste ettekanne, milles ta lühidalt, samas aga väga mõjusalt ja meeldejäävalt rääkis Eesti ajaloost, meie poliitilisest saatuses, meie kirjanduse minevikust ja olevikust. See on üks parimaid konsepte, mida ma välismaal olen kuulnud Eesti kultuuri antavat. Kõigile meie delegatsiooni liikmetele esitati kõikvõimalikke küsimusi. Kõik me esinesime ka ühisel kirjandusõhtul.

Mis tähendus võiks olla Biskops-Arnös toimunud üritusel? Tahaksin arvata, et iga kultuuri loov inimene, kaasa arvatud kirjanik, kuulub kõige laiemas plaanis kogu inimkonnale, kogu tsivilisatsioonile ja kogu maailmakultuurile. Teisest küljest esindab ta ilmingimata oma loomelaadi ja sisu poolest ennekõike seda regiooni, kus ta elab. Kui võiks kasutada võrdlust riitusega, siis võime öelda, et põhimõtteliselt peab iga inimene riides käima, ja on hea, kui ta käib hästi riides, kuid igal regioonil on ainult tema omased riieid, mis teda iseloomustavad, paljudel läbi sajandite au sees olnud rahvarõivad. Olime olnud aastasadu kõikvõimalike maailmatuulte käes, need on puhunud idast, läänest, lõunast ja põhjast. Meie kultuuripärimuslikkuse ning geopiitilise asendi tõttu on aga meile loomult kõige lähedased ikka meie oma eel-Skandinaavia regiooni mõtte- ja vaimulaad, mis pole sedavõrd suunatud itta, vaid ennekõike loodesse ja läände. See ala on kas või alateadvuslikult meid kõige enam mõjustanud. Biskops-Arnö üritus oli otsene käesirutus eesti kirjandusele, et teda kaasa haarata nendele kõikvõimalikele kirjandusüritustele, mis Skandinaavia regioonis toimuvad. Me ei kirjutanud seal alla ühtegi dokumenti ega lepingut, aga meile öeldi selge sõnaga: Eesti Kirjanike Liit hakkab saama kutseid kõikidele olulistele Põhjamaades peetavatele kirjandusüritustele. Seetõttu ma pean meie esimest osalemist sellises ürituses vähemasti niisama oluliseks, kui oli hiljutine eestlastest kirjani-ke Helsingi-kohtumine.

Pidasin tulevikuplaane ka Rootsi Kirjanike Liidu esimehe Peter Curmaniga. Mingite protokollidele ei kirjutanud ka meie alla, ent käesolevaks sügiseks või tulevaks kevadeks kutsusin ma Peter Curmani Eestimaaile külla. Me leppisime kokku, et hakkame pidevalt vahetama väikesi delegatsioone, kusjuures esmajärjekorras anname sõiduvõimalusi keelt oskavatele inimestele ja tõlkijatele — et neist sõitudest oleks laiemat kasu kogu kirjandusele, et võiksime kiiresti tõlkida kõike seda head, mis mõlemal maal ilmub.

Lõpetuseks veel kaks fakti. Esiteks: meie Stockholmis viibimise ajal alustas Rootsi raadio Viivi Luige romaani

«Seitsmes rahukevad» ettelu- gemist. Sissejuhatavad sõnad olid eestlasest rootsi kirjani- kult Peeter Puidelt.

Teiseks: meil oli jutuaajamine tulevase Rootsi peakonsuliga Leningradis, rääkisime võimalikust koostööst ja vastastikusest abistamisest ennekõike kultuurivallas. Saime teada, et ta saabub oma esimesele ametlikule visiidile Eestisse käesoleva aasta septembris ja võtab endaga kaasa meile kõigile tuntud ja armastatud Astrid Lindgreni. Lahkusime Stockholmist rõõmsa teadmisega: meie kultuurivahetus on sellel järjel, et me vahetame vastastikku kõige kõrge- väärtuslikumat oma maade kultuurides.

Kirja pani ENE VEIPER

Räägib IVO ILISTE

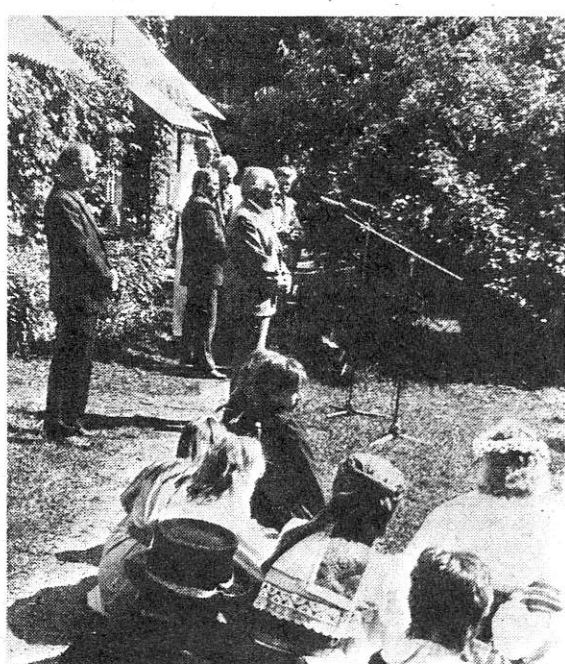
○ sa Põhjamaade ja Eesti kirjani-ke ühisseminari osavõtjast oli juba lahkunud, järelejäänud istusid natuke nostalgiliselt, ent lootsid rikkalt uusi kohtumisi pla- neerides Biskops-Arnö peahoone võlvkeldri jaheduses viimast korda koos, maitsesid võrreldavalt pakutud veini ja seda, mis selle juurde kuulub, vahetasid nimekaarte ja rääkisid, millest siis ikka muust kui kirjandusest, mis meid selle kahe päeva jooksul ühendas ja ühendab. Seminarist osavõtjate maade lipud, nende hulgas ka meie rahvuslipp, lehvitsid veel mastis, kui me Ivo Ilstega omaette istet võtsime, et lõppenud lühidalt kokku võtta, ent veidi ka muust rääkida.

Alustaksin oma intervjuud siiski kaugemalt.

● Helsingis teokssaanud välis- ja kodumaa kirjani-ke kokkusaamisel sind ei olnud ja seetõttu midagi konkreet- semat sa selle kohta loomuliku- lult öelda ei oska, aga siiski, kuidas sa põhimõtteliselt

niisugusesse vastastikusse kontaktivõtmisse suhtud? Loomulikult heatahtlikult. Seesugune kokkusaamine on/ oli igapidi tervitatav. See on üks olukorra normaliseerimise tundemärke — et kolleegid siit ja teilt võivad vabalt kohtuda, vabalt läbi käia, vabalt kõiki- desse, antud juhul kirjandus- se puutuvaid küsimusi üles võtta ja arutada. Nii et põhi- mõtteliselt oli see igapidi ter- vitatav. Teiselt poolt on vähe- malt üksikutele kirjanikele siin ja teil olnud juba ka varem vastastikuseid kontakte ning seetõttu kujutan ma ette, et ainult üksikutele võis see olla esimene kokkusaamine vasta- valt kas oma kodu- või välis- eesti kolleegidega. Sellepärast ei omista ma sellele kohtumi- sele ka üleliia pörutavat tä- hendust.

● Nõnda. Aga nüüd siis si- nu hinnang lõppenud Põhja- maade ja Eesti kirjani-ke ühis- seminarile? Ma loodan või vähemalt ta- han loota, et ma ei liialda, kui ütlen, et sellel kohtumisel saab

Ülemaailmsete Eesti noorte päevade ürituste sarjas avati möödunud pühapäeval Kolgal Luuba metsavahitalus öde Dresdeni mälestustahvel. Paljudes esperantomaaes eesti kir- jandust ja kultuuri tutvustanud öde Hilda ja Helmi Dresden sündisid selles Luuba talus möödunud sajandi lõpul. Hilda Dresdenist sai esperanto poeet ja tema õest Helmist Eesti esperantoliikumise aktivist.

Esperanto saja-aastase eksisteerimise jooksul on eesti kir- jandust selles keeles ilmunud 1700 korral, sealhulgas Hilda Dresdeni tõlged või originaalluulet 1200 korral. Seega on ta olnud meie kirjanduse suurim tutvustaja esperanto keeles. Ta on tõlkinud Marie Underi, Anna Haava, Juhan Liivi ja teiste meie klassikute luulet. Oma luules armastas ta aga ülistada põhjamaise looduse ilu.

Helmi Dresdeni mõrvasid fašistid 1941. aasta septembris, te- ma öde Hilda suri 1981. aastal.

Pildil: mälestustahvi avamine Luubal.

ARTUR RATSEPA foto

küll olema põhjanev tähen- dus. Esimest korda on nüüd siis saanud teoks mitte üks- nes Eesti ja Rootsi kirjani- ke liitide esindajate vastastikune külaskäik, vaid ka sellega lii- tunud eesti kirjani-ke ühisse- minar Islandi, Norra, Rootsi, Soome ja Taani ning lapi kir- jani-kega. Ja eesti kirjani-ke, nagu sa ise võisid tunnista, võeti siin vastu siira ja suure huvi ning tähelepanuga. Mui- dugi oli selles ka pisut eksoo- tikast kantud huvi ja võib- olla veidi paisutatudki uudis- himu, kuna aastakümneid pol- nud seda laadi kokkusaamis- teks võimalusi olnud. Samal ajal oli see siiski asjalik vas- tastikune huvi, sest kui me tänan, pärast seda, kui olime heitnud põgusa pilgu meie kirjanduste üleilisele, eilsele ja tänasele päevale, asusime arutama homseid ja ülehomo- seid koostöövõimalusi, ei tek- kinud kahtlustki, et see huvi Põhjamaade ja Eesti vastasti- kuse kirjanduslike suhte suhtes oli suur ja väga konk- reetne. Samal ajal polnud tegemist liigse optimismiga, et, oh! nüüd hakkame kohe seda ja teist ja kolmandat ja viien- dat üheskoos tegema, vaid et- tepanekud koostööks olid pigem ettevaatlikud ja sõnavõ- tud kohati isegi murelikud, mis minu arvates rõhutasid nende läbirääkimiste realist- likku lähenemist. Meil oli rohkem kui see ühekordne kokkusaamine hargneb aga siit kindlasti.

● Kuidas jäid rahule se- minari päevakorraga? Ma ei usu, et nendelt kahelt päevalt oleks saanud rohkem nõuda või välja pigistada.

● Lõpuks luba küsida, mi- da sa lisaks siin seminaril peetud sisukale ettekandele oled viimasel ajal ise eesti kirjanduse tutvustamiseks ja vahendamiseks teinud?

Eelmisel aastal ilmus minu ja mu abikaasa rootsikeelses tõlkes juba kolmas Jaan Krossi raamat, seekord «Rakvere romaan», ning teine Jaan Kaplinski luuletuskogu. Need mõlemad on siin hästi vastu võetud. Jaan Krossi proosa- teoste tõlkimist tahan ka tu- levikus jätkata. Praegu pole veel siiski päris selge, missu- gust teost just me järgmisena hakkame tõlkima. Võimalusi on ju mitu. Ja kindlasti ei jää ka see meie viimaseks tõlkeks tema loomingust.

Juba ammu on olnud mu tõlketööde kavas eesti nüüdis- novelli antoloogia. Siiani on see aga siiski ajapuudusel te- gemata jäänud.

Viimaseks valmis saanud raa- matuks on äsja ilmunud ning norra luuletaja Odd Abra- hamseni ja minu koostöös val- minud ligemale 200-lehekülje- line norra keele valimik uue- mast eesti luulest. Kogumik on muid märksa suurem kui sellele eelnenud vastavad va- limikud läti ja leedu luulest. Selles kirjastuse «Dreyer» poolt väljaantud kogumikus on esindatud üheksa luuleta- jat, tähestiku järjekorras nii- siis Jaan Kaplinski, Doris Ka- reva, Ilmar Laaban, Ilona Laa- man, Viivi Luik, Paul-Eerik Rummo, Hando Runnel, Mats Traat ja Juhan Viiding, ja si- saldab 162 luuletust. Minult on kogumikus ka pikem eessõna. Nüüd tahaks umbes niisama- suguse kogu anda välja root- si keeles. Autorite ja luuletus- tegi valik jääks selles põhili- selt samaks, miinus Jaan Ka- plinski, sest tema on juba ise- seisvate kogudega rootsi kee- les esindatud. Samal põhjusel võiks jääda kõrvale Ilmar Laaban. Kindlasti tuleks ar- vesse aga ülejäänud seitse luuletajat.

Ja veel ühest oma tööst ta- haksin rääkida. Nimelt on meil koos Aksel Tammega kavat- sus Tallinnas «Eesti Raama- tu» kirjastusel anda välja ula- tulikum väliseesti luule anto- loogia. Selle mahuks on um- bes 20 trükipoognat või natu- ke rohkem.

ENDEL MALLENE

ILMUVAST VÄLISKIRJANDUSEST

Miks ilmub vähe tõlkekirjandust? Miks pole siiani tõlgitud Malcolm Lowry «Vulkaani all» või James Joyce'i «Ulysses»? Paistab, et kirjastus ei kavatsegi Umberto Eco «Roosi nime» käsile võtta? Graham Greene'i pole pikka aega avaldatud! Samuti Galsworthy! Mitchell «Tuulest viidud» on sootuks ununenud!...

Sellist küsimuste ning süüdistuste jada võib lõputult jätkata ning omalt poolt täiendada. Ühed igatsevad klassikat, teised nüüdisaegset väärtkirjandust, kolmandad luulekogusid, esseistlikat, «Mirabilia»... Tõlkekirjanduse toimetusest ilmub keskmiselt viiskümmend raamatut aastas, seega veidi vähem kui üks raamat nädalas. Kui kõiki erinevaid huvisid arvestada püüda, võib see toimetuse paratamatusest oludest tulenev mitmekesisus tõesti kesine tunduda. Loomulikult võiks kirjandust ja ka tõlkekirjandust rohkem ilmuda.

Uusi ideid genereerida — kui kasutada toda moodsat tehnokraatliku maiguga väljendit — on üsnagi lihtne, pealegi mõjub see soodsalt genereerija prestiižile. Pole ju raske piisavate algallikate ja eeskujude põhjal kokku panna sajakoitelise klassikavaramu kogumik või tulist nouda ühe või teise raamatu avaldamist. Reaalses oludes tegutsemine ja orienteerumine osutub märksa raskemaks ning sageli tuleb ette ületamatuid probleeme. Varasematel aegadel käskis ja keelas Moskva, mille vilju veel praegugi raamatulettidel võib tolmumasa näha. Sageli puudub teose tõlkimiseks piisavalt kvalifitseeritud tõlkija; halb tõlge võib küll rahuldada nn. prestiižilugejat (jälle üks toekas nimi juures), kuid kriitilisema hinnangu puhul paneb lihtsalt õlgu kehitama: polegi see kuulsus millegi poolest parem kui mõni teise või kolmanda järgu eesti kirjamees. Paraku on neidki kurvavõitu näiteid ilmunud tõlkekirjanduses piisavalt. Meenub, kui raske, peaaegu võimatu oli koolipõlves osadest klassikutest aru saada. Ja kui tüütu ja igav oli neid lugeda! Kuid viga ei pruugi mitte alati lugeja peituda.

Nüüdisaegse väliskirjanduse väljaandmist aeglustab tunduvalt praegune lepingute sõlmimise süsteem. Kirjastus ise lepinguid ei sõlmi, vaid koostab vastavad lepingumaterjalid ja toimetab need VAAP-i, kust peale nende kulgemine muutub sageli äraaimamatuks. On lepinguid, mis tulevad kirjastusse tagasi poole aasta või aastaga, teised kaovad pikema ajaks ning lähemat informatsiooni nende kohta on praktiliselt võimatu saada. Varasem sellisel viisil kadunud leping ameerika menukirjaniku Stephen Kingi romaani «Surnud toon» tõlkimiseks on välja saadetud juba 1985. aastal. Ka teiste liiduvabariikide kirjastustel olevat sama autori lepingutega raskusi, kuigi nüüd olevat kuuldavasti esimesed mõned kirjutused siiski saabunud. Populaarsete kirjanikega on teistsil raskusi, Sageli tuleb leping tagasi autori omapoolsete tingimustega, mida kirjastus on sunnitud kas täitma või siis lepingu katkestama. Tänapäev pole me saanud avaldada ühtegi G. G. Márqueze romaani, kuna autor nõuab liialt kõrget honorari ning olevat pealegi kogu

Nõukogude Liidu suhtes negatiivsest häälestatud. Selline ebakindel olukord lepingute sõlmimisel tekitab omakorda ebakindluse tõlkijates, kellest paljud ei sõnda enne raamatut tõlkima asuda, kui autorileping lõpuks kirjastusse jõudnud. Seetõttu aeglustub teose ilmumine veelgi.

Suure Muutuste algusest peale on väliskirjanduse osa hakanud tasapisi suurenema. Ilmusid sellised trükkivalmis, ent varem kardetud autorid nagu Hamsun, Poe, Kafka, Mézöly, Camus, käesoleval aastal peaks veel lisanduma Sartre. Praeguseks hetkeks on tunduvalt kasvanud välislepinguid nõudva kirjanduse osa, sõlmimise arv läheneb viiekümnele ning mitmeid neist raamatutest võib loota juba sel või järgmisel aastal poelettelid näha. Olgu valikuliselt nimetatud W. Goldingi «Kärbestel jumal. Mereristsed», ungari M. Füsti «Minu abikaasa lugu», Saksamaa Liitvabariigi kirjaniku A. Muschi «Albisseri motiiv», soomlaste E. Tikka «Vaikne suvi» ja A. Tuuri «Pohjanmaa», rootslase I. Bergmani «Laterna magica», itaallase J. Calvino «Nähtamatud linnad. Palomar», kanada kirjaniku M. Atwoodi «Teenijanna lugu», kreeklase K. Kavafise, soomlase P. Saarikoski ja rootslase T. Tranströmeri luulekogud jm. Siinkohal olgu kõrvalpooleks mainitud, et hiljuti ilmunud «Eesti Raamatute» 1990. aasta temaatilisest plaanist puuduvad mitmed raamatud, mis varasematel aastatel plaanides ja tellimislehes olid loetletud. Nimetagem mõningaid: Fr. Bacon «Esseed», H. Hesse «Lõputu unenägu» (muinasjutukogumik), A. Moravia «Konformist», V. Nabokov «Lolita», E. O'Neill «Iha jalakate all» (valik noorepõlväidendeid), «Mirabilia» sarjas J. Wyndham «Trifiidide päev» jt., mis samuti järgmisel aastal müügilolevatele jõuavad.

1970.—1980. aastate tõlkimisel olevatest välisautorite raamatutest, mille ilmumisaega ei julge oletada, mainiks veel järgmisi: inglase G. Swifti «Vete maa», F. Weldoni «Inimeste elud ja südamed», P. Lively «Kuutiiger» ja P. Ackroydi «Oscar Wilde'i viimane testament», ameeriklaste S. Bellow «Rohkem surrakse südamevaluse...» ja A. Lurie «Välisuhed», rootslase G. Tunströmi «Jõuluoratorium», ladinaameerika menukirjaniku I. Allende «Kummituste maja», itaallase U. Eco «Roosi nimi», soomlaste E. Paasilinna esseistlik «Maailma sõnad ja teod» ning A. Tuuri Soome lähiajalugu käsitlev triloogia, ungari P. Nádas «Piibel. Ühe perekonnaloos lõpp».

Lisaks tänapäeva kirjandusele jätkame loomulikult klassika väljaandmist. Tõlkimisel on nii Galsworthy triloogiaid kui ka Mitchell «Tuulest viidud». Plaanitsetud on ka uusi sarju, millest Nobeli preemia laureaatide esimene raamat, A. Camus' «Sisyphose müüt» juba ilmus. Järgmiseks jõuab lugejateni W. Golding ning seejärel I. Bunin ja F. Mauriac. Tinglikus ühtse kujunduselemendiga memuaaride sarjas peaks kõigepealt teoks saama A. Munthe «San Michele raamat» või W. Churchillil mälestused II maailmasõjale eelnenu olukorrast Euroopas. Kavas on avaldada ka G.

Et need sõnad jõuavad Sinuni ajalehe vahendusel, on meie kauases suhtlemispraktikas küll üsna erandlik, ent leppigem seekord tõsisjädaga. Seda enam, et see on igati meelepärase leppimine. Eks ole meie — stalinliku sugupõlve esindajad — kogenud kogu oma teadliku elu jooksul enamasti vastupidist. Oleme kasvanud, kujunenud ja töötanud masendava kaksikmoraali totaalse võidutsemise tingimustes, kus inimlike väärtuste ja kolbeliste normide jalge alla tallamine oli ühiskonnas kultiveeritud sotsiaalpoliitiline tegelikkus. On paratamatus, et ajastu sünged sünimärgid käivad meiega kaasas, neid ei saa eemaldada kosmeetilise kirurgiaga, meie teadvus jääb lõhestatuks ja vaimus deformeerituks.

Vabanda, hea kolleeg, mu musta üldistust, täna peaks ju rääkima millestki puhtamast ja ülevamast. Tänu taeval, et sedagi võime teha puhta südamega.

Tunnistan, et olen Sind siimas paljuskü enesele eeskujaks seadnud, seepärast võin vähimagi variserlikkusest osutada Su ausale eneseküajamisele ka ahistavate välissurve kiuste.

Nagu tõelisele humanitaarlasele kohane, on Sul nähtavalt arenenud võime jälgida ennast võrdlevalt teistega. Sa ei kipu absolutiseerima oma arvamusel õigsust, Sa oskad analüütiliselt läheneda ka kõige esteetilisematele nähtustele, minemata seejuures kunstitundlikkust. Sul on eluks nii vajalik süsteemimõtne koos mõistmisega, et esteetiline ei tarvitse hoopiski süsteemile alluda. Kunsti iseväärtuse eest seisjana oled Sa oma hoiakutes olnud sümpaatset sõltumatut. Eks nõua see oskusi ja veendumusjõudu. Valitamine ja varastamine, mis

Toonane, Sakala tänavas asuv Keele ja Kirjanduse Instituudi fuajee näis muretekitavalt hämar. Veebruarilõrtsiste jalgadega mööda kiviparketti libisedes, kiirustasin korrusele teisele. Koputades tuli ühele teadusest õhkuvahest ustest, uksele, mille taga töötas... MAIE KALDA.

Ruttajal polnud kerge, sest ees ootas tuleviku suhtes arvestatav kohtumine. Kohtumine, mis on kujunenud aastatepikkuseks mõtetihheks ja arendavaks vaimuharimiseks — tõeliseks kirjandustunniks.

Oma teadusliku töö kõrval on M. K. ikka leidnud ja jaotanud aega nende tarvis, kes kirjanduse üle mõtlemises suunamist või muidu arukat nõu ja kinnitust vajavad. Ja sealjuures ei arva seda aega tühjaks ajaks. Ta ei hoiaks oma häid mõtteid ja kirjandustarku tähelepanekuid kiivalt endale, vaid kogunisti laenab neid, mõistagi kirjanduse tarvis. Kõik, mis M. K-d ümbritseb, sobib imehästi just tema isikuga — peaaegu märkamatus sõrmest sõrmes, lambahallist kootud mantlist kuni Sepa taluni Muhumaal. Rohkem isiklikku ei sõnagi öelda.

Üks, tegelikult põline ja selge tarkuseiva, millest ikka tõsisemalt puhkudel juttu tuleb, avaldub meelepidamises, et humanitaarteadused (incl. kirjandusteadus ja kriitika) nõuavad põrgulikult palju tööd ja vaeva, enne kui tagajärgedeni jõutakse. Et M. K. on iseandelt tööd nõudnud, kinnitab tehti, aga ta nõuab tööd

Greene'i kaks mälestusteraamatut, kuid momendil puudub neil veel tõlkija. Viimasena mainiks veel uut kakskeelset luulesarja, mille kaks esimest kogumikku, W. B. Yeats ja S. Plath, on juba mõnda aega trükkikojas ning loodetavasti varsti ka ilmuvad. Järgmisena on plaanis G. Trakl.

Viimastel aastatel on raamatud kiiremini ilmuma ha-

TUNNUSTUSSÕNAD

poliitikas otsekui enesestmõistetavad, juurdusid vähemalt meie õpiaegadel eriti küüniliselt ka teaduses (õigemini küll pseudoteaduses) ja eks Sa tea omadest kogemustest, kui valuline on neis oludes teha oma tööd süüdimatult.

Kirjandusteadus on ideoloogilise ja sotsiaalsega katkematu põimunud, me lei sa (ega tohigi) poliitikat oma kutsetööst vältida. Usun, et 1980. aastal koos 39 mõttekaaslasega omandatud poliitiline kogemus oli Sulle mõistetavast ohutundest hoolimata vajalik ja puhastav ning andis eluks ja tööks uusi äratavaid impulsse, millest ju kõrvalseisjadki ilma ei jäänud.

Ei raatsi mainimata jätta üht meie erialal nii tähenduslikku sõnapaari, mida Sa ise oled nimetanud formuleeringute diplomaatikaks. See huntide ja lammaste üldtuntud probleem eeldab ju tõesti milleski loobumist, küllap mõne maksimalisti hinnangus ka enesealandamist — ja ometi võib tark laveerimine objektiivselt vaadatuna tuua rohkem kasu kui kahju. Seda kõike oled Sa oma kirjandusloolises töös piisavalt tõestanud. Nagu muide päevakriitika järgimaks põhimõtet: kriitikuks on moraalne õigus olla sellel, kes ka ise suudab kriitikat taluda.

Oled väitnud oma kirjatööde sünnis kõige jõudunõudvaks kahevõitlust sõnaga, võitlust iga lause väärilise erikaalu pärast. Hea, et see kutsekohustus pole Sinu puhul muutunud kutsehaiguseks. Su

MAIE KALDALE

redaktsioonilised oskused, Su ideaalilähedane töö erinevate autorite tekstide toimetajana jääb enamasti üldse teadvest väljapoole. Kasutan siinkohal võimalust vähemalt enese nimel tänada Sind ohvri-meelsuse eest.

Ja ilma diplomaatiata, kõige šabloonsemas formuleeringus: palju õnne sünnipäevaks!

AUGUST EELMÄE

Väike kirjandus-

tund

teisteltki. Ja kuidas veel. Kui töö asjus keegi endale ületähta lubab, võib M. K-ga tülli-gi tulla. Nii mõjuvat põhjust, mis vabandaks välja kõrvalhoidmise tõsisest ja ausast uurimisvaevast ning lubaks ühtepuhku kurta, on ilmas raske leida. Olepea ei hinda M. K. sentimentit ja tundlemist kirjanduse ega elu enesegi ümber.

Kirjanduse uurimine ja kirjanduse üle mõtlemine on olnud M. K-le alati kõige tähtsam, vaatamata ajale ja võimalustele, hoolimata takistustest ja tagasilöökidest. Ent eriti nõudlik on ta sõna suhtes, sest sõna kaudu võetakse vahendatu vastu ja siin eksimine maksab kätte. Sõnaga käiakse sagedasti pillavalt ja ülevoolavalt ümber, noomib Opetaja, sõna taha kiputakse ka mõttepuudust peitma. M. K. hoiatab (oma kirjutisteski) eriti just kriitikut ähvardavate omaduste, lamedade enesekindluse, põlgliku üleoleku jms. eest. Sõgedust, rumalust ja tühitekti ei talu ta mitte üks pörm ja siis võib ta üsna kibedasti salvata. Muidugi tuleneb eelkõrnatu M. K. eetilise üldhoiakust — teaduses, ka kriitikas peab olema kõik täpne, sügavuti analüüsitud ja teistele huvipakkuv. Kriitiku ametikohuste hulka kuulub ennekõike raa-

matu hindamine, väärtustamine ja vaidleminegi selle üle. Aga hambutu olek olevat niisama hirmus kui solvamine. Kirjandusteadlase esteetiline tundlikkus peab olema kõrgem kui tavalugejal; arvustaja ei tohi unustada, et heas raamatus on iga lehekülg ja lause kirja pandud vastutustundega ja sama nõuab teos kriitikut ka vastu. Olevat suurepärase, kui uurijat toetab intuitsioon, ent intellektuaalse kujutlusvõime ja peenetundelisuse ei jõua kirjandusteaduses eriti kaugele.

Avarapilguline ja nõudlik kirjandusõpetaja tähendab ja annab huvilisele õpilasele rohkesti, aga peale selle peab ühendama veel midagi... Midagi, mis hoiab, seob, võib ja sunnib lapseleel-selt kinnitama, et minu Opetaja on parim. Arvan ülimaks aususe. Aususe oma töö, teaduse, rahvuskultuuri vastu — aususe ka siis, kui oli tuleriit ootamas... Paljuke meil siis niisuguseid teadlasi ja õpetajaid nii väga on.

MAIRE LIIVAMETS

Estica

Maikuus hakkas Moskvas ilmuma uus üliõpilane nädalaleht «Poisk» («Õtsing»), mis on määratud teadlastele, pedagoogidele ja üliõpilastele. Esiknumbri esikülgedel on A. Malõševa intervjuu Tallinna Polütehnilise Instituudi rektori akadeemik Boris Tammega.

Üliõpilises ajakirjas «Junost» (1989, nr. 5) on Jelena Soslavina pühendanud pikema heatahtliku kirjutise Tallinna kuukirjale «Vikerkaar/Radu-ga».

LEMBIT LIIVAK,
«Eesti Raamatu»
tõlketoimetuse
juhataja asetäitja

JUUBELIRIDU JÜRI JÄRVETIST

Neli aastat tagasi, ühel varakevadelisel pühapäeval vaatas Jüri Järvet Teatriühingu keldritoas väga noorte inimeste iseseisvaid dialoogilavastusi. Tegijad olid kuulnud, et näitlejaks saamisel peetakse oluliseks etüüde, ja nad esitavadki neist mõned. Olid: rong hilineb, auto pritsib pori, libe tänav, arsti vastuvõtul. Siinkohal pole mõtet noorte katsetusi ümber jutustada. Sissejuhatus oli vajalik, et Järveti sõnad välja öelda: «Etüüdi võib teha igast asjast ja olukorrast. Kuidas selle põhjal aga näitleja annet määrata, seda ma küll ei tea. Oletame, et peaksin mängima uksekella. Mina valiksin muidugi rikkis kella. Aga kõige olulisem ei sõltu ju minust, kas keegi üldse nupule vajutabki — et kell heliseks?» Meenutagem nüüd Jüri Järveti kiidusõnu kahe lavastaja, G. Kozintsevi ja V. Panso kohta.

Kuningas Leari hiigelroll ja

detailne töö rolli ettevalmistamisel. J. Järvetile oli erilisel tähtsustel lavastaja G. Kozintsevi usaldus ja erilisel vajalik talle antud ülesande selgus. Teatriajaloos on paika pandud ka need leheküljed, kus V. Panso ja J. Järvet lahendasid Claudiuse («Hamlet») rolli.

«Ei ole nii, et lavastaja saab rolli tegemisel aidata. Roll on alati lõpuni näitleja oma.»

Need on Jüri Järveti sõnad. Aga järgneb ju ka seletus.

«Lavastaja peab selgeks tegema, kuhu me oma lõiguga, stseeniga tahame jõuda. Näitleja asi on vahendid leida.»

Jüri Järvetil oli töölaual mõnda aega Willy Russelli näidendi «Rita koolitus» tekst ja ta rääkis sellest näidendist väga huvitavalt. Kujutluses pidi ta ise professorit mängima ja Ritaks pidi olema Elle Kull.

«See näidend on sellepärast huvitav, et teda võib täiesti valesi lugeda. Rita võtab tunde, et targemaks saada, pro-

ARNO SAARE foto

fessor õpetabki teda hoolega, otsides tõesid suurmeeste teostest. Raamatute valik õpetunniks sõltub aga nende kahe peidetud pudelite sisust. Võib-olla näiteks Shakespeari-konjaki tund või Ibseniviski periood. Rita tahab saa-

da harituks, aga niimoodi see ei sünni — tekib ainult lõhe oma keskkonnaga. Tegelikult on see õnnetu lugu mõlemale, tegelasele.»

«Rita koolitusele» ei saanud J. Järvetist lavastajat ega pole tal seal ka rolli.

J. Järvet ei mängi ka Harold Pinteri «Majahoidjas», nagu tal algul oli kavas. Miks ta siis pidanuks seal mängima? Minu meelest seepärast, et aega oma kõiksuses ja ruumi oma lõpmatuses tajub J. Järvet imekspandavalt. On ju tema lavalolek «Inimeses ja jumalas» või «Kolmes öös» kõigil mees just oma konkreetsetes. Ainult seal, selles ajas ja kohas elasid Voitsinski ja Tšebutõkin. Või tuleb see illusioonist, s. t. Järvet on alati natuke maast lahti. Tema ümber ja taldade all on õhk füüsiliselt tajutav.

«Majahoidjas» võiks küll olla Järvet see, kellele toas jäävad asjad ette, kelle jalgadel on kinnikistud kingades kitsas.

Shakespeare'i ei tohiks kõrvale jätta. Miks mõelda ainult kuningatest ja arvata, et Veneetsia kaupmeest peaks mängima Eino Baskin. Ka Järvet võiks.

Eino Baskinil ja Jüri Järvetil on sünnipäevad peaaegu ühel ajal. Nii et aastaid on neile koos õnne soovitud. Õnne ja õnnelikke koosmängimisi on mõlemal mehel sage li olnud. Küllap selleks oli ka etendus — «Päikesepoisid». Vahel on ju kolleeg ja partner nagu su enda elu. Tahad või ei taha, aga teda peab hoolega hoidma.

Õnne Jüri Järvetile!

REET MIKKEL

27.—31. maini viibis Tallinnas Eesti Teatriliidu kutsel (Üleliidulise Teatriliidu rahalisel toetusel) Rahvusvahelise Teatriliidu (ITI) sotsialismimaade delegatsioon. Vaadati etendusi ja videosid; Eestist sõideti Helsingisse ITI kongressile. Poola kolmeliikmelise delegatsiooni koosseisus oli ka Malgorzata Semil, poola teatriajakirja «Dialog» (mis on maailma üks paremaid) välismaise informatsiooni osakonna juhataja. Koos Andrzej Ziebinski, Poola ITI osakonna juhataja kommenteerisid nad teatri praegust olukorda Poolas.

Malgorzata Semil: Te kurdate, et teater Eestis on minemas oma endist positsiooni ja poliitika tõmbab publiku ära? Küsite, kuidas elame meie? Ütlen teile ausalt, et Poolas on olukord pärast 1980. aastat umbes sama, 1981. —1989. a. vahel on olnud häid etendusi väga vähe. Pärast sõjaseisukorra kehtestamist 1981. a. muutus elu raskeks ja lootusetuks; teater läks rohkem kerge repertuaari, komöödia peale. Ja nii nagu teilgi, andis ka meil teatril olemasoleva tagasilöögi uus poliiti-

line tõus perestroika ajal: külastatavus on vähenenud. Ei ole veel uusi häid näidendeid, mis uut olukorda kajastaksid...

Seitsmekümnendad aastad? Arvan, et kõige viljakam ja ilusam aeg lähiminekust Poola teatri jaoks oli kuuekümnendate aastate periood. Ka Grotowski, kes Poola teatri Euroopas kuulsaks tegi, elas kõrgperioodi läbi ikkagi kuuekümnendail. (Pärast «Teatr-Laboratoriumi» sulgemist 1984. a. elab ta Itaalias Pontaderas, kus kohalik ülikool on eraldanud talle pideva summa tööks ühe väikese grupi näitlejatega. Vahepeal käib Ameerikas. Korra käis ka Poolas.) Seitsmekümnendail aastail aga esitas ideoloogiat teatril samu nõudmisi nagu teilgi: et see, mis laval toimub, oleks «nagu elus»; etendused pidid sisaldama loosunglikke tõesid jne.

MIS TOIMUB POOLAS?

Näitlejate liit lagunes 1981. a. kaheks: ühte poole jäid aremad inimesed, kes olid parteiga seotud, teise poole aga moodustasid «Solidarsuse» poolehoidjad, kes olid ühtlasi seotud kirikuga. (Kirik on olnud meil kogu aeg väga tähtis poliitiline ja kultuuriline jõud.) Toimus isegi peaaegu aasta kestnud näitlejate streik: näitlejad keeldusid esinemast televisioonis, kus pidevalt valetati...

Andrzej Ziebinski: See, et kultuur ja poliitika käivad meil käsikäes, on Poola teatri vana traditsioon. XIX sajandil oli teater meil ainuke koht, kus võis avalikult esineda poola keeles. Rahva vabaduse ja saatuse teema, võitlus vabaduse eest käib teatriga kogu aeg kaasas...

Jah, ka meie mängisime veel kümme aastat tagasi vaimeustusega Gelmanit ja Džagarovit. Nüüd on uus periood,

me saame aru, et teater kui kunst (ja mitte poliitilise võitluse vahend) peaks ennast uuesti leidma, hakkama tegema rohkem inimesega. Aga kuidas? Mina kui lavastaja ei tea seda — juba viis aastat. Pole ka uut head poliitiliselt kriitilist dramaturgiat. Otsime. Tunneme selles mõttes enamik, et on — kriis.

M. S.: Olukord dramaturgias on umbes sama nagu teatris: kirjutajad ei tea, kuidas läheneda, mida ja kuidas kirjutada. On vaid üksikud uued silmapaistvad nimed (Swobodienek jt.). 1960. aastatel oli meil suur huvi klassika vastu, vahendades selle kaudu suuri võimsaid assotsiatsioone ja allusioone. Praegu klassikat eriti ei mängita, sest ei teata, mida võtta, rõhutada...

Keda mängitakse välisautoritest? Populaarne on Michael Frayni «Lavalised segadused»,

Willy Russeli «Rita koolitus», Alan Ayckbourni näidendid, ka Shafferi «Amadeus». Hästi läheb C. Hamptoni «Tales from Hollywood». Tõsisematest autoritest Enquist ja Bulgakov («Koera süda», «Teatriromaan», eriti aga «Meister ja Margarita»). Kalle on ingliskeelse autonoomia suunas. Oma dramaturgide seast aga pole Mrožeki, Rożewiczi ja Iredynski järel suuremaid nimedid sündinud.

Meie teatril on siiski kirjum kui teil, sest juba kuuekümnendatel tekkis stuudio- ja rühmateatrite laine, mis mõjub siiani. Alternatiivne teater oli väga tugev 1970. aastate lõpul, aga mitmed neist (Varssavis, Lublinis, Zakopanes) on siiani tugevad.

(Kirja pani REIN HERJALU)

TPI XII filmifestivali auhinnad

TPI XII filmifestival, mille lõppvoor toimus 18. mail, jagas oma auhinnad traditsioonikohaselt vaatajate pandud hinnete alusel.

Pikkadest filmidest (üle 45 minuti) sai esimese koha ja «Suure hammasratta» «VARASTATUD KOHTUMINE» («Tallinnfilm», rež. Leida Laitus, käsikirj. Marina Zverjeva, kaamera Jüri Sillart, kujundus Toomas Hörak, muusika Lepo Sumera).

Telise koha sai Mark Soosaare dokumentaalfilm «MISS SAAREMAA» (TF), kolmanda koha Rein Marani «ILVESE LUGU» («Eesti Telefilm»). «Väikese hammasratta» (lühifilmid pikkusega 5 kuni 45 minutit) pälvis Leo Ilvese dokumentaalfilm «LOSS» (ETF), teisels tui Rein Raamatu joonisfilm «LINN» (TF), kolmandaks temaatiline ringvaade «SUVE-RAANSUS» («Nõukogude Eesti» nr. 23/24, 1988, rež. Ants Vill).

«Minihammasratta» (minifilmid pikkusega kuni 5 minutit) sai «Eesti Reklamefilm» film «NOOR SUITETAJA» (sts. ja rež. Harry Elpt), telise koha «MUUSIKARIISTAD TALLINNA KAUBAMAJAST» (ERF; Aarne Vasar), kolmanda koha «PARFOMEERIA-KAUPUSED» (ERF; H. Elpt).

Eesti Kinoliidu žürii (A. Valton, T. Lokk, T. Elmanovits) auhinna «Päasuke» sai Andres Sõot filmi «DRAAKONI AASTA» eest.

Eesti NSV Televisiooni- ja Raadiokomitee andis oma auhinna Mark Soosaare filmile «MISS SAAREMAA».

Kotka filmiklubi «Majakka» auhind läks Rein Raamatule filmi «LINN» eest.

VÄLIS-EESTI NÄIDENDIVÕISTLUSE JUHTMÕTTED

Virumaa Fond ja Rakvere Teater kuulutavad välja Välis-Eesti näidendivõistluse, mis eelkõige mõeldud Rakvere Teatri 50. sünnipäeva tähistamiseks tarbeks. Näidendivõistlusest võivad osa võtta kõik väliseestlastest kirjanikud ja dramaturgid nii uhiuute kui ka varem valminud, kuid Eestis seni lavastamata näidendeid või dramatiseeringute.

Näidendivõistluse võitjate premeerimiseks paneb Virumaa Fond välja kaheksa tuhat rubla. Võitjad võivad võidusumma kätte saada kas N. Liidu rublades, loodetavasti sel ajal juba kehtivas Eesti rahas või teenusena — auto või kunstiteose ost, vanemate või sugulaste haudade korrastamine, kultuurimälestiste korrastamine jne. Autori soovil võidakse võidusumma välja

maksta ka autori Eestis elavatele perijatele, sugulastele või tuttavatele või ühiskondlikule liikumisele. Virumaa Fondilt on lisaks ka eripreemiad parimate Virumaa temaatika käsitlevate eest.

Virumaa Fond ja Rakvere Teater kutsuvad võistluse võitjad nende teoste esietendustele Rakvere Teatris.

Näidendivõistluse tööde ära- saatmise viimane tähts on 1989. aasta 31. detsember. Hiljemalt 1990. aasta märtsis kuulutab žürii oma otsuse välja. Žürii, mis moodustatakse Virumaa Fondi nõukogu ja Rakvere Teatri kunstinõukogu liikmetest, ei sea endale tööde hindamisel mingeid ideoloogilisi piiranguid, vaid lähtub üksnes tõe ja kunsti printsiipidest.

Näidendivõistlus on anoniimne. Seega tuleb igale tööle lisada märgusõnaga kinmine ümbrik, kus andmed autori kohta. Tööd saata aadressil N. Liit, Eesti 202100 Rakvere, Kreutzwaldi 2, Rakvere Teater. Saadetisele märkida ka «Näidendivõistlus».

Virumaa Fond ja Rakvere Teater tänavad juba ette kõiki, kes levitavad üleilmselt teavet meie näidendivõistlusest. Kodu-Eestis jagab operatiivsemat teavet võistluse käigu kohta Virumaa Fondi maakonnaleht «Virumaa Teataja», mille postiaadress on 202100 Rakvere, postkast 86. Sel aadressil võib läkitada ka soove näidendivõistluse juhtumõtte

saamiseks. Täpsustavat teavet võib päeva ajal saada ka Rakvere Teatrist — tel. 42 897, asedirektor Maie Toome, õhtuti on telefonil 90 503 kuuldel «Virumaa Teataja» toimetaja Rein Sikk.

Jääme lootma, et see meiepoolne tagasihoidlik panus üleilmse eestluse mõttesilla toetuseks kõikjal soosivat vastuvõttu leiab.

Jätkugu meil kõigil laias ilmas usku, lootust ja armastust uue, sinimustvalge Eesti loomiseks!

Lugupidamisega
VIRUMAA FOND
RAKVERE TEATER

Noorsooteatri etendatud näitlejatundi «Tumm teener» vaadates oli selge, et sellest kirjutada ilmselt ei saa, sest ettevõtmine taanduks sisu kirjeldamisele ja tähenduse otsimisele-leidmisele. Tõuge tuli järgmisel päeval, kui vaatasin «Endla» teatri «Saturnuse lapsi»: nende ühendustükk on põlemine, ühel üht-, teisel teistviisi.

Harold Pinteri «The Dumb Waiter» on tõlgitud «Tummaks teenriks», «ambiguiteedi säilitamise huvides». Igal juhul jääb küsitavaks, miks kõõgilitist on elusolend saanud, ja vaevast et vaatajail ka võõrsõnade leksikon ligi on võetud. Nii et pealkirjast alates arusaamatu? Ei ole, pigem vastupidi, sündmustik on täiesti üheselt tõlgendatav, alati jääb võimalus võtta kõike laival toimuvat just nii, nagu näeme. Estragon on hädas kingadega, Vladimir oma põiega, kusjuures mõlemad ootavad Godot'i; Pinteri Ben ja Gus (vastavalt Mart Nurk ja Hendrik Toompere) ootavad samuti — kedagi, kellele otspeale teha. Alguse ähmasusest hoolimata selgub meeste amet üpris kenasti. Midagi muud kui ootamine nagu polekski.

Erinevalt Beckett'i tegelastest ei oodata sugugi õnnistust, vaid lahendust, mis pinged alla viiks. Neid pingeid on aga terve lava täis. Toompere pingutab siin pisut üle, vaevast, et närvitunduv kohalt kõnekeelt ettelooetavaks tekstiks teisendada. Seda pole aga kuigi palju. Nurk paiskab olevat see päris pätt ja paarimees rohkem asjaarmastaja.

Istuvad, kõnnivad, pabistavad räigelt kõledas ruumis.

PÕLEME, PÕLEME

HAROLD PINTERI
«TUMM TEENER»
NOORSOOTEATRIS

Rollides näitlejad Mart Nurk ja Hendrik Toompere.

Hiljem selgub, et vist kõik. Eriliselt kiiduväärne oli Jaak Vausi kujundus: hallid seinad, hallilt läikiv metall, saladuslik toidulift, kust pärast-poole hakkas tellimusi tulema, saateks ülimalt tehnilised helid (paika pannud Mati Jaska) ja pisike punane signaallamp. See aeg-ajalt süttiv tulu on ainus, mis tausta elustab, iga müra-kolina-kriiksumise järel. Eks need ole sündmusvalud, mis millestki väljaspoolsest märku annavad ja halli umbsesse ruumi elu toovad. Seda nii värviläheduses (erkpunane halli) kui ka osaliste puhul, keda lambike ja veel enam punaselt kumav liftisemisus närviliselt sagima paneb. Välismaailm annab end tunda, lõikab jõhkralt vaikelust hõivatud ruumi, lõhkudes ja segadusse ajades teatav mingist ohust, mis sissemaailma ähvardab.

Seesmine vaikelu polegi nii

vaikne. Ben seisab magava kaaslaste kohal, too ehmatab ja ärkab, ajab end üles. Märgina meeste ametist ja kommetest on Gus oma sigaretid ja tilkud söki sisse peitnud. Edasi suurt midagi ei tehta. Mehed on ähmi täis ja pinged all, kõige süütumast väljendist tekib riid, vehitakse pistolitega, mis aga tavaliselt eiratakse, kordagi ei paugu. Ootame küll, valmistume kargatus(t)eks, palju puudu ei jäägi, neilt võib ilmselt kõike oodata — aga ei tule. Lava kõrgepinge oli väikeses saalis selgelt tunda. Mis iseenesest ka mõistetav: proovige niiviisi oodata ja vaimu valmistada, et siis tapatööga nõutele vastavalt toime tulla. Muide, siht on harvadele vihjetele toetudes üksnes aimatav, otsesõnu ei kõnelda. Väline hakkab endast märku andma, jahmunud Gus näeb ukse alt sisse torgatud ümbrikku. Kas tõesti

juhtnöörid? Ei ole, teade koosneb tilkudest.

Tuletilkud. Mis see siis olgu? Kas süüdata gaas (mida pole) ja keeta teed või hakata mõtlema? Edasine seletab saadetise sisu, ent tol hetkel ei tabata midagi. Tilgud viivad mõtte tulele, sõnumit väljast võib võtta nii hoiatuse kui ka käsuna millegi süüdamiseks. Siia lisanduvad mõne aja pärast signaliseeriv lambike ja lift, mõlemad tulekarva punased. Väljas on vist tuli, lähenev, end pakkuv, pealekäiv.

Absurdiga seletatavaid toone tuleb lifti kaudu antavaist tellimustest. Mehed lähevad asjaga kaasa, tunnevad end mõistatusliku välisega seotud olevat, nii et asuvad tellimusi täitma. Kuni sulaselge päänikani, sest jäljast pressitakse peale ja neil pole eriti midagi pakkuda. Liftiteema tipp-

hetk: Ben ulatab pühalikult seda piskut, mis neil on, Gus sööda kõik liftile. Ise pomiseb viimase tellimuse sõnu, mis lausa jaburad. Siit peaks selguma, millega tegemist, mis asi see üldse on — tobedus. Mehed ei tee väljagi, muudkui alluvad. Nad ju ainult käsutäitjad.

Seejärel valmistatakse ohvri tulekuks ja lift on vait. Tuluke ei anna endast märku. Paremased riided on selga aetud, miskipärast hakkab meestel kiire. Ja siis järsku põlemismüha ja -ragin, metallused on muutunud kõrvetavkuumaks, väljas toimub midagi, mehed on kuumust tunda saanud, ent üldiselt siiski terved. Valgus kustub, väline põleng koondub seinale hõõguvasse lambikesse, otsekui järelehüüe toimunule. Kuuldub koera haukumist. Lõpp.

Nagu juba eelaimuski ütles, kirjeldatud ja (jõudumööda) seletusi lisatud on nüüd piisavalt. Seletaks õige veel: seesmine ruum on hall ja kõle ja tühi nagu meie aju, oodata tasub üksnes väljast, sest ise me õigime end ära, pingete tõttu. Väljast antakse märku tuld teha, mis teatavasti igipõlistest aegadest puhastumist on tähendanud. Ei ole nii oluline, et märgata. Siis näidatakse suisa näpuga, ümbrus põleb, tehke ometi midagi, ärge oodake käsku, virguge, saage teiseks, teie töö pole mingi töö, te ainult ootate, ootate, ootate. Vaat nüüd olete silmitsi tõsiasjaga, et väljas põleb, te tunnete kõrvetust, lambike hõõgub, mis nüüd saab?

Koer haugub, kas karavan läheb edasi — see on küsimus.

TÖNIS RITSON

Tallinna Kinomaja ruumides asub juba mõnda aega manukas: Eesti Filmiklubide Selts oma täna seaks kolme palgalise töötajaga. EFS-i esimees TIIT MERISALU valgustas selle jõudsalt teatseva organisatsiooni tööd.

Viimati arutasite üldise tähelepanu oma ulatusliku Pasolini-tutvustusega. Kas see oli teie esimene suurem ettevõtmine?

Seda mitte. Oleme tegutsenud juba üle aasta — Eesti Filmiklubide Selts loodi moodunud aasta 20. märtsil seni ühiskodlikel alustel töötanud Filmiklubide Nõukogu baasil. Meie taotluseks on luua alternatiivset filmilevi — senise kitsa TPI, TRÜ jt. filmiklubide tegevuse asemel. Filmiprogrammide saamiseks tegeleme mitmes suunas: oleme kokku leppinud Poola, Ungari, SLV, Itaalia ja Rootsi saatkondadega Moskvas ja konsulaatidega Leningradis nende maade filmide saamiseks. Kui Riias moodunud aasta oktoobris toimus rahvusvaheline filmifestival «Arsenal», saime kokkuleppe Riia Videokeskusega sealt kuus programmi: Godard, Stelling jt. See oli meile n-ö. proovitrituseks. Tookord oli pretensioone süngroontõlkele.

Sama lugu oli ka Pasolini filmide tõlkega. Kuid kuidas see üritus üldse teoks sai?

Jah, tõlkeraskused olid. Meil on küll kogenud tõlk Leningradist, kuid meie rahvas ei taha kuulata venekeelset tõlget. Kohapealsed tõlgid on ühelt poolt hõivatud, teiselt poolt nõudlikud. Meie kaks paremat itaalia tõlki olid Pasolini-programmi ajal välismaal: kord üks, siis teine.

Pasolini-ürituse idee tuli Moskvas Kirjanike Liidult (Pasolini fondi direktor Itaalias on Alberto Moravia), Itaalia Kultuurikeskus Moskvas andis selle meile organiseerida. Meie kaudu läksid filmid Riiga ja Vilniusse. Paraku ei tulnud kohale viimane lubatud film «Saló». Moskvas näidati «Saló» kolmel seansil ning sealse reaktsiooni järgi hakkasid itaallased kartma, et «Saló» näitamine võib saada takistuseks nende Kultuuri-

MIDA TEEB EESTI FILMIKLUBIDE SELTS

riikeskuse tööle. Mingid ümberveermiskatsed ei aidanud. «Saló» oli muide kuni viimase ajani keelatud Prantsusmaal, Soomes on ta praegugi keelul all. Itaalias on ta olnud poolkeelatud. Asja viibisid Itaalia Kultuurikeskuse inimesed jälle Tallinnas, sügiseks on meil planeeritud järgmine üritus.

Tihedad suhted on teil kuuldavasti Soomega?

Soome filmiarhiiviga on meil otsesidemed: arhiiv võimaldab meile kord kvartalis filme (saime neilt näiteks Bergmani-programmi). Peale selle on meile mitu programmi võimaldanud Soome Filmiklubide

Föderatsioon: nende inimesed käivad siin, meie seal. Kestavad sidemed on meil Kotka filmiklubiga. Oleme käinud Kotkas ja Lahtis seminaridel. Mullu novembris olid meil Kotka laste filmipäevadel kaasas Eesti lastefilmid. Tahaksime oma filmide näitamise seal muuta traditsiooniks; selleks aastaks on meil uus kutse.

Kas kontakte on ka teiste maadega?

Kevadel oli esimene side Saksamaa Liitvabariigi inimestega: olime kutsutud nende Filmiklubide Liidu Hiina-tee-majalise seminarile. Näidati Hongkongi, Taivani ja Hiina

filme, kuid ka USA ja Euroopa režissööride filme, mille tegevus toimub Hiinas. Meil oli kaasas meie filmiamatöörade tehtud videofilm «Eestimaa laul». Kuigi vaatajaid oli vähe, olid nad meist tõsiselt huvitatud.

Sügiselks kutsuvad prantslased meid Pariisi, üritusele, mis on mõeldud sidemete loomiseks Ida ja Lääne režissööride ja filmiprodutsentide vahel. 25. septembrist 1. oktoobrini toimub SDV-s Rahvusvahelise Filmiföderatsiooni kongress — loodetavasti võetakse Eesti selle hääleõiguslikuks liikmeks.

Eesti Filmiklubide Selts loodi teatavasti varem kui vastav üleliiduline föderatsioon. Teie suhted Moskva?

Oleme nendega kontakteerunud ja pakkusime neile koostöölepingut. Viis meie klubi andsid ka avalduse üleliidulise ühingu liikmeks astumiseks, kuna nende kaudu pääseb Moskva rahvusvahelisele filmifestivalile.

Üleliiduline Filmiklubide Föderatsioon moodustati alles

ESILINASTUSI VANALINNA PÄEVADEL

Traditsiooni kohaselt tulid vanalinna päevadeks Tallinnas ekraanile mitmed uued Eesti mängu- ja tõsifilmid. «Sõpruses» esilinastusid Leida Laiuse «Varastatud kohtumine» ja Peeter Urbla «Ma pole turist, ma elan siin». 7. juunil toimus «Sõpruses» saalis kohtumine «Varastatud kohtumise» loojatega. Kohal olid režissöör Leida Laius, näitlejad Maria Klenskaja (kes teatavasti sai filmi peaosa eest festivalil Kallininis ühe parima naisnäitleja preemia), Andreas Kangur ning Vladimir Laptev ja kostüümikunstnik Kaisa Pärnson. Leida Laius rääkis filmi loomisest, kusjuures peamiselt tuli seekord juhtu noorima osalise Andreas Kanguriga. Režissööri sõnutsi võis temaga töötada nagu täiskasvanud näitlejaga. Andreas, kes sel kevadel lõpetas Tartu 10. keskkooli 4. klassi, jagas ka ise oma päris tõbusaid filmitöömälustusi.

Samas andis TPI filmiklubi esindaja Leida Laiusele üle filmiklubi festivali peauhinna «Suure Hammasratas»: «Varastatud kohtumine» tunnustati seal parimaks täispikaks filmiks. Pildil: Leida Laius, Andreas Kangur ja Maria Klenskaja pärast kohtumist «Sõpruses».

ARNO SAARE foto

moodunud aasta novembris. Selle asutamiskongressil võisime veenduda, kui suur huvi valitseb siiski Eesti vastu: meie spontaanselt tekkinud brüffing kestis neli tundi, domineeriv suhtumine oli positiivne. Reaktsioonina saabus meile hiljem üle saja kirja — küll Siberist, Kesk-Aasiast, Armeenias, Moskvas ja mujalt, milles meile nõu anti jne. Vahe üleliidulise föderatsiooni tegevusega on ehk selles, et kui meie oleme suutnud filmiprogramme linastamise muuta järjepidevaks, siis nendel mingit püsivat programmide näitamist ei toimu.

Millised on noore seltsi raskused ja probleemid?

Kõige suuremad raskused on ruumidega. Kinoliit on meil seni võimaldanud oma majas olla, pole võtnud üüri (meie omakorda oleme andnud neile oma filme), kuid lähemal ajal peame ruumid vabastama. Siis tuleb sisuliselt telk üles lüüa. Teine suurem probleem on baaskino saamine. «Helioses» tuleks välja kujundada korralik mitme saaliga filmikultuuri keskus, kuid see on seotud suurte raskustega (maja esimesel korrusel on toitlustusettevõtte, üleval korterid, all väljehitamata kelder). Raskusi on tehnikaga. Soomest saime näiteks 16 mm projektori, kuid selle lambid on kallid jne. Oleme isemajandavad.

Tahaksime moodustada oma väärtfilmide kogu, millega oleme tasapisi algust teinud (Bergmani, Bressoni, Hitchcocki filmid, Griffithi restaupeeritud «Sallimatus»). Veidi oleme ka videofilme teinud.

Eesti filme me kinodes näidanud ei ole, küll aga filmiklubides. Rajoonides on huvi ja nõudmine Eesti filmide järele suur. Kahjuks pole meie filmitegijail tihti võimalust olnud kutsutud kohtumistele minna.

Meie värskeima üritusena lõppes äsja esimene rahvusvaheline filmiklubide festival Võru-Kubijal.

TIIT MERISALU
vestles MARIIS BALBAT

Neljapäeval, 1. juunil 1989 kuulutati Arhitektide Liidu saalis välja konkursi võitjad. Need on:

I preemia — Jüri Okas, Marika Lööke,
II preemia — Hillar Rink,

kaks III preemiat — Hanno Kreis, Andres Siim ja Emil Urbel, Ülo Peil.

Kuna võistlustingimuste kohaselt jäi žürii otsustada ostupreemiate hulk ja ostupreemia suurus, otsustas žürii välja anda vaid ühe ostupreemia. Selle sai võistlustöö, mille autoriteks osutusid Kalvi Voolaid, Kalju Kisan ja Einar Kasemets.

Preemiate määramisel lähtus žürii järgmistest põhimõtetest:

1. Võistlustööde professionaalsus.
2. Tehtud lahenduste linnaehituslik terviklikkus ning haakuvus olemasoleva linnastruktuuriga.
3. Esitatud kavataise kvartali kaupa realiseerimise võimalus.
4. Hõlmikpuu säilivuse tagamine.

Selle kõrval pidas žürii oluliseks ka olemasoleva väärtusliku hoonestuse ja haljastuse säilitamise võimalusi võistlustöös.

Žürii olulisemad ettepanekud ning järeldused võistlustest:

1. Võistlus ei andnud otseselt elluviidavat lahendust.
2. Üksmeelselt leiti, et ükski võistlustöö ei suutnud anda veenvat lahendust uue ooperiteatri paigutamiseks Tõnismäele. Suhteliselt üksmeelselt pidas žürii linnaehituslikest ja arhitektuursetest kriteeriumidest lähtudes sobimatuks ka teatri paigutustetpanekuid kvartali Vabaduse väljaku nurgale. Uue ooperiteatri praeguse programmi järgne maht kujuneb liiga suureks, seda pole võimalik ka arhitektuurset liigendada kesk-konda parema sobitamise eesmärgil. Seetõttu teeb võistluse hindamiskomisjon ettepaneku välja ooperiteater edaspidi jätta piirkonna hoonestusprogrammist.
3. Piirkonna Süda t. ja «Kosmose» vahelisele alale sobib enam Kunstimuuseumi uue hoone maht. Seda on võimalik mahuliselt liigendada ning seega paremini sobitada linnaehituslikku situatsiooni. Žürii teeb ettepaneku kaaluda tõsiselt uue kunstimuuseumi paigutamist nimetatud kvartalis. Seejuures teeb žürii ettepaneku uue muuseumi kavandamisel ära kasutada Süda t. hoonestuse interjööri ja eksterjööri väärtuslikumad detailid.
4. Võistluse käigus laekus kaks uue teatri vastuvõetavat paigutustetpanekut: praeguse laevaremonditehase territooriumile ja Kingissepa t. äärses nn. Pioneeride staadioni

SÜDA-TATARI TÄNAVA

PIIRKONNA PLANEERIMISKONKURSS

kohale uue raamatukogu parigi allosas.

Žürii teeb linnavalitsusele ettepaneku väga tõsiselt kaaluda mõlemat ettepanekut, pidades linnaehituslikult huvipakkumaks laevatehase varianti, kuid reaalsemaks paigutust uue raamatukogu parigi Kingissepa t. äärses osas.

5. Žürii peab vastuvõetavaks agulimiljöö kinnistamist Tallinna südalinnas. Tallinnas on mitmeid linnaehituslikult terviklikumaid ning ansambliiselt väärtuslikke puitarhitektuuri näiteid. Võistlustööd demonstreerisid ilmekalt, et äärmuslikud haljastust ja vana hoonestust säilitavad lahendused vaid suurendavad piirkonna destruktivsust, sest neis on tagaplaanile jäetud linnaehitusliku terviklikkuse taotlused.

6. Žürii teeb ettepaneku käsitletava ala lõpliku planeerimiskava tegemisel kaasata autorite kollektiivi esimese auhinna saanud autori (te) kõrval ka teise auhinna saanud töö autori (d).

Hindamiskomisjon töötas koosseisus — esimees, linna peaarhitekt ja Arhitektide Liidu, esimees Jüri Jaama, aseesimees Ehituskomitee esimehe esimees asetäitja, insenerarhitekt Andres Ringo; liikmed — Kultuurikomitee esimehe esimees asetäitja, helilooja Lepo Sumera, «Eesti Maaehitusprojekti» peaarhitekt Boris Mirov, «Eesti Tööstusprojekti» peaarhitekt Tõnis Tarbe, «EKE Projekti» peaarhitekt Ain Padrik, arhitektid Vilen Künnapu, Tiit Kaljundi, allakirjutanu kanda olid žürii ja sekretäri kohustused.

Hindamiskomisjoni töö käigus kuulati ära Tallinna Roheliste Liikumise ekspertiisiarvamus, mille esitas E. Väärt-nõu, arhitektuurimälestiste kaitse ekspert J. Sotter, keskkonnakaitse ekspert J. Riis ja liiklusekspert J. Pihlak. Eesti Muinsuskaitse Selts esitas oma ekspertiisiarvamus kirjalikult.

Konkursile laekus 12 tööd, neist üks ei vastanud võistlustingimustele, see oli vaid verbaalne ettepanek, mille juures puudusid joonised.

Et hindamiskomisjoni poolt töödele antud hinnangud võivad ka laiemale üldsusele huvi pakkuda, tootsin siin ära auhinnatud töödele antud hinnangud, samuti võistlus-

töödele «Äpardus» ja «X-Y», mis said roheliste soosingu osaliseks, antud hinnangud.

Jüri Okase ja Marika Lööke võistlustöö «Süda»

Kõrgelt professionaalne, linnaehituslikult terviklik, senistest lähenemistampidest vaba lahendus haakub hästi kesklinna praeguse struktuuriga ning Tallinna ehitustraditsioonidega. Onnestunult on jätkatud Eesti Vabariigi aegset Pärnu mnt. hoonestusstruktuuri. Säilitatud on Süda ja Tatar tänava vahelise kavandatud erikülget skvääri ja hotelli mahutetpanekut Kingissepa—Pärnu mnt. nurgale. Töö on ainuke, milles on tehtud konkreetne ja vastuvõetav ettepanek siin elanud kultuuritegelaste mälestuse jäädvustamiseks. Piirkonda teatri planeeritud tööde hulgas on teatri paigutustetpanek linnaehituslikult osavaim.

Puudused: suurimaks puuduseks on Lenini pst. liikluse läbiviimine otse Pärnu maanteele, kohakuti Tõnismäe t. ristmikuga. Tekkinud mitmekülgse, tugeval räljeelil asuva ristmiku liiklustehniliselt rahuldav lahendamine on praktiliselt võimatu. Pärnu mnt. äärne hoonemaht on toodud hõlmikpuule liiga lähedale. Vähendamist vajab Pärnu mnt. projekteeritud hoonestusfrondi kõrgus.

Hillar Rink'i võistlustöö «Etüüd»

Esitatud on üks õnnestunud ja mitmeid linnaehituslikult terviklikumaid kompromisettepanekuid säilitamise ja uuendamise vahel. See on ainuke ettepanek, kus koos väärtuslike elamute säilitamisega jäetakse alles ka kinnistute struktuur. Lahendust võib käsitleda kui piirkonna väljaehitamise esimese etapi lähene-mist. Maksimaalselt hoonestust ja haljastust säilitades jätab töö lahti kõik otsad piirkonna edasiseks järkjärguliseks väljaehitamiseks. Tähelepanuväärne on «Kalevi» spordisaali muuseumikompleksi lülitamise ettepanek. Hea on liikluse lahendus. Omamoodi stagna-silti mitte-pelgav tegu on Lenini pst. klassikalise puisteena lõpuni-toomise ettepanek.

Töö suurimaks puuduseks tuleb pidada muuseumi Tallinnale võrast teljelist orienteeritust ning Pärnu mnt. hoonestusfrondi pikka lahtijätmist. Ei veena Opetajate Täiendusinstituudi hoone Tõnismäe-poolne juurdeehitustetpanek, ilmselt oleks õigem see kaunis punastest tellistest hoone juurdeehitusega parki avatuse jätta. Töös ei ole teatrit vastuvõetavat asukohta.

Hanno Kreisi ja Andres Siimu võistlustöö «Azalp»

Esitatud on tänapäevase käsitlusega linnaehituslikult terviklik lahendus. Võistlustööst enim on tähelepanu pööratud maa-aluse korruse/tunneli nüüdisaegsele lahendamisele. Huvi pakub ettepanek paigutada teater laevaremonditehase piirkonda.

Esitatud kujul on tunnel Pärnu maanteega liiklustehniliselt raskelt ühendatav. Selline ühendus rõhutab Lenini pst. transiidifunktsiooni. Esitatud lahendus on kohati formaalne ning arvestab vähe olemasolevat linnakeskkonda. Töö võiks sobida hästi radikaalseks, üheaegselt väljaehitamiseks, kuid mitte piirkonnas reaalse, järjepideva ja evolutsioonilise väljaehitamise aluseks.

Emil Urbeli ja Ülo Peili võistlustöö «Tipp ja Täpp»

Töö säilitab olemasoleva linnaehitusstruktuuri, tehtud on suhteliselt vastuvõetav kompromiss kavandatava uue ja säilitatava hoonestuse vahel. Säilitatud on arhitektuurset väärtuslik «Kalevi» spordisaal. Tähelepanu ja edasist uurimist väärivad Lenini pst.—Pärnu mnt. tunneliühenduse ettepanek. Huvipakkuv on teatri paigutus laevaremonditehase piirkonda.

Esitatud kujul on tunnel Pärnu maanteega liiklustehniliselt raskelt ühendatav. Pärnu mnt. ja Allika t. pikenduse vaheline hoonestus-kavatis võiks olla arhitektuurset ja linnaehituslikult tihedam, siin on valitsevaks kujunenud piirkonda sobimatu vabaplaneeringulised printsiibid.

Kalvi Voolaju, Kalju Kisan ja Einar Kasemetsa võistlustöö «Süd-A»

Esitatu on üks vastuvõetavamaid kompromisettepanekuid, mille puhul on säilitatud

suurem osa Süda t. väärtuslikumast hoonestusest ja haljastusest. Hea on liikluse lahendus.

Ebamastaapne on teatri ja parklahoone lahendus, võõras on selle teljeline orienteeritus Pärnu maanteele. Üldkasutatava pargiala kavandamine Süda—Tatarisisekvartalis on vastuolus elamute säilitamise sooviga. Koos elamutega oleks loogiline ja õige säilitada ka kinnistute struktuur.

• Võistlustöö «Äpardus»

Süda t. hoonestust säilitav lahendus hävitab selle sisestruktuuri uute hoonemahtudega. Vastuvõetatu on arhitektuurset terviklikku ning lõpetatud «Kosmose» kino ansambli hävitamine. Töö demonstreerib ilmekalt, kui halva tulemuse annab uute hoonemahtude kavandamine üksnes praegusele hoonestusele vabadele aladele. Lenini pst. tupikuna lõpetamine on liiklustehniliselt täiesti vastuvõetatu, selle lahendusega ei kaasne töös ka mingit positiivset programmi.

• Võistlustöö «X-Y»

Esmapilgul üks kõige enam vana säilitavaid töid. Autor teeb ettepaneku võtta kaitse alla Süda t. äärsed majad, vähem väärtuslikuks peab ta Pärnu mnt. terviklikku hoonestusansambli. Samas on täies ulatuses lammutatud Tatar t. hoonestus, halastatud on vaid K. Burmani loodud elamule. Saamatult vabaplaneeringuline on Pärnu mnt. äärne uus hoonestus. Liiklustehniliselt on mõtetu Tatar t. laiendamine ning vastuvõetatu Lenini pst. lõpetamine tupikuga. Viimasega ei kaasne ka mingit positiivset programmi. Mõistmatuks jääb perimetraalsest hoonestusprintsipiist loobumine konservatooriumi kvartalis.

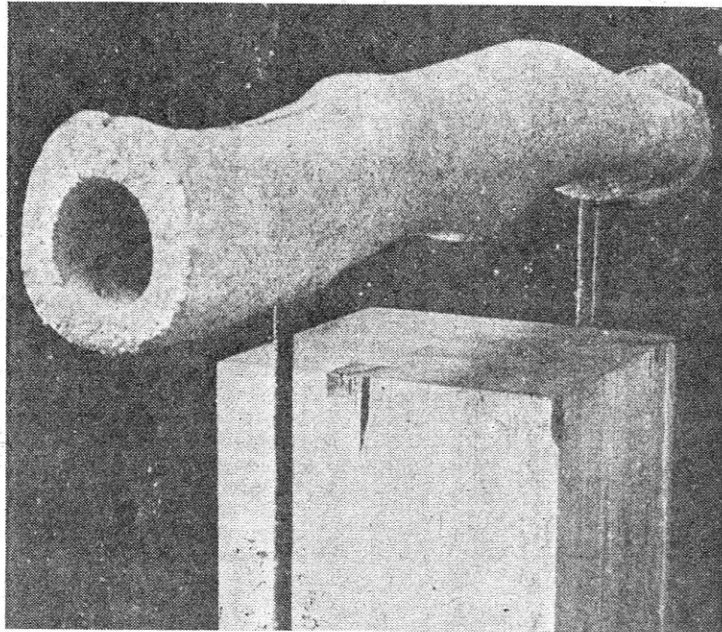
Täiesti vastuvõetatu on ettepanek paigutada teater Teaduste Akadeemia kõrval, millega hävitatakse väärtuslik, heas korras ning olemas linnaehituslikus süsteemis vajalik haljasala. Teatri lavakompleksi ei mahu uue Poliitharidusmaja ja akadeemia vahele ära.

Lõppkokkuvõttes täitis võistlus lootused — andis vastused paljudele seni ebaselgetele küsimustele, kujunedes seega väga vajalikuks etapiks selle piirkonnaga seotud küsimuste edasisele otsustamisele.

JURI LASS

ESTICA

• Kunstiajakirjas «Tvořestvo» nr. 5 1989 on avaldatud Leningradi kunstiteadlase Lev Motšalovi ja Moskva kunstiteadlase Galina Pletnjova arvamus üliidulise maalinäituse arutelult. Kunstiteadlaste juttu illustreerivate tööde seas on ka Toomas Vindi õlimaali «Torn lähivaates» (1988).

«Puhkehetk» [põletatud savi, raud, puu, 1988]

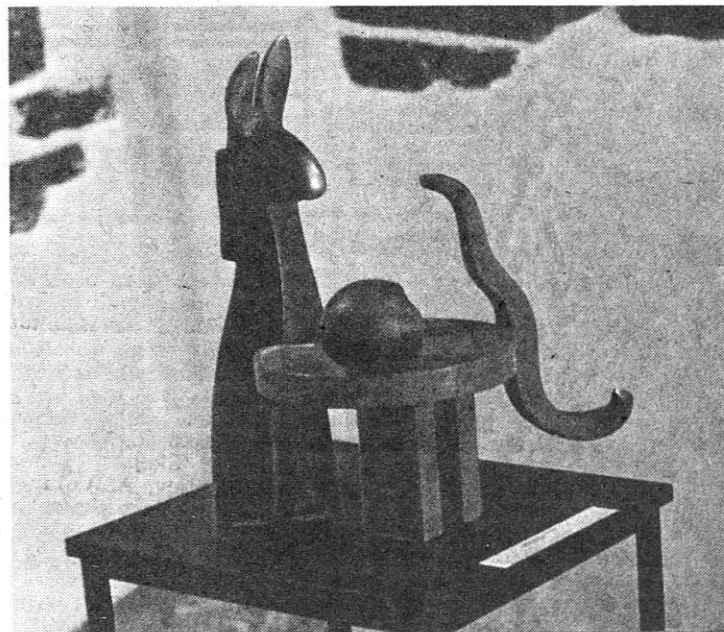
MATKAMAJAS

ARTO LAPPALAINEN

SKULPTOR

Arto Lappalainen. Skulptor. Soome Skulptorite Liidu liige. Praegu ka joonistamise ja tööõpetuse õpetaja.

Fotol kataloogis on 40-aastane priitide ja vuntsidega mees, ta on lasknud end pildistada talvises Soomemaa maastiku ees ja hoiab pihkude vahel väikest lindu. Ka sellest võiks otsida sümbolit, sest kogu tema väljapanek on poeetilise isemõtlemise materialiseerunud esitus. Viitetege saab kataloogilt, mis teeks kade-daks iga meie kunstniku.

«Ümmarguse laua ääres» [alumiinium, puu, raud, 1989]

Ekspressionism stiiliilmis-
guna eesti kunstis on seotud
N. Triigi, K. Mäe, A. Vabbe,
E. Viiralti jt. nimega, nende
kõrval ka Peet Areniga.

29. juunil möödub 100 aastat
Viljandimaalt pärit maali-
ja, estamp- ja tarbegrافیkat,
teatri- ning interjöörikuju-
dust viljelnud kunstniku sün-
nist.

Professionaalse kunsthari-
duse sai P. Aren Peterburi
Kunstide Edendamise Seltsi
kunstikoolis (1908–1913). Tema
sõnusi etendasid nendel aas-
tatel tema loovisiku kujunemi-
ses mõjusat osa õppejõud N.
Roerich, I. Bilibin ja F. Mal-
javin* — «Mir Iskustva» rah-
vusromantiline, juugendlik
vaim ning laad. Ilmekaima
väljenduse pidid leidma need
seosed noore kunstniku maali-
tud triptühhoonis «Kalevi pojad
jahil» (1912; hävinud)* K. Bur-
mani projekteeritud «Kalevi»
seltsi hoones Piritall.

1914. aastal avanes P. Arenil,
tänu lähedasele kontaktile ar-
hitekt K. Burmaniga, võimalus
viimase kulu ja kirjadega sõi-
ta koos tema venna Pauliga
Saksamaale, kus ta puutus va-
hetult kokku ekspressionist-
liku suunaga saksa taides. P.
Arenile pidi, otsustades tema
hilisema laadimuutuse järgi,
sümpatiseerima brükelaste
vormideformatsioonile ning
värvimõjule rajatud väljen-
duslaad. Ekspressionismi kont-
septuaalne taust tõenäoliselt
teda kuigivõrd ei puudutanud.

I maailmasõja puhkedes sat-
tus P. Aren, vaenuliku riigi
kodanikuna interneeritud, al-
gul Kempteni vanglasse, see-
järel Trautsteini vangilaagris-
se. 1915. aastal vabanenud,
pöördus ta sealt Rootsi kaudu
tagasi Eestisse. 1916. aastast
osaletas ta taas aktiivse ning
viljaka kunstnikuna avalikus
kunsti- ja ekspositsioonis
oma töid eesti taideväljapanek-
utel (debüüt toimus 1909. aastal
II eesti kunstinäitusel Tartus);
töötades õppejõuna Riigi Kunst-
tööstuskoolis (1920–1926),
Draamastuudios ja

PEET ARENI

TÄHTPÄEVAKS

Peet Aren. «Tantsijanna» (õli, 1919)

hiljem kunstikoolis «Pallas»
(1927–1930); kujundades la-
vastusi «Estoniale» ning Draa-
mateatriile; luues tarbegrافیkat
ja illustreerides raamatuid;

osaledes tegevliikmena kunst-
nike ühendustes (EKKKÜ,
«Pallas», RaKÜ).

P. Areni loominguliseks tipp-
ajaks kujunesid 1920. aastad,

mil tema kunsti taotlused kõi-
ge selgepiirilsemalt olid seotud
ekspressionismiga.

P. Areni huvi oli suunatud
vormi ning värvi väljendus-
likkuse ja vastastikuse mõju
probleemidele. See huviring
juhtis teda järjekindlalt pöörd-
duma linnamotiivi poole. Küm-
nendi algupoolel valmis tal
seeria linnapiirte vanast Tallin-
nast. Keskaegse linnaruumi ar-
hitektuursed rütmid pakkusid
just neid õigeid vormilähedus-
likkuse, mis sobisid tema
muutunud kujutamislaidadega.
P. Aren on ise märkinud, et
tema «ekspressionistliku väl-
jendusviisi peale on mõjunud
vana Tallinna ja Narva oma
viltuvajunud majade, müüride
ja katustega ning kõverate
uulitsatega. Neis linnavaadetes
püüdsin seda veel rohkem rõ-
hutada».

P. Aren utreeris reaalsust,
luues nihutatud proportsioone,
vormideformatsioone ning vorme
illustreerivat, intensiivset
sinipunakollast värvilähedus-
t kasutades dramaatilistelt
pingestatud pildilise visiooni
hoovinurgast või käänilisest
tänavast («Hoov», 1924; «Aida
tänav», 1921). Ta tõi rõhutatult
välja tegelikkuses oleva/peitu-
va vormi- ja värvirütmide dü-
naamilise vastandlikkuse ning
peatub siis sellel. P. Aren ei
müstifitseeri pildiruumi oma-
poolse tundeelamusega. Tema
linnavaated ei ole enesepaljas-
tuslikud, nii nagu seda on K.
Mäe maastikud. P. Aren piir-
dub väliste, efektsete vormi-
võtete rakendamisega ning
seetõttu on tema ekspressio-
nistlik laad suures osas ma-
neerlik. Selles on palju silma-
torkavat dekoratiivsust ja
teatraalsust.

P. Areni manieristlikule eks-
pressionismile on väliselt
efektselt veel iseloomuliku-
mad portreekompositsioonid —
rafineeritud salongidaamid,
kehad ahvatlust märkivas S-
rakursis maalitud julge, puhu-
ti ränge värvikombinatsiooniga
kollastest-sinistest ja erkroo-
sast toonist («Tantsijanna»,
1919; «Naise portree», 1926).
Saksa ekspressionistliku

kunsti ja kunstniku väite ko-
haselt ka J. Köleri altarimaali
(ilmselt on mõeldud J. Köleri
teost «Kristus ristil» 1857–
1859) ajal* maalil P. Aren 1920.
aastate teisel poolel mitu «Uue
testamendi» ainelist sakraal-
kompositsiooni («Pietá», 1925;
«Püha perekond», 1929). Kan-
natava inimese teema, ekspres-
sionismi üks meelismotiiv, jäi
tema töodes aga emotsionaal-
selt lahti mõtestamata ning lä-
bi tunnetamata. Tulemused
kujunesid pealispinnalisteks ja
maailiselt ebahuvitavateks.

1920. aastate lõpul, mil eks-
pressionismi mõju meie kuns-
tis hakkas hääbuma, muutus
P. Areni väljenduslaad mahe-
damaks. Tema tööd omandasid
suurema natuuriläheduse ning
karakteerne dekoratiivsust
taandus maalilise ees («Pal-
lase» õu», 1927; «Katused»,
1928).

1930. aastatel pühendus P.
Aren peaaegu täielikult ku-
jundustöödele ning sellega
seotud dekoratiivmaale. Olgu
siin suvaliste näidetena nime-
tatud kohvikut «Ateena» (Tar-
tu, 1931) ja «Kultas» (Tallinn,
1937), Pärnu rannahotelli
(1936), Eesti osakonna kujun-
dus Königsbergi messil (1937)
ja I rahvusvahelisel käsitöö-
näitusel Berliinis. On kahet-
susväärne, et sellest P. Areni
loomingu ulatuslikust ning
olulisest lõigust pole säilinud
midagi peale üksikute fotode.

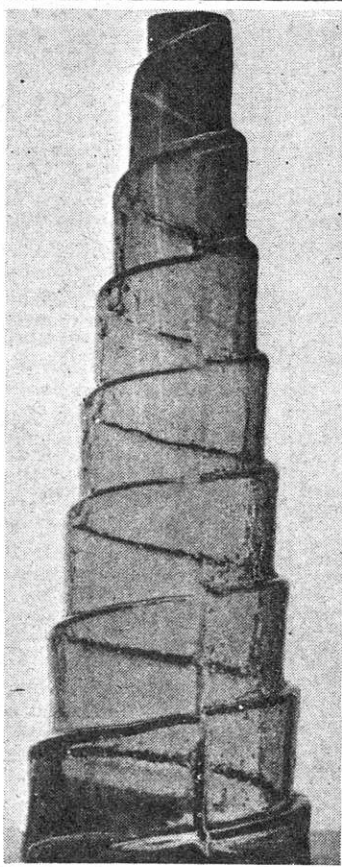
II maailmasõja ajal hävis
suur osa P. Areni ühiskondli-
kes hoonetes ning ateljees
asunud töödest Tallinna pom-
bitamise ajal 9. märtsil 1944.
aastal emigreeris kunstnik
Ameerika Ühendriikidesse, kus
elas ja töötas New Yorgis sur-
mani 16. jaanuaril 1970.

Äsja lõppes Eesti Kunsti-
muuseumis kunstniku 100.
tähtpäevale pühendatud näitus.
Valikut sellest võib praegu
näha Kunstimuuseumi filiaa-
lis Jõhvis, hiljem veel Narvas
ja Tartus.

EBE NÖMBERG

* Peet Areni kiri 23. augustist
1967 New Yorgist Irina Solomõ-
kovale.

NÄITUSERING

Kai Koppel. Vorm «Faasid»
(värvitu klaas, plastiline lihv,
1987)

Ma tahtsin, isegi väga taht-
sin kirjutada Kai Koppeli
praegusest näitusest Draakoni
galeriis — aga hätta jäin. Kii-
tus kõlaks kulunud, kriitikat
teha pole mingit alust, ver-

baalselt kirjeldada klaasikun-
sti võtete oskuslikku ja oma-
pärast kasutamist lihtsalt rumal
ja kunstniku positsiooni
määramine meie klaasikun-
stis oleks kodurahu huvides
ohtlikki. Kui ütlen, et see isik-
näitus on kohutavalt isiksuslik,
siis tuleks seda ka kuidagi se-
letada. Sest kuidas avaldub
isiksus dekoratiivse ja tarbeli-
se vormi kaudu, traditsioonili-
se teostusvõtete kaudu?

Vastuse saab Kai Koppeli
enese mõtetest almanahhis

«Kunst» (72/2 1988). Mõned
nopped sealt:

«Iga sõnum väljendub konk-
reetse vormis. Tean üht pilti —
naine kallab energiat ühest anu-
mast teise, ta ei kalla mitte isik-
likku energiat (isiklik energia
on vastik, sest ta on liiga tuge-
valt seotud reaalse maailmaga —
naise rumaluse ja tarkusega, isik-
like probleemidega, tupeva eroo-
tika ja avantüüriaga). Ta kallab
energiat, mis tuleb temasse
õhust, mullast, päikesest, merest,
puudest, lilledest. Energiat, mis
on pidevas liikumises ajas.

Klaas luuakse õhust, maast ja
tulest.

Püüdes kinni õhust energiat ja
maast informatsiooni, panen läbi
tule selle tarduma. Iga vorm on

kindel sõnum, konkreetne tunne,
tuli toob selgust. Klaas sulab tä-
nu tulele ja temas tardub ka see
tuli. Tuli tuleb temasse ja klaas
kiirgab pidevalt tuld.

— — — Igaüks võib teha liht-
said kujundeid — koonust, kera,
sillindrit. Ohes tühjas anumas on
energia ja jõud, teises ei ole, ta
on surmud. Klaas elab ainult siis,
kui tal on oma konkreetne tä-
hendus, tunne ja sõnum.»

Siin on see võti. Energia.
Aga siiski arvan, et selle mõ-
lemad pooled (K. K. enese
määratluse järgi), nii isiklik
kui ka kõiksuslik. Ka tal enes-
el pole õnnestunud üht tei-
sest eraldada, kord võimendub

üks, kord teine — ja see loob
pinge, loob ka dünaamika, int-
riigi, sugestiooni. See loob at-
mosfääri, toob sisse aja mär-
gid.

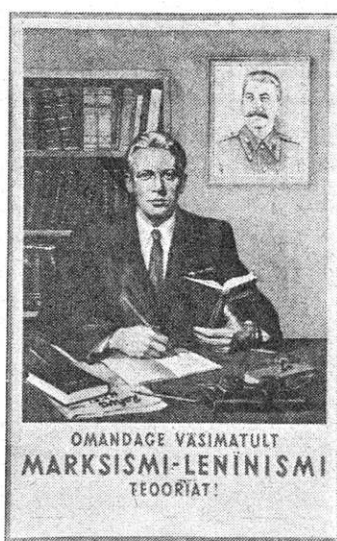
Siia sobiks ka mõttekild Ar-
to Lappalaise kataloogist:

Mitmed kohtumised loovad
märke
eikellejimaale realismi ja
modernismi vahele.
Käekiri pole juhus ega kapriis.
See on katse alustada dialoogi,
kuhu mahuksid argipäeva
põhjused ja taqajärjed ära.

TIINA KÄESEL

MEIE KODUMAA TÕETRUU KROONIKA

«Plakatialane looming on
kujunenud meie kodumaa tõe-
truus kroonikaks, omades
seega suurt tunnetuslikku ja
dokumenteerivat tähtsust»,
kirjutab 1950. aasta 16. det-
sembri «Sirbis» kunstiteadla-
ne Boriss Enst. Tõsi mis tõsi —
see, kes viiekümneid aastat tun-
netada tahab, jalutagu Kino-
majja. Plakatikunstnikud (A.
Bach, K. Dementjev, T. Kulles,
A. Kütt, E. Maisaar, A. Ma-
karenko, I. Nessõnov, E. Okas,
R. Pangsepp, A. Pilar, O. Rau-
nam, E. Rebane, L. Samoilov,
S. Skop, V. Tomassov, L. Vas-
siljev, A. Viilup) avavad vaata-
jale päikesepaistelise, reipa
ja tööka maailma. Puhutakse
fanfaare, varutakse riigile vil-
ja, metsa ja kala, ehitatakse,
puuritakse ja keevitatakse,
kõnnitakse rinnuni kuldse
viljas ning silitatakse lehma.
Ja ikka naerusui, ordenid rin-
nas. Iseäranis suurt rõõmu

OMANDAGE VÄSIMATULT
MARKSISMI-LENINISMI
TEOORIAL!

kangelase rahu eest võitlemi-
se ränk ülesanne — Vassilis-
sa-patsiga ja ordeniga rinna-
kas naisterahvas lööb rusika
lauale. Kulmu tõmbab kortsu
ka süüviline marksismi klas-
sikutesse — murelik blond
noormees otspekteerib Stali-
ni tähtteost. Otsustavust nõuab
ka teadmiste allika raamatu
armastamine.

L. Samoilovi ja A. Makaren-
ko plakat «Elagu 1. mai», mis
väärib eriti tähelepanelikku
analüüsi. Muhi pruut on ilm-
selt leidnud teisekselse noorme-
he (sel on käes ajaleht juht-
kirjaga «Za protšnoi mir, za
narodnuju demokratiju»), ko-
lonnis näeb ordenitega taate,
karmoškamehi, hallipäiseid tä-
disid ja rahvarõivatsi piigasi,
nende kohal punalippe, Stali-
ni ja Mao Zedongi portreid.

Iseloomustada võib neid pla-
kateid jällegi B. Ensti kulda-

väärt sõnadega: «... bolševist-
lik parteilisus, rahvalikkus,
ideelise sisu sügavus, poliitil-
ne sihikindlus, kirgas opti-
mism, kujunduslike vahendite
selgus ja mõistetavus... need
plakatid avavad vaatajale nõu-
kogude inimese heroilise kuju
ning näitavad sotsialistliku
süsteemi üleolekut kapitalist-
likust süsteemist, näitavad
sotsialistliku korra eeliseid,
kasvatavad nõukogude patrio-
tismi, aitavad võidelda lömi-
tamise vastu kapitalistlike
maade manduva kodanliku
kultuuri ees.»

Aga miski ei tule töö ja pin-
gutusest. Plakati õitsengu ja
nõukoguliku temaatika võidu
eesti kujutavas kunstis tõi al-
les 1950. aasta. Max Laasson
märgib (SV nr. 35, 1950), et see
on suur hüpe 1949. aastaga
võrreldes. «Kuidas see võit
võimalikuks sai?», küsib ta ja
vastab: «... saladus on EK(b)P
KK VIII pleenumis ja sellele
eelnenud võitluses ideoloogilisel
rindel.»

MIRJAM PEIL

Lepo Sumera raadiokantaat «Saare piiga laul merest» (tekst «Kalevipojast») valmis möödunud aasta märtsikuus ja sai hiljuti ühe muusika aasta-preemiast. Kuulda on teost võidud Eesti Raadiost, põhimõtteliselt on võimalik ka kontsertettekannet, mis siiski kõlaks mõnevõrra teisiti. Salvestuse tegid Filharmonia Kammerkoor Tõnu Kaljuste juhatusel ning toonased TRK lavakunstikateedri üliõpilased, rafineeritud helirežiir ja keerukas montaaž on heliloajalt.

«Muusikalise tunni» saates (4. V) ütles Sumera, et «Kalevipoja» IV loos avastas ta salapärase seiga: merest leitakse laul. «Saare piiga...» kuulaja tunneb end olevat otsekui keset merd, viisid kiiguvad vees ja õhus, vahel puutuvad omavahel kokku nagu tuulepuhangu mõjul, üks kuuldekaugetest eemaldumas, teine lähenevas. Seitsmest viisist üksainus on autentne rahvaviis — vokaliisina lauldav helletus, mis «leetakse» viimasena. Teised sarnanevad regiviisidega rütmi ja ulatuse poolest, mõni ka intonatsiooniliselt, kaks aga põhinevad hoopis kromaatilistel tehnikadidel.

Vahendid, millega ühehäälselt, folklooripäraselt korduvaist viisidest on loodud koorifaktuuri muutlik «lainetus», on osaliselt tuttavad eesti uuestast koorimuusikast (mitmesugused seisvad või liikuvad taustad) ning Sumera enda sümfoniaist ja «Seenekantaadist» (hästi väikesel hääle- ning kõrgusel kaanonid). Kordustes ei muutu viiside intervallika, küll aga põhihoog, mitmes lõigus tuleb kooril ühtlaselt tõusta või vajuda (just see täpne «valetamine» võib elavas ettekandes raske olla). Sa- geli on koor jaotatud kaheks.

Kuid see pole kaugeltki kõik. Rahuliku ja tõsise lauluga üht- aegu või vaheldumisi kõlav kõnetekst, mille kõikevõimaliku registriarvud, tempod ja intonatsioonid on määratud helilooja, põhjustab esitajate polüfoonia: kuulajale isetata- se ühtaegu nii sündmus kui kommentaarid ja reageerin- gud, pillavalt palju nägemis- viise, igavikulisi ja argiseid,

MEREST LEITUD LAUL

pühalikke ja groteskseid, pea- aegu hüsteeriliselt kaasaela- vaid ja kiretult jälgivaid... Kõik kokku on kui kosmiline iroonia: looduse kõiketeadev ükskõiksus üksiku inimsaatu- se suhtes. Ilmselgeks saab see Vaskmehe-loos, Vaskmees on külmalt demonlik jõud. «Vas- kimees on vara vahti, kulda- mööga varjaja» — missugune uhke kõla on basside kaanonil («varjaja-jaja-jaja...»)?

Kolm korda lauldakse, kui- das «neiu läks merda kiiku- maie...» jne., kolm korda naerab Vaskmees. Iga uus faas toob alusteksti ja muusikasse uusi variante. Kolmas on eel- mistest tunduvalt lühem, vii- side kordusi vähem — tekib eemaldumise efekt. Järgneb õrn ja rahulik lõpetus, viimasena kaugeneb teose algul esimese- na kõlanud viis, eriti kaunis ja mällujääv meloodialeid.

Meenutagem «Kalevipoja» ja «Kalevala» ainestiku tuntu- maid tõlgendusi eesti muusi- kas: E. Kapi rahvusromantili- se balleti tõsimeelne heroili- sus ja tundeline lüürika, To- biase kirkas impressionistlike sugemetega helipilt («Sest il- maneitsist ilusast», Tormise «Kalevala» XVII runo) sõnu- mi arhailine vägevus... Su- mera teose põhiolemuses on üksnes meie sajandi (ja meie sajandi kunsti suure osa) tun- nusjoontega lõpmatusaimus, mis igas sündmuses võib avas- tada peadpööritava mitmetä- henduslikkuse. «Saare piiga...» lähim hingegugulane Eestimaa kunstis on Paul- Eerik Rummo «Tuhkatriniin- mänge».

Nagu ajakirjanduses juba mitmel pool öeldud, tellis teo-

se New Yorgis elav eestlan- nast tantsijatar Marika Bloss- feldt; tema tantsudraamat «Kaleva» võib veel neil päevil näha Tallinnas. «Saare piiga laul merest» oli mõeldud eten- duse esimeseks osaks, paraku on selles üksnes katked teos- test (muusika montaaž lavas- taja Bonnie Sue Steinilt). Kahtlemata saaks «Saare piiga...» algvarianti tervikuna tantsida, see oleks muidugi teistsugune lavastus. «Kaleva» liikumisjoonis oli kavandatud juba enne muusika tellimist, helilooja nägi seda esmakord- selt mitu kuud pärast «Saare piiga...» lõpetamist. Selgus, et kärbitud on suurem osa kõne- teksti ning kogu Vaskmehe- lugu (maskuliinne karakter osutus soovimatuks), välja ar- vatud nüüd veidi kohatuna mõjuv naer.

Helilooja monteeris loo üm- ber, kusjuures osa kooripar- tiist salvestati uuesti, aeglas- mas tempos. Hiljem on lavas- taja enam kui kord montaaži muutnud, praeguses variandis raamistavad niigi fragmen- taarseks lõigatud kooriteost katked Sumera Esimesest süm- foniast ja Pantomimist. La- vastuse II ja III põhiosa — «Linda matab Kalevi» ja «Lin- da kivistub» — muusika kõlab etenduses muutmata kujul — nende kirjutamisel oskas heli- looja juba arvestada omapä- rast aegluubis plastik ja tea- dis tegijate nõudeid täpselt. Need osad on muusikaliselt terviklikud, kuid tavapärase- mad. «Saare piiga...» algva- riandi psühholoogilise poli- foonia. II osa on lüüsi laul- nud Leili Tamm (napi koori- taustaga), III osa koor, mõle- mas on põgusalt kasutatud ka instrumente. Meloodikas autentseid rahvaviise pole, koorikäsitus on lähedane I osale.

Ilmselt on siiski üsna raske teha koostööd ookeanikauguse vahemaa tagant. Aga teadnuk helilooja juba alguses, mida temalt oodatakse, poleks «Sa- are piiga laulu merest» arva- tavasti olemas. Teadmatusest on sündinud väga hea ja ori- ginaalne teos.

MERIKE VAITMAA

TEISED MEIST

sanss, ning seejärel lavastati ta veel vaid kord 1966. aastal. Aga ikkagi: Halle eksperdid ergutasid «Estonia» teatrit lavas- tama seda ooperit, mis oli Eesti teatrite esimene kokkupuude Händeli ooperiga. See oli — ülla- tuseks ka kindlasti kõigile Halle teatrikülastajatele — suur pu- hang, mõjuv fantaasiamaing. Arne Mikko on, ooperi vaimu ja ole- must sügavalt tunnetades, lavas- tanud selle ooperi väga vitsalt. Uno Kärbis on aga kujundanud ooperi muinasjutuliseks unelma- temaailmaks, seal oli kõike, mida üks fantaasiarikas lava- ja kos- tüümikujundaja endale ette ku- jutada suudab.

Üllatuse paljudele külastajatele valmistas aga ka ooperi muusi- kaline teostus, veel noore diri-

gendi Paul Mägi Händeli parti- tuuri käsitlemine, musternäide stiililõunetusest, mis ilmes ko- he, väga hea orkestri kõigi prant- suse kunsti reeglite kohaselt musitseeritud avamängu esita- mises, rütmilises aktsentueerimi- ses, fantaasiarikaste kaunistuste mänglevas pehmuses ja mis pü- sis juubeldava lõpukoorini. Nelja- päevase etenduse laulsid suure- pärased lauljad, eelkõige metso- sopran Leili Tamm, kes kont- ratenori puudusel laulis noort kangelast Ruggierot ning kel on väga särav ja nüansirikas hää, niisama veenvalt esinesid Marg- arita Voites nimiosas, Marika Eensalu Bradamantena ja Teo Maiste Melissona — kui vaid neid nimetada. Teenitud eriap- lausi sai oma soolo eest noor poiss Rauno Tagel.

Barjääri ei tekitanud ka eesti keel, mille muusikaalsust võis publik nautida. Luugu Ruggiero vabanemise Kirke-taolise võluri Alcina armuhaardest mõrja Bradamante abiga oli arusaadav — tänu karakterite täpsele lava- lisele ja muusikalisel kujutami- sele teatri lummavas «rännakus fantaasiamaale».

KARM HINNANG HELSINGIST

28. mail avati Helsingis Rah- vusvahelise Teatriinstituudi (ITI) ülemaailmne kongress, mis tõi kohale üle 500 teatri- inimese ja asjatundja maail- ma eri paigust. Kongressi tee- ma oli tänavu «Teater silla- ehitajana», mis praegu kõlab eriti aktuaalselt. Kahepäevasel seminaril vahetati mõtteid teatrikunsti võimaluste üle ol- la ühendavaks lüliks erineva- te kultuuride ja ideoloogiate, usuliste ja poliitiliste rühmi- tuste vahel. Kongressiga lii- tunud rahvusvahelisel teatri- festivalil esinesid teatritrupid Lõuna-Aafrikast Jakutiani ja Hiinast Ameerika mandrini. Tbilisi Ruthaveli-nimelise teatri «Kuningas Leari» hindas kriitika festivali tippsündmu- seks.

Teatritestivali raames andis kaks etendust Soome Rahvus- ooperis ka «Estonia» ballett. 23. mail esineti E. Lazarevi — M. Murdmaa «Meistri ja Mar- garita» ning 25. mail K. Singi — M. Murdmaa «Surma ja sünni lauludega». Me oleme ehk liigagi harjunud ülvor- des hinnangute Eesti teat- rite külalisestimeste puhul. Seekord oli kõik vastupidi. Soome kriitika leidis, et «Es- tonia» ballett on langenud provintsiteatri tasemele ja tal- lab tantsukunsti ajast ning arust radadel. Me ei pruugi öeldut võtta põhimõttel, et lõ- puks ometi saime teada tõe Eesti balleti kohta, kuid järe- lemõtlemiseks peaks põhjust olema, eriti kui teatri ees on avanemas teisigi Euroopa lavasid. Soome balletikriitikutel on võimalus olla kursis maail- ma balletikunsti paremikuga, sama kehtib koreograafide, tantsupedagoogide ning tant- sijate kohta, mida meie koh- ta kuidagi öelda ei saa. Ol- gu veel lisatud, et Soome Rah- vusoperi ballett elab praegu tõusuperioodil ja on saanud tunnustust rahvusvaheliseltki. Seegi suurendab kriitikute nõudlikkust kõige nähtu suh- tes.

«Estonia» tulek sai juba en- ne etendusid ajakirjanduses pii- savalt tähelepanu, mille põh- juseks oli koostöölepingu sõl- mine kahe teatri — «Estonia» ja Soome Rahvusoperi vahel ning Eri Klasi kinnita- mine Rahvusoperi peadiri- gendiks 1990. aastast alates. Kirjutistest tsiteeriti muu hul- gas Mai Murdmaad, kes peab «Estonia» tantsijate problee- miksi modernse tantsu tehnika puudumist, mis on takistanud ka moodsa balletikeelela lavas- tuste väljatoomist. Nüüd on avanenud «Estonia» balletirah- val võimalus Soomes ja Root- sis vastavald kogemusi oman- dada. Modernne tants liide- takse tantsijate treeningkava- desse.

Mis puutub Soome Rahvus- teatri lavatantsitud balletides- se, siis nii «Meister ja Margari- ta» kui ka «Surma ja sünni lau- lud» on niisugused lavastused, mida meie kriitika on kõrgelt hinnanud. (Probleemid, mida üle elati «Meistri ja Margarita» lava- tulekul, ei olnud kunstilised, vaid ideoloogilised, tolle aja — 1985 — kroonuhinnangutest lä- tuvad.) Helsingis oli aga suhtu- mine teistsugune.

«Helsingin Sanomates» kirjutas «Meistri ja Margarita» (Soome mees Bulgakovi romaani peal- kiri tõlgitud «Saatan saabub Moskvasse» ja seda nimetust kasutati ka balletist kirjutades) Irma Viena-Lindfors, kes «Es- tonia» ebaõnnestumised seadis kogu nõukogude balleti praeguse kriisi konteksti. Sama teeb «Uusi Suomis» Auli Räsänen: «Nõuko- gude Liidu balletiideoloogia on olnud sel määralt muserdav, et uued teemad ja väljendusvähend- did pole suutnud purustada pin- napealsete sangarimüütide ja ühiskonnajäätuse õhumulli.» «Helsingin Sanomat» võrdleb «Meistri ja Margarita» Öleg Vi- nogradovi lavastusega «Kangela- ne tiigrinahas» Leningradi Kiro- vi-nimelises teatris ja nendib, et meie lavastuse koreograafia on tantsukeelelt niisama kramplik ja ebaloomulik.

Massistseenid meenutavad taas

Grigorovitši «Kuldset ajastut» Suures Teatris, mis meie lavastu- sega võrreldes olevat siiski hii- gav. Auli Räsänen kirjutab, et massistseenid meenutavad jahma- tamapanevalt Euroopa 1930. aast- tate «vaba tantsu» stiili, mis Ees- tis esindab moodsat tantsu veel 1980. aastail, solistipartiid on aga otse kangelasballeti traditsiooni- dest kantud. Stiililine poolitumine toimub nagu skeemi järgi ja vastuoluliseltki, eriti, kui kange- lased sooritavad klassikalisi hüp- peid ja piruette sisust hoolimata, rahvas aga tantsib monotoonsete, ajuti rahvatantsu meenutavate sammudega. Bulgakovi romaani vapustavat satiri ja sürrealismi Murdmaa ballett selliste vahendi- tega teadagi ei saavuta.

Mõlemad kriitikud leiavad põh- juse olevat selles, et Mai Murd- maa on kaua ja suveräänselt juh- tinud Eesti balletti. Aeg on möö- da läinud 1960. aastate Eesti bal- leti uuendajast, tema varjust pole esile tõusnud noori jõude. Murdmaa koreograafias on küll tunda Maurice Béjart'i ja Mats Eki mõjusid, kuid herolilise bal- leti kütkest ei ole balletmeister suutnud end lahti rebida.

Oma osa saab õigustatult Laza- revi muusika, mida HS nimetab tõeliseks rosojeks, aga ka kos- tüümid, neist ebaõnnestumisi Pontius Pilatuse tsirkusejumehe riietust meenutav vusserdus.

Igasuguste mõõndusteta tun- nustatakse aga solistide, kõige- pealt Kaie Kõrbi kunsti, keda ni- metatakse esmaklassiliseks bale- riiniks, samuti Juri Jakimovit (Meister) ja Öleg Baranovi mõtke- kassi. Oulu «Kaleva» arvustaja Sirpa Heikkinen on põhimõtteli- selt samal seisukohal lavastuse suhtes.

Soodsama vastukaja said «Sur- ma ja sünni laulud», kuigi Auli Räsänen ka seda lamedaks nime- tab. Irma Viena-Lindfors leiab aga, et selles lavastuses on Mai Murdmaa koreograafia huvita- vam, vähem on kunstlikkust ja sammude nikerdamist, kuigi pal- jude piruette ja konventsio- naalsete hüppesarjade mõte jääb ebaselgeks. Eriti balleti esimeses pooles näib, et tantsijad pole aru saanud, miks nad üht või teist liigutust sooritavad. Lavastuse hispaaniaallikkus kahaneb mõne- sealse teatantsu tüüpiliste po- side võtmisega. Lavastuse pari- maks osaks peab arvustaja «Ma- laqueat», milles saavutatakse õi- ge tundetoon ja dramaatiline mi- nimatsioon. «Surma ja sünni lau- lude» tuliingeliseks peategela- seks nimetatakse Leili Tammeli, kes kogu lavastuses ainsana tõe- liselt elab ja tunnetab Lorca luu- le sõnumit. Tunnustatakse Kuldar Singi muusikat, mis tabab huvi- tavalt hispaaniaalliku atmosfääri eestlastest muusikaansambli suu- repärase esituses.

Karm on hinnang corps de ballet'le, kellest HS kirjutab, et «Lauludes» tehakse kaasa pi- gem kohustusest kui kaasaela- misega. US leiab, et täielik üks- kõiksus räägib halvast töömora- list. Kõik sammud sooritatakse osavõtmalt, kuidagimoodi ja pealiskaudselt. «Ükskõik millisel läänemaailma laval — Soome ja Rootsi kahjuks välja arvatud — saaksid sellised tantsijad otse- kohe hundipassi», kirjutab Auli Räsänen. «Helsingi etenduste põh- jal näib, et Eesti tuntuim balleti- trupp ning selle repertuaar peav- dad kõvasti uuema. Nii vana- nenud ja poolhoolimatult esita- tud kavaaga lääne publikut ei valluta. Teeb natuke muret tõde- da, et samal ajal, kui eesti muu- sika tuiskab toredas püritules rahvusvahelisele areenile — kõi- gepealt tänu eesti muusika suu- repärasele saadikutele Neeme Järville ja Eri Klasele — on tant- sukunst takerdunud paigale ja sel ei tundu olevat publikule mi- dagi uut pakkuva.»

Publik võttis küll etendused Helsingis hästi vastu, millest krii- tika kandis osa siinse Eesti-buu- mi arvele. Kriitikul on kriitiku õigus, nagu öeldakse.

Lõpetuseks veel lühidalt, mida soomlased esile tõstavad kahe maa ooperiteatrite koos- töölepingust: Eri Klas juhatab Helsingis 2–30 etendust aast- as; esimene lavastus Rahvus- ooperis on «Lucia di Lammer- moor» eeloleval kevadel, see- järel võivad mõlemad ooperid selles lavastuses soliste vahe- tada. Soome Rahvusoperi jõud osalevad järgmises Georg Otsa muusikapäevades. Mozar- ti juubeliaastal 1991 vahetatak- se «Cosi fan tutte» lavastusi; kavas on Prokofjevi kantaadi «Aleksander Nevski» väljatoo- mine ühisel jõul ja selle esita- mine Suures Teatris 1991. a. Kuna enam pole külalisesine- jate kutsumisel vahendajaks «Goskontsert», võib pikema etteütleamiseta saada «Estonia» solisti Soome ooperisse ja vas- tupidi. Sel sügisel esineb Soo- me Rahvusoperi ballett Tal- linnas.

ELLE ANUPÖLD

Tore, et juubeleid peetakse — ometi on kiitma kehvad eestlased põhjust sõnadeski südamluk ja hea olla.

Tore, et Eestimaa on ilusaid paiku, mis heaolemise kerge- makski teevad.

Lemmo Erendy juubelikontseri toimus Rägavere mõisas, kus te- maga musitseerisid Heiki Mälik ja RAT «Estonia» kammerorkester samuti juubilar Eri Klasi juhata- sel. Niisiis etteoodatult ilus õhtu. Kuid ei puudunud ka üllatus — G. Tanieli kingiks roodud «Trio quasi serenada», mida L. Erendy mängis koos pianistist tütarde Karolyne ja Kristinaga.

Muusika kingitud rõõmu rikas- tasid ka õnnitlajate head soovid ja võõrustanud vildelaste vääri- kas vastuvõtt.

KAASAEGSE KOREOGRAAFIA PÄEVAD?

Juunikuu esimesel nädalal astusid «Estonia» lavale balletisõprade ette Leedu, Läti, Leningradi ning Eesti balletitruupid. Esma-kordselt toimunud kaasaegse koreograafia päevad said ühtägu nii võimaluseks näha, millises suunas areneb balletimeistrite mõte väljaspool Eestimaapiire, kui ka ühiseks aruteluks Nõukogude Liidu balletikunsti seisust 1989. a.

Nähtust võib tõdeda, et mõistet «kaasaegne» saab lõputult venitada — 1934. a. G. Balanchine'i «Serenaadist» J. Limoni «Mauri pavaani», M. Murdmaa loominguga algastate «Võlmandariini» ja «Kadunud poja» kaudu 1989. a. «Nostalgia»-õhtuni.

Ilmselt ühtmoodi plaanituna (kui ikka oli kaasaegse koreograafia päevadena mõeldud?) ja teisiti materialiseerununa sai olnust üldine balleti nädal. Nädal, kus miski küll otseselt ei haavanud (kui lõppkontserdi leningradlaste «Collage» meenutamata jätta), kuid milles deviisiks pakutud «kaasaegset» ju peaaegu ei olnudki. (Meeldiva ja üllatava erandi pakkusid lõppkontserdil Soome noored meestantsijad Tommi Kitt ja Tero Saarinen, kuid nemadki rohkem plastika virtuosuse kui koreograafia tänapäevaseusega.)

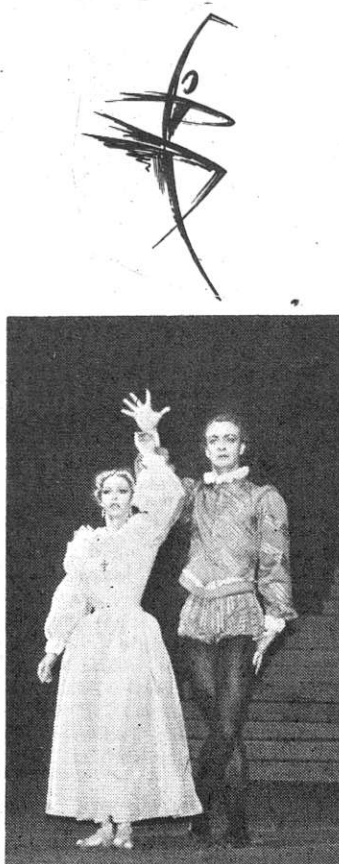
Esitajate pool oli üldjuhul balletimeistritest üle. Tugevad tantsijad, head näitlejad. Tõsi — laval oli ka toorevõitu esitust ja lausa staadionlikku jõu-osavuse-triki demonstratsiooni deviisi «Jõudu on, milleks veel kultuur!» all. Selline lähenemine kaasaegsele koreograafiale tundus M. Petipa repertuaari pärandusena, millest meie koolitusega noored kuidagi lahti ei saa. (Tegelikult kipub ju kogu Nõukogude Liidu koreograafiaharidus piirduma Petipaga.)

ETENDUSED

Avaakordiks oli «Vanemuise» «Maria Stuart» Ü. Vilmaa lavastuses (helilooja A. Senderov). See, S. Zweigi samanimelise romaani ainel loodu, mõjus tagasipöördumisenä dräma-balleti ajastusse. Esiplaanile tõusis keerukate süžeeakide edasiandmine, psühholoogiline mõtestatus jõudis lavale vaid üksikutes stseenides. Kunstiteaduse doktor Juri Staniševski Klievist märkis arutelul, et festivali üheks tooniandvaks puuduseks on illustreerimine. «Väliselt kohati harmoonilisel «Maria Stuartil» puudub emotsionaalne sügavus. Koreograafiline keel on eklektiline. (...) Lihtsustatud lavale peab olema poeetiliselt üldistav.»

Päevade üheks huvitavamaks elamuseks oli allakirjutatule Leedumaa esindanud Vilniuse ooperi- ja balletiteatri noore koreograafi J. Smoriginase balletiõhtu «Neli draamat». Nii üldpealkiri kui ka osade järjestus lubasid vaatajal isenesel otsustada, kas otsida üksikballettide vahel seost või vaadelda igaüht kui iseseisvat tervikut. I osa moodustasid süžeedud kompositsioonid «Serenaad» L. Bernsteini muusikale ja F. Poulenci «Reekviem», II osas nägime A. Schnittke «Phaidrat» ning I. Gabeli «Alba maja». Usun aga, et formaalne liigitus süžeealusel oleks seekord lihtsustav — Smoriginase kui balletimeistri käekirja aluseks on muusika ja liigutuste kokkupuutepinnal tekkinud iseseisev poeetiline kujund, mis loob eelkõige psühholoogilise pingestatuse, pöörates vähem tähelepanu tegevuslikule arengule.

Kui «Serenaad» (lavastatud 1986, balletipäevadel leedulaste näidatust varasem töö) tundus paljus veel kollaažlikuna, mõjus klassikalise ja modern-tantsu mehaanilise ühendamisena, siis «Reekviem» ja «Alba maja» saavutas Smoriginas neid kaht stiili sünteesides orgaanilise ühtsuse. Plastiline

«Maria Stuart». Maria — Rufina Noor, Darnley — Oleg Titov.

kujund muutus muusikat täiendavaks elementiks.

Läti Rahvusooperi balletitruup tutvustas festivalikülalisi J. Kapralise loominguga, kes oma koreograafilistes kompositsioonides kasutab peamiselt klassikalise tantsu vahendeid. Hoolimata huvitavast muusikalisest materjalist, millele tugineb Kapralise koreograafia (Stravinski, Schönberg, Rossini, Paganini), viis balletiõhtu siiski mõtlele, et tänapäevane tundesisu (mis avaldus eriti Schönbergi muusikale loodud «Kirgastunud oos») ei mahu neisse raamidesse. Ju vist on XX sajandi muusika klassikalise tantsu tarvis liiga lai ja mitmetähenduslik.

N. Dolgušini juhitud Leningradi Konservatooriumi muusikateater tõi balletipäevadele G. Sviridovi «Tuisku» (balletmeister A. Badrak), P. Tšaikovski avamäng-fantaasia «Hamlet» muusikale loodud «Mõtisklused» (balletmeister N. Dolgušin) ning H. Purcelli «Mauri pavaani» (balletmeister J. Limoni). Puškini lüürlilise alatooniga jutustuse «Tuisk» balletivariant G. Sviridovi imekaunile muusikale mõjus nii lavastuslikult kui ka koreograafiliselt primitiivsena. Balletilik tinglikkuse omandas siin parodeeriva kõla. Arutledes kaasaegse balleti mõiste üle, nentis ungari balletikriitik Gedeon P. Dienes: «Nägime J. Limoni aastakümneid tagasi loodud balletti, mis on kaas-

agne, ja aasta tagasi loodut, mis seda ei ole».

N. Dolgušini «Hamleti» version tugines peategelase seesmise kalestumise väljendusele. Paraku ei võimaldanud koreograafilise keele eklektilisus saavutada piisavat psühholoogilist pinget, mistõttu USA koreograaf ja ajakirja «The Dance Magazine» kaastöölaine B. S. Stein märkis: «Usun, et ballet peaks olema lühem ning seesiselt intensiivsem.»

Võõrustajateatriit esindasid M. Murdmaa lühiballetid «Nostalgia», «Kirgastumine», «Võlmandariin», «Naine» ja «Kadunud poeg» ning G. Balanchine'i «Serenaad». Kuna meie balletipubliku jaoks on tegu tuntud lavastustega («Nostalgia» seni küll ajakirjanduses arvustamata?), jäägu need seekordsest analüüsist välja. Tahaksin vaid märkida, et J. Staniševski pidas meie vabariigi tugevaimaks küljeks rahvuslikku dominant (seda eelkõige psühholoogilise liini avamisel).

ARUTELUD

Kuna tänavuse balletinädala üldtoon oli hajuv, kujunesid kriitikute omavahelised vestlused pigem probleemiasetusteks kui konkreetsete lavastuste analüüsideks. Kõlama jäid üldistused: puudub tänapäevane balletiharidus, mis haaraks klassikalise balleti kõrval ka vabaplastikat, modern- ja džässantsu jne.; nõukogude balletiteater on aastakümneid elanud isolatsioonis ja standardiseerumise tingimustes; ballet on kaotanud rahvusliku omapära.

Külaliskriitik Tšehhimaalt V. Vašut arutles: «Et koreograafia kujutab enesest mõtlemist, mõtlemine aga leiab väljenduse keeles (mis on ju üks rahvusliku omapära peamisi avaldusvorme), peab seesmiselt läbitunnetatud koreograafia olema alati rahvuslik.»

Ehkki eelnevate probleemide tõlgendamisel läksid arvamused paiguti lahu, olid kõik kohalviibinud ühel meelel, et balleti uuendamisel on esmatähtis ikkagi isiksus.

Veidi üldisemalt arutlust võis veel tabada mõttearendust — kaasaegsus koreograafias on peidus muusikas. Ka «kaasaegses» tuleb jõuda mõisteni «klassikaline». Klassikaliseni selguselt, idee puhtuselt jne. Isegi klassitsistlikku ei pea kartma — rangelt ratsionaalne ja ühtlasi hämmastavalt emotsionaalne — see võiks olla ideaaliks. Et saalist lahkudes oleks midagi pingelist läbi elatud ning sellest suuremana ja puhtamana välja tulnud. Ehk teostub see kõik järgmisel analoogilisel ettevõtmisel, sest ainult järjepidevuse tekkimine võib olla õigustuseks tänavustele kaasaegse koreograafia päevadele.

KADI HERKÜL

SUVEAKADEEMIA EESTIS

Esimene omataoline Eestis ja, minu teada, ka Liidus üldse. Sisuks barokkmuusika, täpsemalt — J. S. Bach. Aeg: 23. juuli — 3. aug. k. a. Esimesel nädalal viiakse läbi seminarid ja proovid, teisel kontserdid. Viimased on planeeritud järgmiselt:

29. 06. kell 16 avakontsert Suure-Jaani kirikus, kell 20 Viilandi «Maakirikus»; 30. 06. kell 15 Vigala kirikus, kell 20 Pärnu Elisabeti kirikus; 31. 06. kell 19 Tartu Peetri kirikus; 01. 07. kell 19 Tallinna Toomkirikus; 02. 07. kell 19 Tallinna Nigulistes ja 03. 07. kell 19 lõppkontsert Tallinna Jaani kirikus.

Aja hinged ja üheks läbiviijaks on kahel viimasel aastal SV-s «Oreljuttude» korduvalt kõneks olnud Speyeri kuulsas Toomkiriku peorganist, dirigent ja helilooja prof. Leo Krämer Saksamaa LV-st, korraldajaks Eesti Muusikaühing (ESTO-Muusika). Osa võtma oodatakse tegevmuusikuid, instrumentaliste ja vokaliste ning õpetajaid ja õppureid lastekoolidest konservatooriumini. Prof. L. Krämer saabub Tallinna koos 20 läänesaksa spetsialistipraktikuga, kes esindavad kõiki barokkinstrumente fagotist viulini (12 inimest), nelja koori- ja nelja solohääleliiki. Järelikult toimub õppetöö ja partiide kujundamine nii rühmiti kui ka valitud ettekandeparaadi (koor, orkester, solistid) täisproovidena ja viimased on kõigile seminaristidele avatud loomulikult lõpuni. Paarõhk asetub tõenäoliselt stiilprobleemidele, kuivõrd just selles osas on mahajäämus pikaajalise suletuse ja ühekülgsuse seisakoorientatsiooni (teadagi, kust suunast tulnu) tõttu. Proovid ja seminarid viiakse läbi «Estonia» kontserdimajas ning «Hortus Musicuse» ja Filharmonia Kammerkoori ühis-kodus Lühikese jala väravatornis, vajadusel ka Nigulistes, iga päev kella 10—17. Et neile pääseda, tuleb kirjutada — mida rutem, seda parem — avaldus aadressil: «Eesti muusika festivalid», Tõnismägi 10, 200 001 Tallinn, Vaado Sarapu või lihtsalt direktori nimele ning lunastada 50-rubla ne kviitung. See raha läheb kulutuste katteks ja pole põrmugi ränk, kui järele mõelda, et meil pole kõik veel lõp-mat kallis — Läänes on sellised osamaksud suhteliselt palju suuremad. (Muide, sooviaaval-dused juba laekuvad, sealjuures on mitu saabunud Skandinaaviamaadest.)

Esialgu oli mõte, et oratooriumikoor ja -orkester moodustatakse n.ö. lahtise konkursi korras seminaristidest endist tingimuse, et ühtekokku 50 kohta reserveeritakse eestimaalastele, kusjuures pilli- ja häälerühmade kontsert-meistriteks oleksid sakslasist õpetajad. Olnuks kena stiimul, seda enam, et sügisel koguneb kogu seltskond siin viimistletud kavaga turneele Lõuna-Saksamaale. Ent järelekaalumisel leiti üsna põhjendatult,

et ega nii lühikese õpiajaga saavuta üks juhukoosseis nii raske kavaga täit kunstitil kipsust; pealegi on oluline roll täita instrumentariumil, mille kvaliteet meil teadupärast üpris nadi. Seepärast on Eesti muusikute valik põhiliselt juba ette tehtud: ettekan- netesse liituvad Filharmonia Kammerkoor ja umbes 15 orkestranti (Ü. Kaadu, J. Leiten jt.), kel sobilikud pillid ja teada tase. Ei maksa kellelgi solvuda — näiteks on meie koorid välismaal küll ohtrasti kiita saanud, kuid mitte barokkmuusikutena. Ja heast hellitatu publiku ette, kes Reinimaal, ei tohi taidlevalt muidugi minna. Pealegi näib, et eeloleva suveakadeemia kunstitasemest sõltub ka see, kas jääb too ainukeseks või sünnib sellest kõigi tulenevate perspektiividega traditsioon.

Osaleda aga tasub tõesti kõigil, ka koorijuhitidel, kuna pakutakse ju tippkooli (sakslas-telt nende Bach!) ja jagub, mida kuulata. Peateoseks saab «Magnificat», päris kindlasti võetakse läbi ja viimistletakse Viilulikontsert E-duur BMW 1042 (solistikute tuleb USA jugoslaavlane Miha Pogačnin; ta ka juhendab ja soleerib tolle kontserdiga 29. 06 — arvata esimene maailmanimi üldse, kes niiviisi Suure-Jaani sa-tub!), Brandenburgi kontserdid nr. 2 ja 3 BMW 1047 ja 1048, mõned motetid BMW 225—230 raames, ja kui jõutakse, veel ka Süit keelpilliorkestrile D-duur BMW 1068. Nii et — tõsihuvilised võivad täna päev oma partiide nooditeksteide kallale asuda.

Maestro Leo Krämerist veel seda, et ta on tugeva missioo-nitundega inimene. K. a. 1. mail andis Krämer oma kolmanda hiilgekava Nigulistes (vähem kui aasta jooksu!), ajasime siis temaga raadiojuttugi, mis läks 25. mail stereooprogram-mis eetrisse. Kes kuulsid, adusid, et see mees on midagi hoopis rohkemat kui estofiil — ta on maailmakodanik ja ainult temasugused ja laplased ise tahavad, et Lapimaal oleks niisama hästi nagu Olümposel.

IVALO RANDALU

MUUSIKUD LÄÄNE-BERLIINIST

saalis «Quatro Hotteterre».

Wolfgang Hengelhaupti mängu iseloomustab väga kõrge tehnilise meisterlikkuse

(saksa täpsus, instrumendi võimaluspiiride perfektne tundmine ja laitmatu hingamestehnika) ja muusikast

lähituvast emotsionaalsuse harvaesinev ja õnnelik süntees. Imetlust väärivad Andrea Häufele instrumentidikäsitlus. Täit naudingut sellest ei õnnestunud aga kahjuks saada, kuna ikka veel peetakse meil kasutusel olevaid «Lindholm» saepurukaste klavessinideks. Pillidevahelise kont-rasti tegid eriti teravaks Wolfgang Hengelhaupti tippklassi meistripillid. Siiski määras põhimulje stiilipuhas ansambel ja huvitav repertuaar — siin seni kuulmata Dieupart, Castello, Marais jt. helitööd.

Jääb loota, et selle ansambli järgmine Tallinna-kontsert pälvib suuremat tähelepanu.

TAAVI-MATS UTT

S Ü N D M U S SÜNDMUSTIKUS

Esimesed ülemaailmsed eesti noorte päevad on tänaseks kestnud juba nädalapäevad. See on noorte inimeste esimene suurem katse salvida valulist ja veritsevat saatusehaava, püüdes seda feha nii, et haava armid tuleviku nägu eemaletõukavalt inetuks ei moonutaks. Nende päevade kohtumistes on olnud rituaalset pühalikust, ülevat pidulikust, vastastikust südamekust, valulist mälestuslikkust ja ehk ka konstruktivist asjalikkust, õnneks paislab täielikult puuduvat ametlik tõrjusus. Kuidas me oleme elanud — läänes, idas ja kodukatuses all? Kui palju on teada antud ametlikult, missuguste hoiakute ning hoiatustega, ja mida teame läbi omavaheliste sidemete?

Suurte ja afiseeritud sündmuste kõrval tahaksin tutvustada üht sümfaatset ettevõtmist, mis teostus tänu energilisele «info-esto» grupile Kanadast, kes panid Linnamuuseumis üles näituse «Eestlased Kanadas». Kuidas on elanud ja kuidas elavad eestlased Kanadas ning kuidas Kanada riik on eestlasi vastu võtnud ja kohelnud? Mõned andmed näitusele:

Kanadas on üle 200 eesti organisatsiooni, sealhulgas: Eesti Konsulaat Torontos, Eestlaste Kesknõukogu Kanadas, ajalehed «Meie Elu» ja «Vaba Eestlane», 12 kooli/lasteaeda, 15 skautlikku/gaidlikku organisatsiooni, 26 kogudust, 2 orkestrit, kammerkoori «Lyra Borealis», 32 laulukoori, 4 rahvatantsurühma, 16 eesti seltsi, 18 akadeemilist organisatsiooni, Eesti Keskarhiiv Kanadas, Eesti Aineline Oppetool Toronto Ülikoolis, maleklubi, filatelistide selts jne. Nende tegevust sõnas ja pildis tutvustabki näitus Linnamuuseumi kahes ruumis (mitte Kanada eestlaste kunstinäitust, nagu teatas diktator AK-s). Nüüd paar sõna ka tegijatest, organisatsioonist «info-esto». See tuli mittetaotlev organisatsioon tegevuse uss, et rahva arvamus saab mõjutada sündmuste käiku maailmas. «Info-esto» eesmärgiks on tõsta Kanada avalikkuse, sealhulgas eesti päritoluga inimeste teadlikkust sündmuste kohta Eestis, tõsta eesti ühiskonna profiili Kanada paljukultuurilises mosaiigis, toetada eestlaste võitlust enesemääramise eest.

Nagu sain jutuajamisel näituse organiseerijate Evi Tarkuse ja Ain Allasega teada, oli see nende esimene selline kogemus koondada materjale, et eksponeeritud on kahjuks vähemus kaasaotodust, et kogutud materjal jääb enamikus Muinsuskaitse

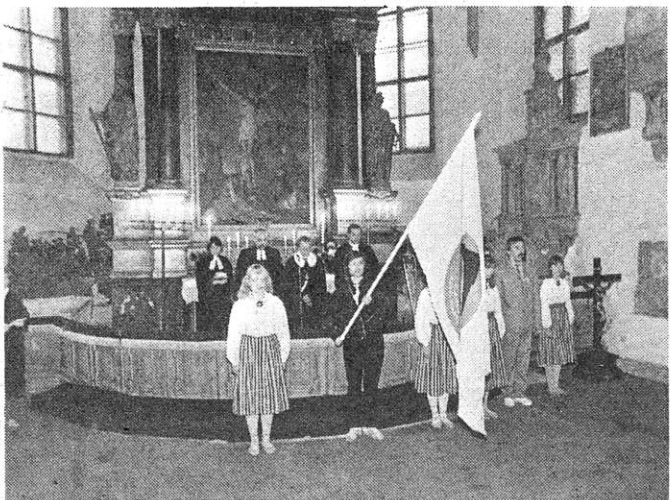

Seltsile. Ja veel seda, et näituse organiseerijad on väga tänulikud kõikidele seltsidele, organisatsioonidele ning eraisikutele Kanadas, kes nende üleskutset kuulda võtsid, väga vastutulelikult ja suure kaasatamise sooviga selles ettevõtmises osalesid. Näiteks koosneb raamatute väljapanek suuremas osas proua Männiku annetusest, 172 raamatut tema raamatukogust. Mingeid takistusi tegijad oma tegevuses ega näituse siitoomisel pole tunda saanud ja nad on väga tänulikud ka siinsele rahvale abi eest, sest inventari muretsimine selle väikese näituse jaoks oli nende küll mõneti uskumatu seiklus. Kui küsisin, kuidas Kanada riik ja ühiskond suhtuvad teistesse rahvastesse, nende püüdele säilitada oma kultuurilist ja rahvuslikku identiteeti, vastas Evi Tarkus, et Kanada, vastupidi Ameerika Ühendriikidele, püüab kõigiti rõhutada ja esile tõsta multikultuurilisust, kultuuri mosaiiksust, et riik pole kitsi abistama kõiki rahvusi, et eestlaste positsioon pole sugugi erandlik. Mul aga tuli vägisi pähe mõte veel ühest näitusest, nimelt eestlaste elust meist ida pool, suures rahvaste ühiskodus. Ei, see pole kiusumõte, vaid vihje sellele, et kas pole praegu mitte viimane aeg võtta tõsisemalt ühendust eestlastega idas, teadvustada nende olemasolu ja probleemid.

Agas jutuajamisel tekkis ka üks ühine mõte, mille tahaks küll idenema panna. Korraldada tuleval suvel laulupeo ajaks näitus, mis tutvustaks eestlaste elu ja elamist üle kogu ilma. Näitus, mis haaraks juba kõike, mitte ainult seda, mida meie siin liigitame seltsielu kilda.

Agas selle näituse tootajatele suur tänu, loodetavasti on Linnamuuseumil võimalus ka lahtiolekuaega pikendada.

TIINA KÄESEL

Ülemaailmse eesti noorte päevade lipu õnnistamine Toomkirikus 8. juunil.

ARNO SAARE foto

HANDO KASK, arhitekt ja poeet

Rootsimaal elab ja töötab arhitekt Hando Kask, keda aga vahest laiemaltki tuntakse kui kabaree-muusikali «Kohtumine» autorit Suune Sepikut. «Kohtumine» on pälvinud häid sõnu niihästi Rootsisis kui ka mujal maailmas ja küllap leiab ta huvilisi vaatajaid ka meil Eestis — Hando Kase — Suune Sepiku kahe nädalane külalisturnee algab täna. Hando-Suune ise on usulejale ütelnud «Kohtumise» kohta: «Kuna rahvas võitis selle n.-õ. oma sülle, võib tähendada seda, et inimesed tunnevad ära midagi, mida nad ise on läbi elanud, ja kuigi see oli teravalt kriitiline (vahepehvel) meie ühiskonna vastu, oli see siiski südamelikult öeldud, mitte aga öelalt... Peale selle pole sellist lavavori siin kunagi varem esitatud. Kabaree-muusikal on ju muusika

ja teksti palmik, mida läbib üks punane pael.» Hando Kask on luuletusi kirjutanud lapsest peale, ja mitte ainult kaante vahel ilmutamiseks. Mullu tõi ta lavale luulekava «Eidekene ketra», mis käsitleb eesti rahva ajalugu kiviajast kuni suure pereheitmis-sügiseni 1944. Tänavu veebruaris tuli lavale järg, aastaid 1944—1988 kajastav lüürilis-muusikaline põimik 13 pildis «Mingem üles mägedele», mille tutvustavast bukletist saame teada, et kaasa tegid ka Eesti Filharmoonia Kammerkoor Tõnu Kaljuste juhatusel ja Udo Tohverit juhitud Kassari rahvatantsurühm.

Lisatud luuletustest esimene ongi Hando Kase lüürilis-muusikalise põimikust «Mingem üles mägedele», teine aga viimasest luulekogumikust.

* * *

Kabareekava «Kohtumine» võivad huvilised Eestimaa näha 16., 26., 27. ja 28. juunil varietees «Tallinn», 17. ja 25. juunil Pärnu restoranis «Kuldne lõvi», 19. ja 20. juunil Haapsalus «Lääne Kaluri» kalurikolhoosi varietees ning 21. ja 22. juunil Tartu Püssirohukeldris.

HANDO KASK

VÕÕRSIL

Ei leia oma omapära
kesk võõrast aje-aja kära,
kus paristatakse hingeprahti.

Kesk võltis kassikulla sära
ja tähtsat aju-aja plära,
kus mõeldakse pole mahti.

Ruum, kus kägisedes kiikus
kätki
ja kaitse lagis, seinad, põrand,
nii äkki oli lõhki mõrand.

Ei keegi ulatanud kätki,
kui lakkas külgetõmbejõud
ja hinge kolis krooniline
pöud.

Mu väärtusest jäid alles ivad,
jään õhutühja ruumi
ja vaatlemiseks puuri.

Siis kostis läbi ärkamiseaja
hääli siiralt selge: Sind on
vajal
Pung pragunes ja õitsemise
lõid tiivad.

Maandudes oli kindel alus
ja enam polnud valus.

KILD

Kas julgeb korraks loota,
et minevik võiks olla
kriitiliseks õpetajaks!
Siis mõni oleviku laps,
võib-olla
saaks vaeva aja lõpetajaks.

Tulevik ei tohi olla
tundmatute tuulte tuua.

Hando Kask

Ajaloolisest valikust

(Algus 3. lk.)

sel. Nagu teada, toimus see Nürnbergi protsessil. Mäletame ka tulemust. Meenutame aga Nürnbergi sõjatribunalile esitatud süüdistusakti sisu. Lühidalt oleks see järgmine. Saksa riiki ja selle juhte süüdistati vandenõus, mis seisnes agressiivsete sõdade planeerimises, ettevalmistuses ning läbiviimises; rahvusvaheliste lepingute, kokkulepete ja kohustuste ja paljude omaenda siseriiklike seaduste riikkumises. Vandenõu instrumendiks loeti natslikku parteid. Vandenõu eesmärkideks pidas süüdistus Esimeses maailmasõjas kaotatud territooriumide tagasivõtmist, Versailles' rahu-süsteemi kõrvaldamist, territooriumide haaramist Euroopas. Süüdistuses toodi esile vandenõu teoreetilised põhjendused. Nende hulka kuulus natslikku partei liidrite õigus määrata Saksa riigi poliitikat. Filkseeriti kolme liiki kuriteod, mis sooritati vandenõu elluviimise käigus ning mille eest kandsid vastutust Saksa riigi valitsus, natslikku partei juhtkond ja kuritegelikud organisatsioonid, s. o. riiklik salapolitsei (Gestapo), julgeolekuamet, kindralstaap, sõjaväe ülemjuhatus. Need olid (1) kuriteod rahu vastu, sh. lepingute riikkumine, sõjad, sõjaline okupatsioon, (2) sõjalised kuriteod, sh. vägivaldne saksastamine, (3) inimsusevastased kuriteod, sh. tapmised, orjastamine, küüditamine.

USA süüdistaja R. Jackson võttis hitlerlikul Saksamaal kujunenud õigusliku olukorra kokku lühidalt ja tabavalt: saksa rahvas oli politsei võimuses, politsei omakorda natslikku partei peos, aga parteid kontrollis käputäis kurjategijaid. Mehisust ning korralikkust esindavad elanikkonna kihid hävitas kõige keerulisem spionaazi- ja intriigidüsteem, mida iganes on kogenud kaasaegne riik. Natsid ei sundinud mitte ainult vaikima niisuguseid, kes polnud nendega nõus. Nad rajasid süsteeme, mis tegelesid natsismile soodsate meeleolude loomisega ning levitamise. Propagandaorganid piitsutasid parteid ja tema liikmeskonda lakkamatule entusiasmile ning eneseohverdusele. Lõpetuseks märgib R. Jackson prohveticlikult: kuigi rahvusvahelise sõjatribunali põhikirja rakendatakse Nürnbergis esmakordselt saksa agressorite vastu, kujutab ta endast igasuguse agressiooni hukkamõistu, sooritagu seda ükskõik milline maa, kaasa arvatud need, kes «istuvad täna tribunalis».

Eesti Rahvus- raamatukogus

Eesti Rahvusraamatukogu ja «Deutsche Bücherei» koostöölepingu raames on sel aastal teoks saanud juba mitu üritust. 25. mail peeti Tallinnas rahvusbibliograafialane ühiskollokvium. Saksa rahvusbibliograafia arengust, probleemidest ja perspektiividest rääkis «Deutsche Bücherei» asedirektor dr. Gottfried Rost, meie sellealast tööd analüüsisid Eesti Rahvusraamatukogu osakonnajuhataja Anne Ain, Keele ja Kirjanduse Instituudi vanemteadur Endel Annus jt. Samal ajal oli Rahvusraamatukogus lahti «Deutsche Bücherei» tutvustav näitus. Kaks nädalat stažeerisid Saksa DV-s kolm meie raamatustauraatorit. Koostööleping näeb ette ka perekonnapihukuste arendamise. Tänavu suvel puhkab Saksa DV-s kolm perekonda Rahvusraamatukogust, vastu võtame samuti kolm «Deutsche Bücherei» töötaja peret.

Eesti Rahvusraamatukogu pressibüroo

14.-16. juunil toimuvast Balti uuringute konverentsi Tallinna sessioonist võtab osa enamik kutselisi eesti ajaloolasi mujalt maailmast. TOIVO OLO RAUN on sündinud 1943. aastal Tartus, 1979. aastast Long Beachis asuva California Riikliku Ülikooli korraline professor. Ta on Balti provintside ja Soome venestamist käsitleva koguteose kaasautor, avaldanud raamatu «Estonia and the Estonians» (Stanford, 1987, 313 lk.).

● Sinu raamatu ilmumisele on möödunud just kaks aastat. Selle keskseks probleemiks on eesti rahvuse kujunemine, kusjuures rõhutatud intelligenti juhtivat osa — praegu liikumapanev jõud eesti ühiskonnas. Kui palju näivad kolleegid siin sinu tööd tundvat?

Käisin just kolm päeva Tartus ja seal oli see mõnedele igal juhul tuttav. Kuid ühele kolleegile olen postiga saatnud raamatu kaks korda, aga ei ole kätte jõudnud. Usun, et siin on koopiaid piiratud. Osa on võib-olla lugenud raamatukogus. Mainiksin, et siigisel ilmub mu raamat Soomes «Otava» kirjastusel, trükiarv on vist 3000. Jürde tuleb uus epiloog — perestroika ja avalikustamise käsitlus — ning uus pildikogu ka.

● Paraku jääb tõsiasi, et väliseesti ajaloolaste tööd on kodumaal vähe tuntuks ja paljud selgelt kirjapandud siin alles uuritakse. Millistel asjaoludel sündis su raamat?

Hooveri Instituudis, mis asub teatavasti Stanfordin ülikooli juures, algatas serbia päritolu professor W. S. Vucinich teadusliku seeria tähtsamate mittevvene rahvaste kohta Nõukogude Liidus. Formaati oli sama, teos võrdlemisi lühike ja ülevaatlik, kus oleks käsitletud poliitiline, majandus-, sotsiaal- ja kultuurialalugu rõhuga kaasaajal. Ilmunud on Krimmi ja Volga tatarlaste, kasahhide ning gruusia rahva ajalugu. Mind kutsuti seda tegema siis eesti ajaloolasena. Algul mõtlesin, et vara,

(Algus 2. lk.)

sest just see bürokratia on saanud mineviku tegematajätmistele sümboliks selles suures riigis. Iseloomustades Balti vabariike, ütles kõneleja, et pole midagi üllatavat ka selles, et Balti vabariigi etendavad nõukogude ühiskonna uuendamises erilist osa, on — kui soovite — perestroika avan-gard. Neil vabariikidel on hea organiseerimis- ja tubli töö-kultuuri traditsioon. Ei puudu ka kindel tahe kasutada avanenud võimalusi parema ja demokraatlikuma elu saavutamiseks kõigile.

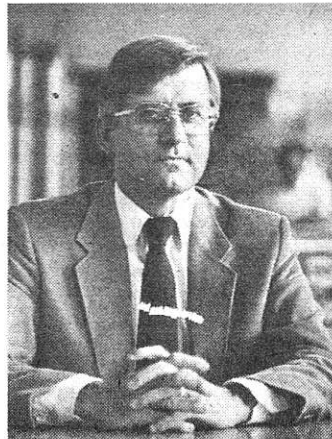
I. Carlsson arvas, et see kõik võiks olla aluseks, mis aitab jagu saada perestroika arengus esile kerkivatest uutest raskustest. Balti riikide poolt seni ette võetud samme iseloomustab läbipõimunult loovus, julgus ja mõõdukus. Noodsamud komponendid osutuvad kahtlemata vajalikuks ka tulevikus.

Oma tänast nägemist Nõukogude Liidust, eriti aga Balti vabariikidest sõnastades, rääkis kõneleja teatavatest vastuolulistest joontest. Kuid üldine tendents ja üldpilt on vägagi positiivne. Siit edasi rääkis peaminister sõbralikest ja stabiilsetest suhetest kahe riigi vahel, mis peavad põhinema suveräänsuse ja territooriaalse puutumatuse vastastikusel austamisel. Koostööst rääkides ütles I. Carlsson muude lisaks: oleme näiteks märganud Nõukogude poole huvi selle vastu, kuidas oleme ühendanud dümnaamilise majanduse ja sotsiaalse õigluse oma kodanikele. Sellesuunalisest huvist annavad tunnistust ümarlauadiskussioonid ja seminarid töö ja sotsiaalpoliitika küsimustes. Oleme meel-sasti valmis jätkama seda laadi kogemuste vahetamist.

Mõistetavalt olid kõnes olulisel kohal Balti vabariikidega seotud küsimused.

Balti rahvad on Rootsi lä-

EESTLASTE AJALOO AUTOR EESTIS

peaksin ajaloolasena veel küpsema, aga eesti ajaloolasi on Läänes võrdlemisi vähe ja nii võtsin selle ülesande. Esimene kokkulepe oli vist juba 1975. aastal. Tegin seda õppetöö kõrval. Vahepeal kirjutasin artikleid ja raamatu venestamise kohta. Kirjutasin peamiselt suviti ja üks kord ka «sabatiaastal». Käskikiri valmis just Gorbatšovi ajastu algul. Märtsis 1985 andsin üle.

● Mis praegu käsil ja kas saad oma Eestlasi uurimusi siduda ka õppetööga ülikoolis?

Õpetan väga laia haardega. Põhikursus on Venemaa ajalugu XIX–XX sajandil, aga siis veel üldine Euroopa ajalugu: Ida-Euroopa, Saksamaa, ka Skandinaavia ja Baltikumi ajalugu. Viimane on siis kursus, kus saan oma Eesti asju kasutada.

Käsil on artikkel agraarparteidest Eestis. See läheb Ameerikas ilmuvasse koguteosesse, mis hõlmab peaaegu kõigi Euroopa maade tähtsamaid agraarparteid ja liikumisi kahe maailmasõja vahel. Artiklid on standardised ja küllalt mahukad, 30–40 lehekülge. Arvan, et sellest tuleb huvi-

tav võrdlev koguteos. Edasi tahaksin vaadelda eesti intelligentsi arengut Kreutzwaldi–Faehlmanni ajast kuni iseseisvumiseni, sellega osalt oma varasemaid uurimusi kokku võttes, aga ka uusi radasid käies. Sellise perspektiivi kaudu saaks rahvusliku liikumise ajalugu paremini valgustada.

● Tean, et oled hästi kursis meie ajalooajalooajate tööga. Kuidas hindad meie ajalooajalooajate praegust seisust?

Nagu teistelgi aladel, on siin üleminekuaeg. Ilmuvad asjad, mis kirjutatud paar-kolm aastat tagasi ega vasta aja nõuetele. Kui aga vaatame kaugemale tagasi, siis on küllalt palju põhjapanevat kirjutatud, eriti monograafiaid. Tõstaksin esile Sulev Vahtra uurimuse «Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeid». See kuulub Eesti ajaloo klassikasse. Ent ka paljud artiklid on püsiva väärtusega, näiteks Heldur Palli omad. Kõige nõrgemad on üldteosed, nimelt mitmeküsitelise Eesti ajalugu. Ütleksin, et Vabadussõja ja Eesti Vabariigi selline käsitamine on muidugi olnud Läänes lihtsalt vastuvõtmatu. On rõhutatud väga rangelt

üht ideoloogilist liini ja üldiselt on seda perioodi tohtult negatiivselt nähtud. Sellest historiograafiast jääb vähe püsima.

● Oleme küll kohtunud Baltimaade ajaloo konverentsidel Marburgis ja Montrealis. Esimaskordelt on aga eesti ajaloolased koos Eestis. Mida loodad eelseisvast konverentsist?

See on väga tähtis ettevõtmine. Marburgis on kolm korda koos olnud Baltimaade uurijad nii läänest kui Eestist ja Lätist ning AABS-i (tõlgiks: Balti Uuringute Edendamise Assotsiatsioon) konverentsidele on juba pääsenud enam teadlasi kodumaalt. Nüüd aga lugesin kokku: on 23 ettekannet ning esinejaid tuleb Ühendriikidest, Kanadast, Inglismaalt, Lääne-Saksamaalt, Rootsist ja Soomest. See on läbimurre, võimalus tõesti mõtteid vahetada. Usun, et me kõik väljast oleme eriti tänulikud Toomas Karjahärmile pingutuste eest konverentsi kokkukutsumisel. Programm on tihe, aga hästi on põimitud Välis- ja Kodu-Eesti teadlaste esinemised. Loodetavasti loob see pretse-dendi edasiseks koostööks.

● On sul ettepanekuid?

Selliseid konverentse võiks järjekindlalt pidada, ühtlasi ootaksime tulevikus Eesti ja üldse Baltimaade teadlaste laiemat osavõttu AABS-i konverentsist. AABS-i ajakiri «Journal of Baltic Studies», mille toimetaja viis aastat olin, ootab hea meelega kaastööd. Nagu tavaline teadusliku ajakirja puhul, lähevad artiklid ekspertidele hinnangu saamiseks.

● Ikka, mis näib enim muutunud olevat eelmise siinviibimisega võrreldes?

Suurim muudatus minu jaoks on, et pääsen arhiividesse. Kuid ajaloolasena on hu-

vitav mõelda perspektiivis. Viimasel ajal on sündinud, öieti küll ärganud pluralism, mis oli Eesti Vabariigi ajal olemas ja ühiskonnas täiesti normaalne. Uurin igasuguseid agraarühinguid, -seltse ja -kogusid vabariigi ajal. Põhi on ju seal. Algatusvõime, mis vahepeal uinus, tuleb jälle esile.

Teine võrdlus, et tulemas on praktiliselt uus maareform. Siin võiks tagasi vaadata esimesele 1920. aastate algul ning vastavad järeldused teha.

Ja veel: Moskvas oli suur kongress. Seda võiks võrrelda ajalooliselt duumaperioodiga, mil eestlased läksid pealinna esindama eesti rahvast ja algas uus poliitiline ajajärk. Selle kõige juures rõhutaks uute suundade ja rühmituste teket, üldse ühiskondliku ja poliitilise pluralismi taassündi.

Uute kohtumisteni
SIRJE KIVIMAE

TEISED MEIST

«Komsomolskaja Pravda» 11. juuni numbris on esilehakkajal popp-rubriigis «Esitage küsimusi» ära toodud toimetuse vastus «Permi elaniku S. Makarova küsimusele, kas meie maal on ka parteituid ministreid. Vastus kõlab nii: «Säärased parteituid ministreid on liiduvabariikide ministrite nõukogudes. Näiteks on helilooja R. Pauls Läti NSV kultuuriminister ja helilooja O. Lepo Eesti NSV Riikliku Kultuurirakomitee esimehe asetäitja, Eesti NSV minister.»

Kust on tuletatud meie vabariigi ministri perekonnanime Lepo, see on oletatav, initsiaalid päritolu on seni vastuse koostaja saladus. Jääb lisada, et Eesti NSV minister Lepo Sumera on Riikliku Kultuurirakomitee esimehe esimehe asetäitja.

LOOVUS, JULGUS, MÕÕDUKUS

hedased naabrid. Nendega olid head sidemed juba enne seda, kui Rootsimaa sai riik. Seesed kultuuri, traditsioonide pinnal on arenenud läbi aastasadade ja muutunud Läänemere üpris kitsaks. Rootslased asusid Läänemere idakaldale ammustel aegadel. Kuni II maailmasõjani olid tihedad kontaktid, mille aluseks olid vastastikune sümpaatia ja lähedustunne. 1940. aastatel leidsid arvukad Baltikumi elanikud endale pelgupaiga.

Pärast seda olid need maad peaaegu 50 aastat, kuni hiljutiste aegade ni isoleeritud ja tundusid kaugenenud. Rootsi noorema põlvkonna jaoks olid nad peaaegu silmapiiri taha kadunud. Vanematele inimestele tähendasid Baltimaad tihedalt kurbusest kantud mälestusi.

Perestroikapolitiika olulise-ma ja demokraatlikuma ühiskonna nimel on viinud Balti rahvad omamoodi uuestisünnile... Selle alust nägi kõneleja nende rahvaste suut-

likkuses säilitada oma kultuuri ja identiteeti ka pimedamatel aegadel. Ja seepärast on uudised Läänemere teiselt kaldalt andnud Rootsi ja ülejäänud maailmalegi põhjust rõõmustamiseks ja imetluseks, siiramaks poolehoidu.

Kuid sõna «poolehoid» pole küllaldane, et väljendada rootslaste suhtumist. Rootsimaa tunneb sügavat huvi Balti riikide tuleviku vastu. See kasvab spontaanselt Rootsi ühiskonna erinevates kihtides ja sellel on sügavad ajaloolised juured.

Mõnigi võib öelda, et oleme aeglaselt nende sümpaatiatunnete realiseerimisel konkreetsed tegudega. Kuid tegelikult on üllatav, kui palju vähem kui aastaga on ära tehtud, kui palju kontakte on juba loodud...

Edasi luges peaminister üles olulisema tehtust. Sellest sai kaheksapunktiline loetelu järgmises järjekorras.

1. Kultuurisuhted, mis on

arenenud kõige kiiremini.

2. Majanduse alal tunnevad koostöö vastu erilist huvi väike- ja keskmised ettevõtted.

3. Sidemed kohalike omavalitsuste tasemel (näiteks sõpruslinnad).

4. Mitteriiklike organisatsioonide sidemete loomine.

5. Sidemed poliitiliste parteide tasemel. (Seejuures märkis peaminister, et Rootsi välisminister kavatses järjekorras Moskva-visiidi ajal külastada ka Baltikumi.)

6. Turism.

7. Transport (otsene lennuga laevaühendus).

8. Ametlik diplomaatiline kohalolek, mis tähendaks konsulaarpunkte Riias ja Tallinnas.

Loetelu lõpuks märkis peaminister, et seda on võimalik jätkata, ja avaldas lootust, et laienevad kontaktid Rootsi ja kolme Balti vabariigi vahel aitavad kaasa perestroika edemisele, ja mitte ainult neis vabariikides, vaid kogu Nõukogude Liidus. Tuleb kujundada Rootsi tihenevad sidemed Balti vabariikidega niisugusteks, et need aitaksid kaasa perestroikapolitiikale. See on vastastikustest huvidest.

Konverentsilt Rootsis

aastatel tegi meie antiteaduslikust lähenemislaadist tulenev tegeikkusekäsitlus mitte ainult võimatuks asjaliku arutlemise, vaid sunnitas ka arutuid pingeid, siis nüüd kujunes just Baltikumi oleviku ja tuleviku asjalik arutamine peamiseks konverentsi osalejaid liitvaks teguriks. See ei tähenda, et traditsiooniliselt palju tähelepanu leidnud etnograafia, rahvaluule, kirjandusteaduse, kunstiajaloo jne. probleemid oleksid jäänud hoopis kõrvale. Küll aga mõjutas konverentsi ilmet seegi, et sel

puudus üldine ühendav teema, nagu oli olnud tavaks varem. Põhjuseks oli paljuski tõik, et seekord otsustati liikumisvabaduse suurendamise tingimustes mitte seada ranged piire neile, kes kunagi varem polnud oma teaduslike saavutuste või panuse kiuste saanud Baltikumi uurimise suurrituses osaleda.

Konverentsi programmi kuulub tavapäraselt ka Rootsi Kuningriigi kõrgete aukandjate tervitusõrdundumise osavõtjate poole. 1975. aastal tervitas näiteks konverentsist osavõtjaid Olof Palme. Nüüd, murrangulisel aegadel väljuti pelgalt heatahtliku rituaali raamides. Konverentsi avamises osalenud peaminister Ingvar Carlsson pidas liigi neljakümne minuti, Rootsi ja Baltikumi suhete väljavaatide käsitleva välispoliitilise kõne. Selle taustal tundub (mitte ainult Baltikumi uurimuste) tulevik üpris palju lubav.

REIN RUUTSOO

AUTASUSTAMISI

● Eesti NSV Riikliku Kultuurirakomitee aukirja pälvijad:

— kauaaegse kohusetruu töö eest põlvgraafiatööstuses ja seoses seitsmekümne viienda sünnipäevaga **Heino Jahu**;

— kauaaegse viljaka loomingu- ja eest eest teatris ja seoses seitsmekümenda sünnipäevaga Eesti Draamateatri näitleja, NSV Liidu rahvakunstnik **Jüri Järve**;

— kuuekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse viljaka töö eest eksportkirjanduse väljandmisel kirjastuse «Periöodika» raamatukirjastamisgrupi peatoimetaja **Anatoli Mihhailov**;

— kauaaegse kohusetruu töö eest Eesti Raamatukaubastu pearaamatupidaja **Helja Reitelmann**;

— seoses kuuekümnenda sünnipäevaga ja kauaaegse viljaka töö eest kirjastuse «Valgus» direktor **Helmuth Kessalu**;

— kauaaegse aktiivse loomingu- ja eest eest ja viieküm-nenda sünnipäeva puhul **Lemmo Erendy**;

— kauaaegse kohusetruu töö eest põlvgraafiatööstuses ja seoses viiekümenda sünnipäevaga **Mall Pottsepp**;

— kuuekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse kohusetruu töö eest trükikojas «Ohiselu» **Erika Kaasik**.

● Eesti NSV Riikliku Televisiooni- ja Raadiokomitee aukirja sai:

— pikaaajalise kohusetruu ja tulemusliku töö eest ning seoses kuuekümnenda sünnipäevaga Eesti Raadio erikorrespondent, Eesti NSV teeneline ajakirjanik **Lembit Lauri**.

ÕNNITLEME

ARSENI MOLDER,

skulptor, ERKI metallhistoõ kateedri juhataja, Eesti NSV teeneline kunstitegelane. Saab 18. juunil 70-aastaseks.

HEIKI KARRO,

arhitekt. Saab 19. juunil 70-aastaseks.

IGOR MORDVINOV,

Eesti NSV teeneline ajakirjanik. Saab 19. juunil 70-aastaseks.

HELMUTH KASESALU,

kirjastuse «Valgus» direktor. Sai 15. juunil 60-aastaseks.

MILVI KALLAS,

Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TUI teadusraamatukogu juhataja. Saab 17. juunil 50-aastaseks.

7. juunil toimus Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi keelekaitsekomisjoni istung. Valiti komisjoni esimehe asetäitjad: Eesti Kunstnike Liidu esimees, Eesti NSV Ülemnõukogu saadik Enn Põldroos ja Tallinna Pedagoogilise Instituudi eesti keele kateedri dotsent Mati Hint. Istungil kuulati Eesti TA Keele ja Kirjanduse Instituudi ekspertkomisjoni esimehe Arvo Eegi informatsiooni ametkondade poolt esitatud keeleoskusküsimuste ekspertisist. Arutati Sillamäe Linna RSN Täitevkomitee ja Balti Raudteekon-na Eesti Raudtee taotlusi senise venekeelse asjaajamise jätkamiseks jm. Istungist võtsid osa Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja Maia Leosk ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimene asetäitja Ain Soidla.

12. juunil oli Eestimaa Rahvarinde toetusel töötava Konsultatiivnõukogu järjekordne istung. Osa võtsid IME Probleemnõukogu, Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu, Eesti Muinsuskaitse Seltsi, Eesti Rohelise Liikumise, EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu, ELKNO Keskkomitee, Kultuurifondi, Lastefondi, Virumaa Fondi, Eesti Töökollektiivide Liidu, Inseneride Liidu, muude seltside, ühingute, liitude ja organisatsioonide esindajad. Nõupidamist juhtis Eestimaa Rahvarinde Eestseisuse liige Edgar Savisaar. Ülevaatega NSV Liidu rahvasaadikute kongressist esinesid rahvasaadikud Ülo Voogla, Eino Tamberg, Ignar Fjuk, Vello Põhla, Mikko Mikiver, Ülo Nugis ja Edgar Savisaar. Arutati Eesti NSV valimiseaduse ette-

OLI JA ON

valmistamise käiku ning valimisringkondade moodustamise põhimõtteid, kuulati Andres Kollisti ettekannet immigratsiooni seaduse projektist ja immigratsioonitalituse loomise põhimõtetest, võeti vastu Konsultatiivnõukogu deklaratsioon Eesti NSV Ülemnõukogule taotlusega kuulutada stalinism kuriteoks inimse vastu jm. Konsultatiivnõukogu uuteks liikmeteks võeti vastu Eesti Juristide Liit ja Eesti õigusvastaselt represseritud ja nende toetajate liit «Memento».

17. ja 18. juunil on Tartus suur laulupüha, millega tähistatakse Tartu 1869. a. peetud esimese Eesti üldlaulupeo 120. aastapäeva. Üldlaulupeo hällipäeval esinevad meeskoorid (37), valikpuhkpilliorkestrid (14) ja valiksegakoorid (25). Laulavad ka Stockholmist Eesti Noorte Koor ja mitmed teised väliskoorid. Kontserdid toimuvad Raekoja platsil, Toomemäel, Peetri kirikus ja mujal. Laulupeotuli südatakse 18. juunil esimese üldlaulupeo kivi juures. Narva mäelt lintle peoliste voor (ligikaudu 3000 osavõtjat) Tamme staadionile. Peo aujuhid on Gustav Ernesaks ja Richard Ritsing, kunstiline juht ja peadirigent Alo Ritsing.

Ajalehe «Tartu Riiklik Olikool» teatel asub 1. septembrist ülikooli filoloogiateaduskonna dekaani kohustusi täitma filoloogikandidaat dotsent Toivo Kuld-

sepp, kes 1973. aastast töötas vaheajaga Soome ülikoolides eesti keele ja kirjanduse õppejõuna.

18. juunil algavad Saaremaal kultuuripäevad «Saaremaa suvi '89», mis kestavad 25. juunini. Saarlaste ülemaaalme kokkutulekuna mõeldud päevade avaakord antakse 18. juunil Saaremaa VIA-de kontserdiga Orissaare lauluväljakul. Edasi on üritused vastavalt temaatikale. Esmaspäev, 19. juuni on Kuressaare linna päev, 20. juuni lastepäev, 21. juuni vokaal- ja instrumentaalmuusika päev, 22. juuni rahvatantsupäev, 23. juuni on saanud jaanipäeva nime, 24. juuni kooride päev ja 25. juuni kantrimuusika päev. Kultuuripäevade ettevõtmistes osaleb ka segakoor «Allmänna Sängen» Gotlandi saarelt.

ENSV Kultuurikomitee kolleegiumi otsusega 25. maist on ENSV Riikliku Kunstimuseumi nimetuseks taastatud Eesti Kunstimuseum. Tallinna trükikoja «Punane Täht» nimeks ennistatud «Vaba Maa».

Selgusid kohalike ajalehtede 1989. a. võistluste tulemused. Kuulduse ja trükitehnoloogiaseme poolest tunnustati esikoha vääri-leks Viljandi rajooni ajaleht «Sakala». II preemia saab «Pärnu Postimees», III preemia Jõgeva rajooni ajaleht «Vooremaa».

Toimuvad küllaskäigud isade ja emadele. Hiiumaal käis Rudolf Tobiase tütar, New Yorgis elav helilooja ja organist Helen Tobias-Duesberg (s. 1919). Ta kü-

lastas R. Tobiase Majamuseumi Käinas, nägi taas Hiiumaad enam kui viiekümneaastase vaheaja järel. Sangastes viibisid mõned päevad, tutvusid lossi ja ümbruskonnaga rukkiaretaja Friedrich von Bergi 67-aastane pojapoeg, Helsingis elav Markus Berg ja tema pere, kokku üksteist Bergi sugupuu liiget.

19.–24. juunini peetakse Türi kolmandaid kodukandipäevi. Keskseks sündmuseks tootab kü-juneda Türi Muusika Seltsi 95. aastapäevale pühendatud kooride kontsert 21. juunil. Kodukandipäevade puhul andis Türi kultuurimaja välja «Türi Rahvalehes», milles on lugusid linna ajalooist ja tänasest päevast.

Tallinna Kultuurivalitsuse ja Loomaaia poolt väljakuulutatud loomateemaliste lastelaule võistlusele saabus 70 laulu, millest Türi valis välja 16. 1. juunil oli J. Tombi nim. Kultuuripalees selle võistluse lõppkontsert. Türi otsusega pälvis I koha ja ka publiku preemia Raimond Lätte «Lahtiste uste päev Loomaaial» (tekst: Ira Lember), II koha sai Eda Sterni sõnade ja muusikaga laul «Loomaaed on suur» ja III koha 13. keskkooli 11-aastase õpilase Andrus Rannaaäre «Jäsenest protestilaul» (Helvi Jüris-soni tekst).

Hiiumaa rajooni kultuurimaja ruumes Kärdlas on avatud Hiiumaa kunstnike suvenäitus '89, Jõgeva teenindusmaja fuajees aga 1. juulini Jõgeva kunstnike Elita Kasemetsa, Rein Erebi ja Gennadi Lapini tööde välja-panek.

ESTICA

Pealkirja «Purunenud klaasi maik» all avaldab «Sovetski Ekran» nr. 5 pikema intervjuu Arvo Ihoaga, milles intervjueritav räägib nii kinost kui ka poliitikast. Kõne all on varasemad, stalinistlike mallide järgi tehitud filmid («Valgus Koordis»), samuti Eesti parimate filmide rahvuslikkus, kirjanduse mõju Eesti filmile ning sellest vabanemise tendentsid (filmides «Surma hinda küsi surmalt», «Tuulte pesa», «Jõulud Vigas»). A. Iho märgib, et Eesti mängufilm on saanud impulsse meie dokumentalistikast. Pike-malt on juttu filmidest «Ideaalmaastik», «Tuulte pesa» ja «Naerata ometi», eriti aga A. Iho esimesest iseseisvast mängufilmist «Vaateleja». A. Iho räägib üleliidulisele lugejale ka K. Vaino valitsemisajast, koolilaste rahutustest ja neljakümne kirjast. Intervjuerija on Galina Andronikova, loole on lisatud A. Iho foto ning kaadreid filmidest «Naerata ometi», «Corrida», «Tuulte pesa», «Ideaalmaastik» ja «Vaateleja».

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 9–19. Loomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d 6, 7 ja 8, Zoo peatus). Ekskursioonide tellimine tel. 59 98 55.

TÄNUAVALDUSED

Aitäh headele teekaaslastele, kes mu tähtpäeva sõbralikult meeles pidasid!

Olaf Utt

Kallid sõbrad!

Täna teid kõikide nende heade soovide ja lilled eest, mis minu sünnipäeva nii meeldejäävaks muutsid.

Teie ERI KLAS

RAT «ESTONIA»

HOOAJA LÕPUETENDUSED: reedel, 16. VI reserveeritud etendus: laup., 17. VI kl. 19 Tallinna Riikliku Koorgraafiakooli lõpetajate õhtu; pühap., 18. VI kl. 19 Tallinna Riikliku Koorgraafiakooli lõpetajate õhtu; esmasp., 19. VI kl. 19 «Mefistofeles».

RAEKOJA SAALIS: laup., 17. VI kl. 19.30 ansambel «Barocco A TRE» kontsert. Esinevad: Andres Narma (tsello), Ivo Sillamaa (klavessiin), Vahur Vurm (plokkiflöö), Kavas Händel, Valentin, Marcello, Vivaldi, Scarlatti.

Piletid müügil RAT «Estonia» kassas.

«VANALINNA STUUDIO»

Reedel, 16. VI kl. 19.30 «Selge-Sompus-Tuuline» (teatris «Endla»), kl. 20 «Emigrandid» (sanatooriumi «Tervise» klubis).

ENSV RIIKLIK NUKUTEATER

Pühap., 18. VI kl. 19.30 «Nina-sarviik» (täiskasvanuile, «End-

la»). teisip., 20. VI ja kolmap., 21. VI kl. 18 «Kalevipoja lood» (täiskasvanuile, Piritla kloostris).

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

RAT «ESTONIAS»: esmasp., 19. VI kl. 12 Konservatooriumi 1989. a. lõpetajate kontsertaktus. Esinevad lõpetajad ja Konservatooriumi sümfooniaorkester, dirigent Peeter Lilje.

ENSV RIIKLIK FILHARMONIA

RAEKOJA SAALIS: reedel, 16. VI kl. 19.30 esineb ansambel «Camerata Tallinn», solist Tiit Levald (sopran), kavas Telemann, Händel, Purcell, Mägi, Sau, Vähi jt.; teisip., 20. VI kl. 19.30 raejazz, esinevad Reet Kromel

(vokaal), Aleksander Fischer (trompet), Daqil Krämer (klaver, Moskva); neljap., 22. VI kl. 19.30 esineb kammermuusikaansambel «Basifia» (Praha), ansambli juht Lubomir Novák, kavas Kesk-Euroopa renessanss ja varajane barokk (pääsmel müügil pool tundi enne algust kohapeal); reedel, 23. VI kl. 19.30 esinevad Hannes Altrov (klarnet) ja Peep Lassmann (klaver).

NIGULISTES: laup., 17. VI kl. 11.30 muuseumi muusikatund, esinevad Sirje Puura (sopran) ja Kristina Hoidre (orel), kavas Bach; pühap., 18. VI kl. 11.30 muuseumi muusikatund, esineb Ines Mäldre (orel), kavas Bruhns, Blow, Bach, Tobias, Mendelssohn; neljap., 22. VI kl. 19 esineb meeskoor «Maddalene» (Itaalia).

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

RAT «ESTONIAS»: laup., 17. VI kl. 12 Tallinna Muusikakeskkooli lõpetajate kontsert, kaastegev ERSO, dirigent Peeter Lilje.

KIVISILLA PILDIGALERIIS (Raekoja pl. 18) püsiekspositsioon «Tartu maal». A. STARKOPFI ATELJEEMUUSEUMIS (Tartu, Viide tn. 2) prof. Anton Starkoppi 100. sünniaastapäeva tähistav ekspositsioon.

O. LUTSU MAJAMUUSEUMIS (Tartu, Riia tn. 38) on püsinäitus O. Lutsu elust ja loomingust ja näitus «Eesti piibel 250».

EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Tartu, Veski tn. 32) näitus «Rahvakultuuri varamu 80 aastat».

SPORDIMUUSEUMIS (Tartu, Riia tn. 27-a) «Eesti Laskuriliit 1921–1940». Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tel. 3 46 02.

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadruruss, Koidula tn. 12a) nukunäitus, autor Tarja Karell Soomest (Kotka).

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL (Niguliste tn. 13) on lahti kl. 11–18, kolmapäeval kl. 14–21 (kontserdipäevadel kl. 14–18). Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tel. 44 99 03.

ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3) Naima Uustalu

keraamika näitus. Ekskursioonid tel. 44 58 38.

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUMIS (Raua tn. 6) saab vaadata ekspositsiooni «Kristjan Raua elust ja loomingust». Ekskursioonid tel. 51 18 81.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) näitus «Eesti stalinistlik plakad».

RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JARVE FILAALIS (Kultuuripalees «Oktober») näitus «Olime muuseumis» ja Peet Areni maalide näitus.

TARTU ÜLAKOOLI TEADUSRAAMATUKOGUS (Struve tn. 1) Tartu Kunstühingu õppestuudio maalide näitus.

MATKAMAJAS (Raekoja pl. 19) Soome kunstniku Arto Lappalaise skulptuuride ja Sirje Uusbeke tööde näitus kl. 11–19, puhkepäev teisipäev ja kolmapäev.

KODULINNA MAJAS (Suur-Kloostri tn. 18) pallastuste maalinäitus. Iga päev kl. 15–20.

TA RAAMATUKOGUS (Lenini pst. 10) avatakse 19. juunil Eesti TA Raamatukogule Rootsis elavate eestlaste poolt aprillis 1989 kingitud eesti- ja vöökeelse kirjanduse näitus. Avatud kl. 9–21.

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) püsinäitus «Kaamera ees ja taga» ja Anatoli Tribol akvarellinäitus «Moldaavia ja eesti loodusmeeleolu».

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogude tn. 1) Soome fotograafi Reijo Porkka fotonäitus «Soomemaa ja soomlased», Meelis Lohi fotonäitus «Murelikud maastikud» ja Aili Jungi vaibanäitus.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kuninga tn. 6) Tallinna 49. keskkooli õpilaste tööde näitus.

TARTU RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) Tartu kujutava kunsti kevadenäitus.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) Hamburgi arhitektuurinäitus «Linnapiit ja eluruum» 18. juunil viimast päeva; 23. juunil avatakse vabariiklik akvarellinäitus.

13. juunil lahkus meie hulgast riigitegelane, teadusmees, pedagoog, kirjanik ja publitsist, Eesti Teaduste Akadeemia liige, parteiveteran Eduard Päll.

Eduard Päll sündis Tartumaal, Koosa külas. Päril noorest east peale sai temast nõukogude võimu eest võitleja. Kogu oma pika elu — tänavu 15. oktoobril oleks ta saanud 86-aastaseks — pühendas ta sotsialismi ideaalide teenimisele. Töötades enne sõda õpetajana Siberimaal ja Leningradis teadusinstituudis, hoolitses ta selle eest, et Nõukogude Venemaal elavad eestlased saaksid õppida oma keelt ja oma kirjandust.

1940. aasta tõi Eduard Pälli taas sünnimaale. Alates esimesest nõukogude aastast töötas ta mitmetel vastutustähtselt ametikohtadel: 1940—1941 ENSV Rahvakomissaride Nõukogu esimehe asetäitjana, 1943—1947 EKP Keskkomitee propagandasekretäarina, 1947—1950 ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehena.

Töötades seejärel õppejõuna Tallinna Pedagoogilises Instituudis, Keele ja Kirjanduse Instituudi direktorina ja ENSV Teaduste Akadeemia Ühiskonnateaduste Osakonna akadeemik-sekretäarina, tegi ta palju meie kultuuri heaks. Selle kõrval ütles ta oma sõna sekka ka kirjanikuna. Tema sulest on Hugo Angervaksa nime all ilmunud jutustusi, novelle, humoreske ja luuletusi.

Oma elutöö algusest kuni lõpuni kaitsetes ja põhjendas Eduard Päll kirglikult seisukohta, et Eestimaal peab kõlama eesti keel. Keelemehena oli ta nii teo-

reetik kui ka õppekirjanduse autor, kes tänuväärselt rahuldus kooli ja kõrgema te õppeasutuste vajadusi.

E. Pälli teaduslikku ja ühiskondlik-poliitilist tegevust on hinnatud paljude riiklike autasudega. 1969. aastast oli ta Eesti NSV teeneline teadlane.

Eduard Päll oli erakordselt töökas, suurte võimete ja huvidena inimene, kes endale hõlpu andmata osales teadus-elus kõrge eani. Ikka heas tujus, vaba ja sundimatu, inimlik ja korrektne, suure taktitundega ja leebe, oli ta ometi printsipaalne, otsusekindel ja julge oma arvamustes.

Eduard Pälli töö jääb Eestimaa teadus- ja kultuurilukku, tema inimlik kuju meie kõigi mälestusse.

V. Väiljas, A. Rüütel, I. Toome, E.-A. Sillari, B. Tamm, M. Titma, A. Soidla, E. Ahven, P. Ariste, V. Beekman, J. Kahk, A. Kask, D. Kuzmin, A. Kõrma, M. Leosk, H. Lumi, V. Maamägi, K. Merusk, B. Moronov, E. Pajumäe, J. Peegel, A. Pork, K. Rebane, H. Rätsep, J. Saarniit, V. Saluste, J. Seilenthal, E. Sögel, R. Virkus.

Eduard Pälli matuste korraldamiseks on moodustatud valitsuskomisjon, kuhu kuuluvad A. Rüütel (esimees), E. Ahven, J. Kahk, T. Koldits, M. Kubo, A. Pork, A. Soidla, A.-I. Sommer, M. Titma.

Eduard Pälli ärasaatmine toimub EKP Keskkomitee Poliitharidusmaja vastas saalist (Sakala 3) teisipäeval, 20. juunil kell 11. Muldasängitamine Metsakalmistul.

ETKVL Tootmiskoondis

«RAKVERE»

kuulutab välja vabariikliku

KONKURSI

TEKSTIILTÜKTOODETE

(kardinal, laudlinad, linikud, kaffevalibad)

uute tootenäidiste ja tehnoloogiliste lahenduste saamiseks.

Osaleda võivad üksikisikud ja kollektiivid.

Konkursi tingimused:

1. Tööd peavad olema sobivad kudumiseks CTB-175 telgedel nii sünteetilisest kui ka naturaalsetest lõngadest.

2. Märgusõnaga varustatud näidised võib esitada valmiskujul või kavandina koos materjalide ja tehniliste näitajate rakendusandmetega.

Igale tööle lisada märgusõnaga kinnine ümbrik autori(te) andmetega, kollektiivse töö korral märkida üksikautorite osalusprotsent.

Parimatele töödele on ette nähtud preemiad:

üks I preemia — 500 rbl.,

kaks II preemiat — à 400 rbl.,

kolm III preemiat — à 300 rbl. ja

neli ergutuspreemiat — à 50 rbl.

Võistlustööd esitada hiljemalt 20. oktoobriks 1989. a. aadressil 200 102 Tallinn, Narva mnt. 7 ETKVL Tööstusvalitsus või 202 100 Rakvere, Lauristini 3 T/k «Rakvere».

Täpsem info ETKVL Tööstusvalitsus, tel. 43 88 77, 43 87 38 või T/k «Rakvere», tel. 43 501.

Vaimulik laulupäev

Eesti Evangeelne Luterlik Kirik on otsustanud tähistada pastori ja keeleteadlase Jakob Hurda 150. sünniaastapäeva vaimuliku laulupäevaga 17. juunil Otepääl, kus esinevad kirikute ühendatud segakoorid (ca 800 lauljat). Laulupäev algab kl. 10

jumalateenistusega Otepääl kirikus, laulupäeva kontsert aga kl. 14 Pühajärve lauluväljakul, kuhu siirdutakse ühiselt rongkäiguga. Laulupäeval on võimalik osta piibleid ja muud vaimulikkude kirjandust.

Albert Camus. SISYPHOSE MOOT. Essee absurdist.

Sarjas «Nobeli laureaate» ilmunud raamatus on antud valik XX sajandi klassiku, prantsuse kirjaniku ja eksistentsialistlike vaadete filosoofi, Nobeli preemia laureaadi (1957) Albert Camus' (1913—1960) teostest. Ühiste kaante vahele on koondatud meie lugejale juba tuttavad lühiromaanid «Katik» ja «Võõras» ning esseed kogumikust «Sisyphose müüt», esmakordselt ilmunud eesti keeles lühiromaan «Langus», antiik-aineline, ent samuti kaasajaga puudutav neljapäevase draama «Caligula» ja kolmevaatuseline näidend «Aru-saatus». Prantsuse keelest tõlkinud Ott Ojamaa, Henno Rajandi ja Krista Soomere, saateartikli kirjutanud H. Rajandi, kujundanud H. Kersna. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 32 000. 480 lk. Hind 4.50 rbl.

Astrid Lindgren. JUTTE.

Tuntud rootsi lastekirjaniku, H. Chr. Anderseni preemia laureaadi jutukogumik sisaldab lood «Meisterdetektiiv Blomkvist», «Meisterdetektiiv Blomkvisti õhtlik elu» ja «Bullerby lapse». Neist esimene on varem eesti keeles ilmunud 1960. a., teine 1970. a. ja kolmas samuti 1970. aastal. Rootsi keelest tõlkinud Vladimir Beekman, illustreerinud Edgar Valters ja Ilon Wikland. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 25 000. 576 lk. Hind 2.30 rbl.

Raamatu tiraaži realiseerib Eesti NSV Raamatühing.

RAHAMAILMA VÄGEVAD IV.

Raamat koosneb kolme ajakirjaniku pamflettidest. Viktor Levin «Maffia pankurites» on juttu Itaalia pankurite sidemetest maffiaga, Aleksei Artamonov viib oma loos «Kontserni «Lockheed» viraažid» lugeja võimsa lennukikontserni tegevusmaile, Viktor Levin «Maffia Jaapani moodi» on kõnelus ühe suurema gangsterisündikaadi osast Jaapani majandus- ja poliitikaalus. Vene keelest tõlkinud A. Kivikangur, E. Pillau ja V. Tait, kaas: H. Arrak. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 17 000. 224 lk. Hind 55 kop.

Vladimir Beekman. KEVADISE VIKERKAARED.

A. H./Tammsaare Sotsis.

1912. a. kevadel viibis A. H. Tammsaare ravil Sotsis. 1978. aastal, seoses kirjaniku 100. sünniaastapäevaga, püüdis brošüüri autor, kes päritolult on Kaukaasia eestlane, koos L. Siimiskeriga leida Sotsis neid paiku, kus Tammsaare viibis ravi kestel. Nendest otsingutest raamat pajatabki. Illustreeritud fotodega. Tõlkinud E. Ertis, saatesõna kirjutanud H. Puhvel, kujundanud E. Loopere. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 6000. 72 lk. Hind 25 kop.

GABROVO ANEKDOODID.

Kogumik omaette mõisteks kujunenud Gabrovo nalju ja anekdootide, milles gabrovlane naerab muheldes või laginal iseenda üle. Anekdootide põhiteemaks on eeskätt kokkuvõtteid (koonerdamine), mis aga ühtlasi tõstab esile gabrovlaste nutikust. Kogumiku on koostanud ja ümber jutustanud Gabrovo Huumori ja Satiri Maja direktor Stefan Fortunov ja Petko Prodanov, illustreerinud bulgaaria kunstnik Boris Dimovski. Bulgaaria keelest tõlkinud ja järeisõna kirjutanud Vello Lään. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 50 000 eks. 192 lk. Hind 1 rbl.

Julian Tuwim. LINNURADIO. Luuletusi lastele.

Poola luuletaja, satiirik, tõlkija ning Poola RV riikliku preemia laureaadi Julian Tuwim (1894—1953) on ühtlasi ka toredade laste- ja noorsooraamatute autor. Oma lugudes väldib ta näpuga näitavat õpetlikkust, püüab lapse tarvis avada looduse ilu, kasvatada lapses hädavajalikku hingeheadust. Jelena Kimmi reaaluste järgi tõlkinud poola keelest Leelo Tungal, pildid joonistanud Andres Tali. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 40 000. 48 lk. Hind 30 kop.

«OLIKOOL. Acta Publica Universitatis Tartuensis» nr. 1. Jaanuar/märts 1989.

Kord kvartalis ilmuvast ajakirja esimesest numbrist leiame üldandmeid TÜ kohta, ülevaate ülikooli struktuurist, kirjutükke viimase aja olulisematest sündmustest ülikoolis ja TÜ põhikirja. Artiklite osa sisaldab rektori prof. Jüri Kärneri inauguratsioonikõne «Tartu Ülikool muutub Eesti ühiskonnas», prof. Hans Trassi sõnavõtu «Ülikooli tähendusest», prof. Juri Lotmani ettekande «Ülikool ja teadus» Bologna Ülikoolis peetud teaduskonverentsil, ülikooli õppejõu Peeter Oleski «Teaduse üle otsustamine» ja eesti-keelse Tartu Ülikooli 70. aastapäeva eel katkend «1. detsember 1919» Karl Laagus raamatust «Eesti ülikool Tartus» (1932). Seltsielu lehekülgedel on toodud taassas-

tatud EÜS-i esimehe Eerik Krossi ja tegeviikme Marek Strandbergi «Üliõpilaste ühendusest» ja üliõpilaste ühendusest, EELK Tartu praostkonna praosti Harald Tammuri jutlus «Eesti Üliõpilaste Seits jumala palge ees» ja Eestis elavate EÜS-i liikmete nimekirja. Resümee inglise ja vene keeles. Ajakirja peatoimetaja on Tiit Matsulevitš, kujundanud Andres Peegel. Trükiarv 1000, vabamüüki ei ole. 112 lk. Hind 2 rbl.

Анатолий Ренк-Лебедев. ДАЛЬНЕ-ВОСТОЧНАЯ ЛИФЛАНДИЯ. Эстонцы на уссурийской земле.

Raamatus jutustatakse eesti asunduste tekkimisest Vaikse ookeani Ussuuri lahe rannikul. Saatesõna kirjutab Eesti NSV TA akadeemik Gustav Naan, kaane kujundanud V. Kullarand, illustreeritud rohke pildimaterjaliga. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükiarv 7000. 160 lk. Hind 65 kop.

ELEKTROONIKA-KOMPLEKTID.

Raamat sisaldab valiku töökeid müügilolevate elektroonika-, raadio- ja automaatkasade komplektide juhenditest. Koostanud ja tõlkinud Johannes Ristola, kaas: A. Aru. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükiarv 7000. 152 lk. Hind 60 kop.

RAHVAMAJANDUSE SOORITATAVATE KASSAOPE- RATSIOONIDE EESKIRJAD.

Vene keelest tõlkinud A. Alandi. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükiarv 12 000. 16 lk. Hind 5 kop.

Harry Önnis. SAARTE ENERGEETIKUD.

Ajakirjanikust autor tutvustab publitsistlikus laadis Saarte Kõrgepingevõrkude — Saaremaa, Hiiumaa, Muhu- maad, Vormsi, Abruksat, Viisandit, Ruhnu saart elektrit- energiaga varustava ettevõtte — ajalugu ja täna palet. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Kaas: Endel Palmiste, fotod: Andi Roost. Trükiarv 1000. 72 lk. Hind 20 kop.

EESTI NSV 1990. A. OLD- LAULUPEO LAULE OHEND- KOORIDELE. «MEIE REPER- TUAAR» nr. 5.

Vihikus on avaldatud V. Tormise kantaat «Laulu al- gus» (H. Rannel), A. Kunileiu «Mu isamaa on minu arm» (L. Koidula), M. Härma lõpu- koor kantaadist «Kalev ja Linda» (F. Karlson), T. Vetti- ku «Su põhjamaa päikese kullast» (M. Univer), M. Si- meri «Homme» (A. Alikäär), G. Ernesaksa «Mu isamaa on minu arm» (L. Koidula), läti rahvalaul «Puhu, tuul» (tõlk. M. Pukits) ja leedu rahva- laul «Neemeni kaldal» (tõlk. H. Karmo). 32 lk. Hind 50 kop.

«KULTUUR JA ELU» nr. 5.

Kalju Saaber jätkab kõne- lust «Eestlased rahvaste lapi- tekis», Paavo Roolaid mee- nutab möödunud aastal peet- tud muusikafestivali «Dresd- ner Musikfestspiele», sõna- võtuga «Jälgime avasilmi kvaliteetseid saavutusi» esi- neb Toronto helilooja, koori- juht, pedagoog Roman Toi, leheküljed «Aeg presidend- talus» on Ants Aamanilt jne. 48 lk. Hind 35 kop.

«SILUETT» nr. 1 (106). SUVI, 1989.

Suvenumbris esitab Ell- Maaja Randküla tähelepane- kuid «Cubamoda» messil ja festivalil Havannas, Maimu Berg jagab muljeid külskäl- gust Saksa DV Moeinstituuti Berliinis. Moeuudiseid tut- vustavad leheküljed «Puhtad värvid», «Liibuv napp joon», «Nooruslik min», «Avar de- koltee», «Must kleit, särav mantel», «Suvevõõre elegantne suund», «Maria Kalling. Trü- kimustrid» jt. Peale selle Katrin Kasesalu, Anu Johan- soni, Tiit Akbergi ja Iree- ne Truutsi moekavandeid. Tallinna Moemaja väljaanne. Trükiarv eesti keeles 52 000, vene keeles 298 000. 66 lk. Hind 2.80 rbl.

K. Reidla, M. Jalakas, H. Pärn, N. Raudsepp. VETERI- NAARESMAABI.

Õppevahendi ning looma- kasvatajale mõeldud käsiraa- matu on koostanud K. Reid- la, kaane kujundanud R. Rea. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükiarv 8500. 240 lk. Hind 65 kop.

Hergi Karik. ELEKTROLOOS.

Õppematerjali on kujunda- nud L. Krusta, E. Viide nim. Tallinna Pedagoogilise Insti- tuudi väljaanne, 1989. Trüki- arv 250. 32 lk. Hind 20 kop.

«FÜSIKA. MATEMAATIKA» nr. 2. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Aval- dab tosinakond artiklit, peale selle ülevaateid jmt. 110 lk. Hind 1 rbl.

«NOORUS» nr. 6. Avaldab Helder Meeritsalt kõneluse «Tulevikuta alluvus ehk alluvuseta tulevik» (jär- gneb), Roi Medvedjevilt «Brež- nev» alapealkirjaga «Seisa- kulidri portreejooni», Madis Jürgeni sulest loo «Kaks pae- va Mart Laari mullusest su- vest». Julius Ordi tõlkes Maksimilian Volosini (1877—1932) luulet, Linda Järve kir- japaneku armeeteemadel «Peksupoiss?» jm. 40 lk. Hind 35 kop.

Kui mu kadunud isal tekkisid mingid küsimused või probleemid, siis naljatas ta alati, et kõige parem ja rahulikum on tal rääkida üheainsa targa inimesega — selleks valis ta enda. Praegusel naljaveisel ajal talitsin ka mina, kui lubate, samamoodi. Esiteks austusest isavastu, teiseks austusest iseenda vastu, kolmandaks ei ole varsti enam «Sirpi ja Vasarat», on «Reede» (juba lapsepõlves armastasin «Robinson Crusoe'd») ja neljandaks on alati parem küsida ise endalt, kui jääda ootama küsimusi inimestelt, kellel pole sinu olemasolust külm ega soojat. Kui sa vaatad tähelepanelikult viimaste aastate intervjuusid, siis näed, et 100-protsendilisest tõest ei hooli ei küsija ega vastaja.

Millest see tuleb?

Ma arvan, et nii poliitika kui ka diplomaatia on üks suur näitemäng. Ka meil Eestis. Rahvasaadikute kongressil oli Eesti delegatsiooni positsioon ja taktika teiste delegatsioonidega võrreldes üks targemaid ja mõistuslikumaid: (ometi) oli selles tunda režiisõõri kätt... Kes oli pealavastaja, ma ei tea. Fakt on see, et poolehoid oli meie poolel. Kui tuli aga pukki Jarovoi oma demagoogilise, ütlesin isegi ebaausa sõnavõtuga, oli saali vaekaus tema poolel! Seda nimetatakse vist pluralismiks. Aga kuhu jääb tõde?

Hakkasid kohe poliitikat pihta. Kas sinu ees muid probleeme polegi?

Ma lihtsalt pole kunagi nii suurt poliitilist show'd näinud. See ületab kõik varem lava laudadel nähtu ja kuuldu.

Kuidas hindad seda show'd?

Ma teadsin, et me oleme mahajäänud igas eluvaldkonnas, aga et nii armetult, seda poleks ma uskunud. Ka seda poleks arvanud, et meie suure maa saadikud on oma intellektuaalselt tasemel nii erinevad ning lasevad ennast päevast päeva mõjutada presiidiumil, kes on tegelikult kogu võimu enda kätte võtnud.

Kas sa usud, et midagi muutub?

Kui aus olla — ei usu, et minu silmad seda näevad. Kõik tahavad midagi muuta, see on fakt. Aga keegi ei julge öelda, et muuta on vaja põhilist poliitilist struktuuri. Moskva ja Leningradi saadikute grupp, samuti Baltimaade saadikud aimavad seda, aga välja ei ütle seda, keegi. Kesk-Aasia ja Siber sellest muidugi ei mõtle, eesotsas Rasputiniga (mitte selle tsariaegsega, vaid praegusega).

Kuidas suhtud Gorbatsõvise?

Sümptiatiaga. Tajun vahel temas paljusõnalisust, pisut teeseldud isalikust ja liialdatud tähelepanu kõigi ning kõige vastu. Ometi on tal mingi külgetõmbejõud, midagi, mida meie, teatralid nimetame sarmiks. See eraldab teda kõigist eelnevatest «tsaaridest».

Kas tead, kuidas teda praegu Moskvast kutsutakse? Poliitiline Stanislavski.

Selles on mingi iva. Sellel küllaltki vähe tsiviliseeritud foorumil on ta ainus, kes oskab vajalikult manööverdada ja manipuleerida ning omab maagilist võimu, et seda suurt erutatud auditoriumi vaigistada. See võime on omane vaid suurele lavastajale, see pole õpitav. Tuleb, näiteks, lavale (vabandust! kõnepulti) Jeltsin ja lausub: nelja aastat jooksul on elu läinud allamäge — talongid, kuritegevuse kasv, armatud pensionid, partei aparraadi privilegid jne. Gorbatsõv kuulab seda tema kohta tehtavat kriitikat väga rahulikult ja juhib kongressi tööd muhedalt naeratades edasi, nagu poleks temast juttugi olnud. Selline oskus oma närve valitseda ja võime kontsentseeruda on vähestel poliitiku-

EINO BASKIN 60

JUBELI- JUTT ISE- ENDAGA

EESTI NOORED AASTAST 1952

tel. Tõsi küll, pärast suurt raudteekatastroofi oli mul tegemast inimlikult kahju.

Räägiksime oma vabariigi probleemidest. Kuidas hindad praegust situatsiooni?

Kardan ära sõnada... IME on ainus asi, mis päästab meid nii psüühiliselt kui ka majanduslikult. Kuigi ma ei usu, et ilma abita hakkama saame. Liiga kaua on meid õpetatud laisklema, jooma, valetama ja juurde kirjutama. Ega me «Tambovi karudest» ja Odessa maffiast palju ei erine. Ka kuritegevus kasvab meil viimasel ajal jõudsasti.

El tea miks?

Defitsiit on see, mis muudab inimesed julmaks ja viib nad seaduse rikkumisele. Kuritegevus kasvab siis, kui ühiskond saab väga riiklaks või muutub väga vaeseks.

Aga rahvussuhted, mis sa neist arvad?

Minu jaoks on kõik rahvused võrdsed. Ma eristan inimesi mitte rahvuse, vaid inimlikkuse järgi. Mitte ükski rahvas ei saa õnnelikuks, kui ta ehitab oma heaolu teiste rahvaste õnnetuks. Üldse tundub mulle, et kõrge kultuuritasemega inimestel rahvuslikku vaenu ei esine. Meil hakkab olukord selles mõttes rahunema, aga piisab ainult väikesest sädemest ja kõik võib alata otsast peale. Selles mõttes on Interliikumine nagu andetu näitleja teatris, kes pidevalt kurdab, et talle tehakse liiga.

Aitab poliitikat. Läheme liiga morniks, aga sul on homme sünnipäev. Räägime parem huumorist.

Huumorist ärme küll räägime. Viimase poole aasta jooksul kirjutasin paar kriitilist artiklit «Ara» ja meie meelelahutussaadete kohta. Aitab! Vanad sõbrad ja isegi kolleegid, kellega sai aastaid koos nalja visatud, mind enam ei tereta, lähevad üle tänava... «Rahva Hääl» olevat minu ja Teet Kallase kohta palju kirju (mida seni pole küll avaldatud), vaata et rohkemgi kui sõnasoojilaid Moskva kongressil. Inimesed on praegusel ajal hellad: üksainus vihje, üksainus valest öeldud sõna (kriitikat rääkimata) — ja oledki maatas...

Mõned väidavad, et sinu kriitika oli palju tõtt. Miks mitte samas vaimus jätkata?

Vaata, kui Naan ETV-s oma 70. a. juubeli saates väitis, et ta kirjutas artikli «Pravdas» ainult selleks, et eesti rahvast ärritada, siis minul on selleni veel kümme aastat aega... Mina kritiseerin oma kolleege, naljatsehi töötajad, sellepärast et ma pean neist lugu ja et nalja oleks rohkem, kui on. Siin on vist vaks vahet või kuidas? Aga millegipärast mõistetakse mind valesti, kuigi ma juba ammu pole nende arvestatav konkurent.

Rahvas tunneb sind kui eesti kultuuritegelast, aga kas sa ei pea ennast hoopis juudi kultuuritegelaseks?

Kummaline küsimus. Eesti on minu kodumaa, eesti keel on minu põhikeel. Juudi kultuurist tean kahjuks vähe. Äsja Iisraelist naasnud minister V. Linnu sõnade järgi «Maalehes» tean ainult nii palju, et juutidel on särav mõistus (nagu minulgi!), ja et sealseid lehmades annavad 9200 kg piima aastas.

Sa pidid ka ise selle delegatsiooniga Iisraeli sõitma? Esiteks ei saanud vajalikku

hulka lennukipileteid. Teiseks — kuna siinne Juudi Kultuuriselts on kahjuks vaene, siis toetasid seda sõitu riiklikud sponsorid ATK-st... ja sõitsid ise. Nagu ikka, arvati ka seekord, et kultuur võib sõita teises eselonis. See on ju meie päevil nii loomulik. Kuigi Juudi Kultuuriseltsil oli esialgu plaanis viia sinna Tõnu Kaljuste Kammerkoor, Jaan Kaplinski, Mihhail Bronštein, Paul-Eerik Rummo, Priit Pärn, Eri Klas, Juhan Viiding ja veel mõni eesti kultuuritegelane, kes oleks saavutanud minu arvates sealse rahvaga suurema kontakti kui meie lugupeetud põllumajandustöötajad oma 5600 lehmaliitriga. Arvan, et kontakte tuleb luua võrdsetel alustel ja oma kogemuste põhjal julgen kindlalt väita, et meie kunstnikest pole põhjust välismaailmas häbeneneda.

Kas pärast 60. teed tööd edasi või lähed pensionile, s.t. teenitud puhkusele, nagu praegu on moes ütelda?

Vaata, Eints, meie riik laseb ainukesena maailmas mehi kuuekümmeselt ja naisi viiekümneviieselt pensionile. Mitte humaansest pärast, nagu meil kogu aeg on räägitud — oh ei! Ta on sunnitud seda tegema, sest kuuekümmeselt on meie mehed juba praktiliselt töömeestena rivist väljas, erandid muidugi välja arvatud. (Keskmine eluiga on meil 57 aastat.) Mujal maailmas 65-aastane mees ja 60-aastane naine alles hakkavad elama, reisima, lõbutsema ja raha raiskama. Meil on selleks ajaks juba raha läbi, tervis nassus ja tuju alla nulli. Nii jääbki meile see ainus lõbu — töö, mida teeme viimse hingetõmbeni...

Pea nüüd kinni! Mis paral-leele sa tood!

VIIMANE NÄDAL, VIIMANE VÕIMALUS

Jaaniõhtuni on jäänud täpselt nädal. Nisama palju aega on nende pärast, kes on otsustanud võitjaks tulla «Pikri» korraldatud suurel ülevabariigilisel jaanihuumori võistlusel — oli ju võistlustingimustes («Pikker» nr. 9) nõutud, et «naljajumbrük jõuaks toimetusse enne, kui valged Eestimaa ööd jälle pikemaks hakkavad muutuma». Tööd, nagu ikka, peavad olema esitatud kolmes eksemplaris, lisaks ümbrük märgusõna ja autori andmetega. Auhinnad ootavad. Toimetus samuti.

«PIKKER»

Ma olen tänulik iga päeva eest, mis ma elan, sest neli aastat tagasi olin juba peaaegu teises ilmas.

Sind olevat peale arstide aidanud üks nn. ekstrasens. Vastab see tõele?

Kui aus olla, siis jah, aitas küll. Tema nime ma ei ütle, sest siis ei saaks see mees enam elada. Võin ka seda öelda (nüüd avalikustamise ajal on see lubatud), et Karpovi ja Kortšnoi malematši ajal Baugios istus saalis üks tema kolleege ja tegi kõik selleks, et Karpov võidaks... Nagu teada, see ka õnnestus. Ma ütlesin talle, et küll oleks kena, kui sa nüüd Rahvasaadikute Kongressil istuksid ning mõjutaksid saadikuid hääletama meie IME poolt. Ta naeratas kavalalt ja ütles: sellist jõudu, et Kremli saali pääseda, mul küll ei ole!

Sa siis usud sensitiivset jõudu?

Kindlasti. Ainult et arstide abita ei saaks ka hakkama. Doktor Sullingule ja tema meeskonnale meisterlikkusele võlgnen suurimat tänu selle eest, et ma üldse oma 60. sünnipäeva saan pidada.

Oleme nüüd rääkinud nii poliitikat kui ka meditsiini. Kui räägiks õige teatrit ja sellest, mis osa tal praegu ühiskonnas elus on?

Arvan, et ükskõik mis põnistusi sa praegusel hetkel huumori, satiri, komöödia ja draama valdkonnas ka ei teeks, jääd ikka hüüdjaks hääleks kõrbe. Infotulu, samuti vaimne ning majanduslik kriis võtavad ära nii jõu kui tahtmise teatrit ja kino vaadata. Kõige paremad väljapaad on praegu «Reekviemil», üldse tõsisel muusikal, mida saad vastavalt oma vajadustele vaiksest kuulata ja sealjuures oma mõtteid mõlgutada. Aga ma olen ka kindel, et selline olukord ei kesta kaua. Lõppude lõpuks peab sellest «pimeduse võimust» pääsema. Ma võin kõigest aru saada, mis meie elus on toimunud, aga õigeks mõista ma seda ei suuda.

Sa oled edev mees, eks ole? Ütle, miks sa pidulikl üritustel orendeid ja medaleid ei kanna?

Pole ühtegi. On ainult ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri 1957. a. seoses Eesti kunsti dekaadiga Moskvast. Muide, selle said kõik osalejad, ka statistid.

Aga uhke oled ikkagi selle üle, et oled rahvakunstnik?

Ma olen uhke selle üle, et olen kunstnik.

Mis on sinu arvates kõige suurem pahe?

Lollus.

Kas sa kujutled Eesti teatrit ilma Eino Baskinita?

Hull oled! Mis tottrad mõtet sulle pähe tulevad!

Ütle, miks sul viimasel ajal naljad enam nii hästi välja ei kuku kui vanasti?

Arvan, et aastad teevad oma töö. Mida vanemaks saan, seda rohkem hakkam aru saama, et meie elu on naljast kaugel.

Kas sa usud, et perestroika annab meile vabaduse ja demokraatia?

Anna mulle andeks, aga VABADUS on minu jaoks juba hiljaks jäänud — terve elu võrra...

«Pikris» ilmus sinu raamatu «Raudesriide taga» katkendeid. Millal sellega lõplikuks maha saad?

Oleneb sellest, millal järjekord kirjastuses minuni jõuab. Tavaliselt kirjutatakse memuaare siis, kui kõik tööd ja tegemised on lõpetatud. Minu raamat valmis siis, kui ma veel tööd tein, kuigi mu põhiline töö on juba tehtud, nii tundub mulle. Kõik, mis ma edaspidi veel teen, on mingis mõttes juba tehtu kordamine. Ma ei helilita lootust, et mu näitleja- ja lavastajameisterlikkus pärast 60. eluaastat võiks veel kasvada. Muidugi, midagi tuleb juurde. Võib-olla oskus olla rahulik, mis on näiteks juba tänuks võtta kõike nii südamesse nagu varem. Samuti olen ma aru saanud, et donkihhotus on meie päevil mõtetu, et midagi ma enam ümber ei muuda, et asendamatu inimesi maailmas pole ja TEATEIN kestab edasi ka siis, kui ma «Vanalinna Stuidiost» lahkun. Olen veendunud, et tõelisi sõpru, kes sind hoiavad, on vähe. Elame liiga ükskõiksest ja omaette. Peamine on isiklik ja poliitiline karjäär (isegi kui veendumused on teised!). Harva käime surnuaias. Harva käime külas. Harva käime kirikus ja üha harvemini käime teatris. Ja peaaegu üldse ei tunne huvi haigete ja vanurite vastu.

???

Tuleta meelde viimaseid missivalimisi. Ma ei räägi hoopiski Moskva «Krasavitsa» valimistest — see oli lausa hipodroom! Teadustaja tuletas mulle meelde totalitaatori diktorit, kes hüüab välja võitnud hobuste nimesid. Ma räägin meie Eesti missi valimistest. Tõukrutil endil polnud vigagi, hakkavad juba ilmet võtma. Veel kümme-kakskümmend aastat ja saab asja. Aga vaata need hõberebased, mis kingiti igale osavõtjale, sõkeerisid paljusid. Kas tõesti rikkad sponsorid ei oleks võinud selle raha annutada kas või näiteks orbu-tele või uue nakkushaigla ehitamiseks või üheksordse kasutamiseks süstalde ostmiseks, et vältida nakkuseohtu või... ükskõik. Rikkas riigis on selline zest loomulik: üks rebane ette või taha, üks «Mercedes» üles või alla. Aga vaeses riigis tundub see lausa sadismina.

Millal siis sinu arvates võib öelda, et oleme arenenud riikidega võrdväärsed?

Siis, kui parteitöötajad hakkavad rinnataskus rätiti kandma. Tundub, et mu vastus on loll, jah? Aga näita mulle rahvasaadikute hulgas kas või ühte, kes seda kannab! Võib-olla ainult Mikiver.

Oigu. Soovin sulle homseks juubelipäevaks tervist ja õnne!

Aitäh! See tuli sul südamest. Muide, kasutan juhust ja soovin oma endisele estraadipartnerile ja kolleegile, vanameister Jüri Järvelle palju õnne ja pikka iga tema 70. sünnipäeval. Alles see oli, kui koos sai tehtud plaane... (Vaata pilti!) Heino Kiige foto 1952. a.

Küsis ja vastas EINO BASKIN

* Harva näed nii madala laubaga ja valmuta korraldajaid.

(Honorar Eesti Lastefondile)

TOIMETAJA ILMAR RATTUS
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: J. JAAMA, T. KALLAS, J. KANGILASKI, K. KHISK, M. MIKKIVER, T. MATTISEN, U. POOTS (toimetaja asetäitja), E. PÖLDROOS, I. RAUD, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, L. SUMERA, A. TAMM, J. TREI, D. VAARANDI, H. VALK.

Toimetuse kirjuri ei reiseereri ega tagasta.

Toimetuse: 200 031 Tallinn, Toimetustee 30, postiaadress: 200 090 Tallinn. Peapostkontor, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunsti ja huumoriosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pärnu mnt. 8.

«Sirp ja Vasar» («Сирп и Вазар») орган Государственного Комитета по культуре и творческой связи с Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллинн, Пярнуское шоссе, 8. EKP Keskkirjastuse Kirjastus Trükkkoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a. Tellimise nr. 2605 MB-02169 Märg 4 trükkpögnat. Tiraaž 91 000 2 3 4 5 6 7 8 9 10

«Сирп и Вазар»
(«Сирп и Вазар»)
Издание 69786